

Seksuaalirikosten tekijät, tekotilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet

Teemu Vauhkonen, Markus Kaakinen, Tommi Hoikkala

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2021:56

tietokayttoon.fi

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56

Seksuaalirikosten tekijät, tekotilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet

Teemu Vauhkonen & Markus Kaakinen & Tommi Hoikkala

Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2021

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

© 2021 tekijät ja valtioneuvoston kanslia

ISBN pdf: 978-952-383-488-0

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Seksuaalirikosten tekijät, tekoilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56

Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Tekijä/t	Teemu Vauhkonen, Markus Kaakinen, Tommi Hoikkala		
Toimittaja/t	Nuorisotutkimusverkosto ja Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (Krimo)		
Kieli	suomi	Sivumäärä	147
Tiivistelmä	<p>Tutkimuksessa tarkasteltiin seksuaalirikoksen tekijöitä, tekoilanteita sekä arvioitiin tulosten ja ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä käsittelevän kirjallisuuskatsauksen avulla seksuaalirikosten ennaltaehkäisyn mahdollisuuksia Suomessa. Tutkimuksessa käytettiin rekisteri- ja kyselyaineistoja sekä seksuaalirikosten tekijöiltä ja heidän kanssaan työskenteleviltä asiantuntijoilta kerättyä haastatteluaineistoa.</p> <p>Tutkimustulosten mukaan erityisesti nuori ikä, varhaiset riskitekijät sekä sosiaalinen huono-osaisuus ovat yhteydessä seksuaalirikoksiin. Myös ulkomailla syntyneillä oli korkeampi riski syyllistyä seksuaalirikokseen, mikä ei selittynyt huono-osaisuudella.</p> <p>Tulosten mukaan tekijät valitsevat usein uhreikseen päihtyneitä henkilöitä. Painostaminen ja lahjominen kohdistuvat enemmän nähden heikommassa asemassa oleviin. Lapsen kohdistuva seksuaalirikos on monen tekijän summa, ja seksuaalirikokseen johtava prosessi alkaa tyypillisesti psykologisesta lähentymisestä tekijän ja uhrin välillä. Tekijöille oli tyypillistä kokea uhri aktiiviseksi. Nuorten kokema seksuaalinen väkivalta tapahtuu yleensä nuorten keskuudessa tuttuun välillä. Tulosten pohjalta laadittiin toimenpidesuosituksen ennaltaehkäisemiseksi.</p>		
Klausuuli	Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa (tietokayttoon.fi). Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.		
Asiasanat	tutkimus, tutkimustoiminta, seksuaalirikokset, ennaltaehkäisy, rikosasiat, rekisterit		
ISBN PDF	978-952-383-488-0	ISSN PDF	2342-6799
Julkaisun osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-488-0		

Förövare av sexualbrott, gärningssituationer och prevention

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2021:56

Utgivare Statrådets kansli

Författare Teemu Vauhkonen, Markus Kaakinen, Tommi Hoikkala

Redigerare Ungdomsforskningssällskapet r.f. / Ungdomsforskningsnätverket och Institutet för kriminologi och rättspolitik (Krimo)

Språk finska

Sidantal 147

Referat Studien fokuserar på faktorer och gärningssituationer relaterade till sexualbrott samt på möjligheter att förebygga sexualbrott i Finland utifrån resultaten och litteratur om förebyggande åtgärder. Studien baserar sig på register- och enkätmaterial samt intervjuer med personer som begått sexualbrott och sakkunniga som arbetar med dem.

Enligt forskningsresultaten har i synnerhet ung ålder, tidigt förekommande riskfaktorer och social marginalisering samband med sexualbrott. Även för personer födda utomlands är risken för att begå sexualbrott större, men detta kunde inte sammankopplas med marginalisering.

Enligt resultaten väljer gärningsmännen ofta berusade personer till offer. Utpressning och belöningar riktas i högre grad mot personer i en svagare ställning. Sexualbrott mot barn är en summa av många faktorer, och den process som leder till sexualbrott börjar ofta med att gärningsmannen och offret närmar sig varandra socialt. För gärningsmän är det typiskt att uppleva offret som en aktiv part.

Sexuellt våld som unga personer erfarit sker i allmänhet bland andra bekanta unga. Internet används i synnerhet i sexuellt utnyttjande av barn. Gärningar som unga begår mot unga omfattar i allmänhet trakasserande meddelanden, spridande av foton och rykten samt fysiskt våld. Sexuellt våld mellan personer som inte känner varandra är i allmänhet kommentarer med sexuella undertoner och inbegriper mer sällan övertalande till sexuella handlingar. Åtgärdsrekommendationer för att förebygga sexualbrott utarbetades utifrån resultaten.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan(tietokaytoon.fi). De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt.

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, sexualbrott, förebyggande, brottmål, register

ISBN PDF 978-952-383-488-0

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-488-0>

Sex crime offenders, characteristics and possibilities for prevention

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2021:56

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Teemu Vauhkonen, Markus Kaakinen, Tommi Hoikkala

Editor(s) Finnish Youth Research Society / Finnish Youth Research Network and Institute of Criminology and Legal Policy (Krimo)

Language Finnish

Pages 147

Abstract The study examined the perpetrators of sexual crimes and the contexts in which these crimes were committed, and it used the results and a review of literature on preventive measures to evaluate opportunities to prevent sexual crimes in Finland. The study used register and survey data and interview data collected from perpetrators of sexual crimes and experts working with them.

The results of the study show that young age, early risk factors and social disadvantages, in particular, are associated with sexual crimes. People born abroad were also at a higher risk of committing sexual crime, but this is not explained by social disadvantage.

According to the results, perpetrators often target people who are intoxicated. Pressure and bribes tend to be directed at those who are in a more vulnerable position than the perpetrators. Sexual crimes committed against children are the sum of many factors, and the process leading to the crime typically starts with increasing psychological closeness between the perpetrator and the victim. The perpetrators typically experienced their victims as active.

Sexual violence experienced by young people generally takes place among peers who know each other. The internet is used in particular in the sexual abuse of children. Actions committed by other young people typically include harassing messages, spreading of images and gossip, and physical violence. Sexual violence committed by an unknown perpetrator is most frequently in the form of comments with sexual undertones and less frequently in the form of persuasion to carry out sexual acts. Based on the results, action proposals were drawn up with the aim of preventing sexual crime.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research(tietokayttoon.fi). The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, sex crimes, prevention, criminal cases, registers

ISBN PDF 978-952-383-488-0

ISSN PDF 2342-6799

URN-address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-488-0>

Sisältö

1	Johdanto	9
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne.....	10
1.2	Tutkimusaineistot ja menetelmät.....	12
1.2.1	Paneeliaineisto	12
1.2.2	Nuorisorikollisuuskysely	12
1.2.3	Haastatteluaineisto.....	13
1.2.4	Rikosilmoitusrekisteri.....	14
2	Seksuaalirikollisuus	15
2.1	Seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntö ja sen uudistus	16
2.2	Seksuaalirikollisuuden kehitystrendejä.....	18
3	Seksuaalirikosten tekijät	22
3.1	Seksuaalirikosten tekijöiden yksilökohtaiset taustatekijät aiemmassa tutkimuksessa	22
3.1.1	Antisosiaalisuus.....	22
3.1.2	Parafiliat.....	23
3.1.3	Pedofilia ja hebefilia.....	24
3.1.4	Emotionaalinen samaistuminen lapseen	26
3.1.5	Neurologiset ja psykososiaaliset ongelmat seksuaalirikosten tekijöillä.....	27
4	Seksuaalirikosten tekijöiden ikä, syntyperä ja sosiaalinen asema Suomessa	28
4.1	Aineistot seksuaalirikosten tekijöiden iän, syntyperän ja sosiaalisen aseman tarkastelussa	29
4.2	Seksuaalirikosten tekijöiden ikää, syntyperää ja sosiaalista asemaa koskevan analyysin tulokset.....	30
4.3	Johtopäätökset seksuaalirikosten tekijöiden iän, syntyperän ja sosioekonomisen aseman tarkastelusta	35
5	Sosiaalinen huono-osaisuus ja varhaiset riskitekijät seksuaalirikosten taustalla	36
5.1	Sosiaalisen huono-osaisuuden ja varhaisten riskitekijöiden mittarit.....	37

5.2	Aineisto ja menetelmät sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevassa analyysissa	39
5.3	Tulokset sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevasta analyysistä	41
5.4	Johtopäätökset sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevasta analyysistä	45
6	Seksuaalirikosten teonpiirteet.....	46
6.1	Teonpiirteiden analyysin tulokset	47
6.2	Yhteenveto ja johtopäätökset teonpiirteiden tarkastelusta	51
7	Seksuaalirikosten tekijät ja tekoilanteet nuorten ilmoittamina.....	55
7.1	Nuorisoriollisuuskyselyaineiston analyysin menetelmät	55
7.1.1	Nuorisoriollisuuskyselyaineistolla tehtyjen analyysien tulokset.....	56
7.1.2	Yhteenveto ja johtopäätökset nuorisoriollisuuskyselyaineistolla tehdyistä analyyseistä	59
8	Seksuaalirikosten tekijöiden kokemukset	61
8.1	Laadullinen aineisto ja sen analyysissa käytetyt menetelmät	61
8.2	Lähestymistapa kvalitatiivisessa analyysissä.....	62
8.2.1	Seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinahaastattelut.....	63
8.3	Tulokset seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinahaastatteluista	66
8.3.1	CSAM-addikti.....	66
8.3.2	Kaveeraaja	68
8.3.3	Sortunut hyväksikäyttäjä.....	74
8.3.4	Väkivaltaiset seksuaalirikoksen tekijät.....	77
8.3.5	Tilaisuus tekee varkaan.....	81
8.3.6	Seksuaalirikoksen kiistäjät.....	82
8.3.7	Yhteenveto ja johtopäätökset seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluista	83
9	Asiantuntijoiden näkemykset seksuaalirikosten tekijöistä ja tekoilanteista.....	85
9.1	Teemahaastattelun menetelmästä	86
9.2	Asiantuntijahaastattelujen analyysin tulokset	86
9.2.1	Elämänkriisin laukaisema vyyhtimalli	87
9.2.2	Suostumus ja sosiaalisten tilanteiden tulkintataidot	91

9.2.3	Asiantuntijan tekemä seksuaalirikosten tekijöiden tyypittely.....	94
9.3	Johtopäätökset asiantuntijahaastatteluista.....	97
10	Ennaltaehkäisyn mahdollisuudet.....	99
10.1	Seksuaalirikosten uusimisen ehkäisy.....	99
10.1.1	RNR-periaate.....	99
10.1.2	Kognitiivis-behavioraalinen terapia CBT.....	102
10.1.3	Seksuaalirikosten uusimisen ehkäisy Suomessa	103
10.2	Seksuaalirikosten ehkäisy sekundaaritasolla.....	105
10.2.1	Seksuaalirikosten sekundaaritason ehkäisy Suomessa	106
10.3	Seksuaalirikosten primaaritason ennaltaehkäisy	108
10.3.1	Sivustakatsojien kouluttaminen	111
11	Tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset.....	113
12	Toimenpidesuosituksset.....	117
Liite	121
Lähteet	124

1 Johdanto

Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa naiseen ja lapsiin kohdistuvan väkivalta- ja seksuaalirikollisuuden vähentäminen on keskeinen tavoite. Poliisin tietoon tulleen seksuaalirikollisuuden kehitys 2000-luvulla näyttää huolestuttavalta (Danielsson, 2019; Oikeusministeriö, 2012). Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ovat lähes kaksinkertaistuneet, ja ilmoitettujen lasten seksuaalisten hyväksikäyttöjen määrä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana (Niemi & Fagerlund, 2019). Vuonna 2018 poliisin tietoon tullut seksuaalirikollisuus lisääntyi 16 prosenttia aikaisempaan vuoteen nähden. Kasvu on huomattava, kun sitä verrataan esimerkiksi siihen, että samaan aikaan henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset lisääntyivät yhdellä prosentilla edellisestä vuodesta ja omaisuusrikokset vähenivät kahdella prosentilla samana aikana. Kaiken kaikkiaan seksuaalirikokset muodostivat yhden prosentin kaikesta vuonna 2018 poliisin tietoon tulleesta rikollisuudesta. (Danielsson, 2019)

Aikaisemman selvitystyön mukaan (Oikeusministeriö, 2012) seksuaalirikosten tekijät ja heidän uhrinsa ovat enemmistössä tapauksista joko puolisoita, seurustelukumppaneita, tuttavii tai ystäviä keskenään. Seksuaalirikoksen tekijä on uhrille tuntematon vain joka kuudennessa kaikista tapauksista. Raiskausrikosten tekijät ovat lähes aina miehiä, keski-ikältään hieman yli 30-vuotiaita, joista suurimmalla osalla ei ole aikaisempia rikosrekisterimerkintöjä. Myös maahanmuuttajien osuus on ollut suuri. (Lehti ym., 2014; Oikeusministeriö, 2012.) Eri seksuaalirikosten yksittäisiä sosiodemografisia riskitekijöitä ovat esimerkiksi mielenterveyden ongelmat (Fazel ym., 2007), eronneisuus (Smith, 1990), päihteiden käyttö (Emmelkamp & Kraanen, 2017), matala sosioekonominen asema (Graves ym., 1996) ja yksinäisyys (Bumby & Hansen, 1997). Perhe-taustan huono-osaisuus (Freeman & Temple, 2010) ja seksuaalirikollisuus perhetaustassa lisäävät henkilön seksuaalirikoksen tekemisen riskiä (Forsman ym., 2015).

Suurimpia seksuaalirikollisuuden riskitekijöitä ei kuitenkaan voi tavoittaa sosiodemografisin tai sosiaalisen aseman mittarein. Esimerkiksi heikot sosiaaliset taidot, kokemus vallan puutteesta, matala itsetunto, nöyrytyksen kokemus, hankalat suhteet toisiin aikuisiin ja seksuaaliset ongelmat ovat yhteydessä lasten seksuaaliseen hyväksi-

käyttöön, kun taas aikuisiin naisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin syyllistyvistä henkilöistä on tunnistettu useita erilaisia tyyppejä, joista kullekin on ominaisia tietynlaiset asenteet ja psykososiaaliset taipumukset. Lisäksi eri seksuaalirikoksiin kuten raiskauksiin, lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön, ahdisteluun ja verkkoseksuaalirikoksiin liittyy erilaisia motivaatioita ja ennen muuta erilaisia toiminnan logiikoita. Ymmärtämällä erityyppisen seksuaalirikollisuuden taustalla olevia motivaatioita ja toiminnan logiikoita saavutetaan paremmat mahdollisuudet ennaltaehkäistä seksuaalirikoksia. (Robertiello & Terry, 2007)

Seksuaalirikoksen tekijän lisäksi tilannetekijöillä ja myötävaikuttavilla olosuhteilla on roolinsa seksuaalirikoksissa. Myös ne vaihtelevat seksuaalirikoksen mukaan. Suuri osa raiskauksista tapahtuu joko uhrin tai tekijän asunnossa, ja tekijä ja uhri ovat teko-hetkellä päihtyneitä (Lehti ym., 2014; Oikeusministeriö, 2012.) Lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen riskiä lisääviä olosuhteita ja tilannetekijöitä ovat esimerkiksi uhriksi sopivan haavoittuvan henkilön kohtaaminen sekä vähäinen kiinnijäämisen riski (Seto, 2019). Myös internetistä ja sosiaalisen median palveluista on tullut keskeinen ympäristö seksuaalirikollisuudelle. Internetvuorovaikutus on tuonut seksuaalirikoksen tekijöille uusia mahdollisuuksia rikolliseen toimintaan ja mahdollisten uhrien etsimiseen vaikeammin valvottavassa ympäristössä (esim. Bradford, 2006; Reynald ym., 2018.) Internetissä ja sen ulkopuolella tapahtuva seksuaalirikollisuus kietoutuvat toisiinsa, sillä verkossa seksuaalirikoksiin syyllistyneet tekevät todennäköisemmin seksuaalirikoksia myös reaali maailmassa (ks. esim. Owens ym., 2016; Shelton ym., 2016).

1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne

Seksuaalirikosten tehokas ennaltaehkäiseminen edellyttää sitä, että seksuaalirikoksia tekevien henkilöiden taustoihin kytkeytyvät riskitekijät ja erityyppisten seksuaalirikosten taustalla vaikuttavat toiminnan logiikat tunnetaan. Jälkimmäisen merkitystä korostaa se, ettei toiminta aina kytkeydy sosiodemografisiin riskitekijöihin. Seksuaalirikoksen tekijä voi esimerkiksi olla missä tahansa yhteiskunnallisessa asemassa, joskin sosiaalisesti huono-osaisilla miehillä, joille on kasautunut paljon riskitekijöitä, taipumus seksuaaliseen väkivaltaan on paljon yleisempää.

Tutkimus koostuu useilla aineistoilla tehdystä empiirisestä analyysistä ja katsauksesta olemassa oleviin seksuaalirikoksia ennalta ehkäiseviin malleihin ja niiden kehitysuuntiin. Empiirinen analyysi tuotti tietoa sosiaalisen aseman, huono-osaisuuden, varhain elämässä ilmenevien riskitekijöiden, tekoilanteiden ja yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden merkityksestä seksuaalirikoksissa sekä tunnisti eri seksuaalirikoksiin liittyviä toiminnan logiikoita. Yhdessä seksuaalirikoksia ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä

koskevan katsauksen kanssa tutkimuksen empiirisellä analyysillä tuotettiin tietoa ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä varten.

Tilastoanalyysin tavoitteena oli täydentää olemassa olevaa tutkimustietoa ajantasaisella seksuaalirikosten tekijöiden taustoihin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin liittyvistä riskitekijöistä. Vaikka seksuaalirikosten tekijöiden taustoihin liittyviä riskitekijöitä tunnetaan, niiden yhteydet seksuaalirikosten eri muotoihin ovat jääneet epäselviksi. Vaikka riskitekijöiksi määritellyt sosiaalisen huono-osaisuuden mittarit, esimerkiksi kouluttamattomuus, köyhyys ja yksinäisyys, esiintyvät usein samanaikaisesti henkilön elämässä, ne kuitenkin viittaavat eri tekijöihin hänen taustassaan. Mittaamalla kerrallaan vain yhden tai muutaman riskitekijän yhteyttä eri seksuaalirikoksiin käytetyn riskitekijän vaikutus ylikorostuu samalla, kun määräävä riskitekijä henkilön taustassa jää huomiotta. (Vauhkonen ym., 2017a.)

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää eri seksuaalirikoksia tehneiden henkilöiden ajattelun ja elämänkulussa subjektiivisesti koettujen asioiden yhteyttä seksuaalirikoksiin. Nämä tekijät voivat liittyä esimerkiksi henkilön impulsiivisen käytöksen seurauksiin, päihteiden käyttöön, huonoihin kokemuksiin ihmissuhteissa, vääristyneisiin ajatusmalleihin (esimerkiksi vihamielinen suhtautuminen naisiin), seksuaalirikoksen uhriksi joutumiseen, seksuaaliseen mieltymykseen lapsia kohtaan, yksinäisyyteen, heikkoon kiintymyssuhteeseen, sosiaalisten taitojen puutteeseen tai neurokirjon ongelmiin. Henkilön ajattelutavat ja varhaisemmat elämäkokemukset voivat olla sosiodemografisista tai sosioekonomisista tekijöistä riippumattomia, mutta toisaalta ne voivat välittää niiden yhteyksiä seksuaalirikoksiin. Esimerkiksi seksuaalirikollisille tyypilliset elämäkokemukset voivat kasautua heikossa asemassa oleville henkilöille.

Tutkimuksen kolmantena tavoitteena oli tunnistaa eri seksuaalirikosten tapahtumiseen vaikuttavia olosuhde- ja tilannetekijöitä. Seksuaalisen väkivallan kohdalla on tärkeää tunnistaa rikoksen tapahtumiseen myötävaikuttavat tilannetekijät sekä ne tekijät, joiden myötä henkilö valikoituu uhriksi, tekijän näkökulmasta. Eri tilannetekijöitä voivat olla esimerkiksi päihtymys, ryhmätilanteen vaikutus, kiinnijäämisriskin vähäisyys ja uhrin avuton tila. Tavoitteena oli paitsi löytää merkittävimmät tilannetekijät myös aiemmin havaitsemattomat. Kontaktia sisältämättömiin seksuaalirikoksiin, kuten lapsipornografian hallussapitoon, vaikuttavat saatavuuteen sekä virtuaalisiin ja sosiaalisiin kontakteihin liittyvät olosuhteet ja toiminnan mahdollisen organisoituneisuuden mekaniisit.

Tutkimuksen neljäntenä tavoitteena oli laatia katsaus seksuaalirikoksia ehkäisevistä toimenpiteistä Suomessa ja kansainvälisesti, etenkin Suomen kaltaisissa yhteiskunnissa. Katsauksessa eritellään toimenpiteiden kohderyhmät, metodit ja toiminta-ajatus sekä mahdolliset arviot niiden vaikuttavuudesta.

1.2 Tutkimusaineistot ja menetelmät

Tutkimusaineistoina käytettiin hallinnollisista rekistereistä koottua paneelianeistoa, nuorisorikollisuuskyselyä, poliisin rikosilmoitusrekisteriä sekä hanketta varten kerättyä laadullista haastatteluaineistoa. Haastatteluaineisto jakautuu seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluihin ja asiantuntijahaastatteluihin.

1.2.1 Paneelianeisto

Paneelianeiston muodostivat 1970–2005 syntyneet Suomessa 1980–2017 asuneet henkilöt, ja tiedot henkilöistä olivat kalenterivuositason (tutkimusaineiston tilastoyksikkö oli henkilö kalenterivuonna). Kattava aineisto sisälsi erittäin suuren määrän indikaattoreita mahdollistaen harvinaisten ilmiöiden tarkastelemisen sekä yksilöllisten ja rakenteellisten riskitekijöiden aiempaa moniulotteisemman mittaamisen. Tutkimusaineisto sisälsi tietoja muun muassa tutkimushenkilöiden iästä, sukupuolesta, kielestä, kansalaisuudesta, syntymävaltiosta, perherakenteesta, asuinkunnasta, asuinalueesta, koulutuksesta, oppilaitoksista, työmarkkinatilanteesta, tuloista ja eritellyistä tulonsiirroista kultakin kalenterivuodelta. Tutkimushenkilöt linkitettiin heidän vanhempiinsa, ja aineisto sisälsi kattavasti myös vanhempien vastaavia tietoja. Aineiston seksuaalirikoksia sekä muita rikoksia kuvaavat indikaattorit tulivat Tilastokeskuksen rekisteristä, joka sisälsi rikoslain kaikkien nimikkeiden mukaiset rikostuomiot.

Paneelianeistolla tehtävä analyysi täydensi olemassa olevaa tietoa seksuaalirikosten sosiodemografisista riskitekijöistä. Olemassa olevaa tietoa täydennettiin aiempaa moniulotteisemman tausta- ja riskitekijöiden mittaamisen sekä erityisesti riskitekijöiden kasautumisen vaikutuksen sekä yhteisvaikutusten mittaamisen avulla. Vaikka eri tausta- ja riskitekijöiden indikaattorit esiintyvät usein samanaikaisesti rikoksia tekevien henkilöiden elämässä, ne kuitenkin viittaavat eri tekijöihin henkilön taustassa. Koska aiemmassa tutkimuksessa ei ollut mitattu riskitekijöitä useilla indikaattoreilla samanaikaisesti, ei tiedetä, mitkä niistä ovat ensisijaisia, mitkä vahvistavia tai vain korreloivia tekijöitä. Käyttämällä useita riskitekijöiden indikaattoreita samanaikaisesti pystyimme erottamaan määräävät riskitekijät vahvistavista ja korreloivista tekijöistä. Tutkimusmenetelminä käytetään kuvailevia menetelmiä ja logistista regressiota.

1.2.2 Nuorisorikollisuuskysely

Tutkimuksessa hyödynnettiin myös keväällä 2020 Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (KRIMO) toimesta kerättävää nuorisorikollisuuskyselyä. Nuorisorikollisuuskysely on 9.-luokkalaisilta kerättävä kansallisesti edustava kyselyaineisto. Kevään 2020 nuorisorikollisuuskyselyyn vastasi 5 674 nuorta 74 koulusta ympäri Suomea. Kyselyn vastausprosentti oli 78. Edustavan kyselyn perusjoukkona ovat

suomenkielisten yläkoulujen yhdeksännen luokan oppilaat. Kyselyn koulut poimittiin oppilaitosrekisteristä ositetun satunnaisotannan avulla. Poiminnasta vastasi Tilastokeskus. Käytetyssä otantamenetelmässä otettiin huomioon koulujen koko (probability proportional to size -otanta) sekä alueellinen sijainti (Tilastokeskuksen käyttämä kaupunki-maaseutu-alueuokitus; Helminen ym., 2014).

Kysely kattaa rikoskäyttäytymisen ja uhrikokemusten lisäksi laajasti erilaisia sosiodemografisia ja rakenteellisia tekijöitä (esim. sukupuoli, kansallinen tausta ja tiedot asuinalueesta) sekä psykososiaalisia riskitekijöitä (esim. vanhempien kontrolli ja ystävien rikosaktiivisuus). Kyselyn avulla tarkasteltiin sitä, miten yleistä seksuaalinen häirintä ja muu väkivalta on nuorten keskuudessa. Lisäksi tarkasteltiin tiettyjen teonpiirteiden (esim. kohteen ikä, fyysinen kontakti) yleisyyttä nuorten kokemassa seksuaalissa väkivallassa. Näin kyselyaineisto täydensi rekisteriaineiston tietoja, sillä siinä näkyy myös se osa seksuaalirikollisuudesta, joka ei tule poliisin tietoon.

1.2.3 Haastatteluaineisto

Tutkimusta varten kerättiin myös kaksi haastatteluaineistoa. Toinen niistä koostuu seksuaalirikoksia tehneiden henkilöiden haastatteluista ja toinen seksuaalirikollisten kanssa työskentelevien psykologien ja muiden ammattilaisten fokusryhmähaastatteluista.

Seksuaalirikoksia tehneet henkilöt rekrytoitiin seksuaalirikosten hoito-ohjelman osallistujien keskuudesta. Seksuaalirikoksia tehneiden henkilöiden haastattelujen toteuttamisessa otettiin huomioon se, että haastatteluissa käsitellyt asiat olivat poikkeuksellisen sensitiivisiä. Osallistujia tiedotettiin ennakolta tarkasti tutkimushankkeesta ja haastattelujen sisällöstä. Tutkimuksessa hyödynnettiin myös seksuaalirikosten tekijöiden kanssa työskentelevien psykologien sekä muiden ammattilaisten haastatteluja. Nämä haastattelut toteutettiin sekä fokusryhmähaastatteluina, eli haastattelijan vetäminä ryhmäkeskusteluina, että yksilöhaastatteluina. Haastatteluissa asiantuntijat keskustelivat kokemukseensa perustuen tutkijan ohjauksella seksuaalirikosten tekijöiden taustoista, kokemuksista, rikoksiin myötävaikuttaneista olosuhteista, rikostilanteista ja ennaltaehkäisyn mahdollisuuksista.

Kvalitatiivinen analyysi täydensi yllä mainitun haastatteluaineiston avulla tilastoanalyysistä saatuja riskitekijöiden kasautumisen vaikutusten sekä niiden yhteisvaikutusten analyysissä saatuja tietoja siltä osin, mitä ei ollut mahdollista tarkastella paneelianeiston ja nuorisorikollisuuskyselyn avulla. Seksuaalirikosten tekijöiden haastattelujen analyysissä käytettiin menetelmänä elämänkulkuanalyysia, jossa ristesivät vertikaali-

nen elämänhistoria ja rinnakkain ajoittuvat vertikaaliset muutokset. Sen avulla jäljitettiin ja rekonstruoidtiin seksuaalirikoksen tehneiden henkilöiden elämää määrittäneitä yksilöpsykologisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja rakenteellisia tekijöitä.

1.2.4 Rikosilmoitusrekisteri

Tutkimuksessa hyödynnettiin myös poliisin rikosilmoitusrekisteriä, josta ilmenee kattavasti seksuaalirikosten tilannetekijät. Tiedot saatiin Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisteristä, jonka tiedot pohjautuvat poliisiasiaien tietojärjestelmästä (PATJA) saatuihin tietoihin. Tietojärjestelmä sisälsi tapahtumaan liittyvien asianosaisten henkilötiedot sekä tapahtumaan liittyviä teonpiirteitä mukaan lukien teon tapahtumapaikka sekä muita esitutkinnassa olennaisia seikkoja. Aineistosta taulukoitiin kirjattuja tilannetekijöitä, kuten tekijän ja uhrin välinen suhde, päihtymystieto ja tapahtumapaikan tiedot (esim. julkinen paikka, yksityisasunto).

Rikosilmoitusrekisteristä taulukoitiin rikoksen tapahtumiselle altistavia tilannetekijöitä. Keskeisiä tilannetekijöitä olivat esimerkiksi raiskausrikoksissa sekä tekijän että uhrin humalatilalla, joissain tapauksissa keskeistä voi olla ryhmätilanteen vaikutus. Myötävaikuttavia olosuhteita puolestaan voivat olla hyväksikäytösuhteen mahdollistavat olosuhteet, joskus internetin mahdollisuudet sekä kiinnijäämisriskiä pienentävät tekijät. Tilannetekijät analysoitiin taulukoimalla poliisin rikosilmoitusrekisterissä ilmenevät rikoksen tapahtumiselle altistavien tilannetekijöiden näkökulmasta. Laajemmat rikoksen mahdollistavat olosuhteet analysoitiin eri seksuaalirikoksia tehneiden haastatteluista. RST:n teonpiirteitä ei kytketty henkilöiden taustaan.

Tutkimuksessa selvitettiin myös ajantasaiseen kirjallisuuteen perustuen, mitä seksuaalirikosten ehkäisemisestä tällä hetkellä tiedetään, mitkä toimenpiteet ovat osoittautuneet vaikuttavimmiksi ja millaisia kehityssuuntia ennalta ehkäisevissä toimenpiteissä on havaittavissa. Tässä käytettiin myös edellä mainittuja seksuaalirikollisten haastatteluissa sekä asiantuntijoiden fokusryhmähaastatteluissa saatuja tietoja siltä osin kuin haastatellut olivat puhuneet näkemyksistään seksuaalirikosten ennaltaehkäisemisestä. Lopuksi muodostimme tulostemme perusteella pohjan uusille tavoille ennaltaehkäistä seksuaalirikoksia.

2 Seksuaalirikollisuus

Keskustelu seksuaalisesta väkivallasta sisältyy laajempaan keskusteluun häirinnästä ja sukupuolten tasa-arvosta. Seksuaalisen häirinnän tutkimus alkoi 1980-luvulla, ja sitä seuraavalla vuosikymmenellä siitä tuli yleinen tutkimuskohde monilla aloilla (Fitzgerald, Gelfand & Drasgow, 1995). Tutkimuskohteena sen merkittävyyttä nosti myös vuonna 2017 alkanut #MeToo-liikkeen nousu. Liikkeen myötä lukemattomat naiset ja miehet ympäri maailmaa osoittivat tukensa seksuaalista väkivaltaa ja häirintää kokeneille naisille (Flecha 2021). Liikkeen myötä sukupuolten välisen tasa-arvon, seksuaalisen väkivallan ja ahdistelun kysymykset ovat saaneet aiempaa suurempaa media- ja akateemista huomiota. Se on myös johtanut nykyisen lainsäädännön uudelleentarkasteluun sekä seksuaalisen häirinnän ja ahdistelun uudelleenmäärittelyyn (MacKinnon, 2019). Liikkeen on myös arvioitu muuttaneen asenteita tuomitsevammiksi seksuaalista väkivaltaa kohtaan (Szekers ym., 2020).

Käsityksissä siitä, mikä on seksuaalisesti asiallista ja mikä asiatonta toimintaa, on vaihtelua, mutta mitä vakavammasta seksuaalisesta väkivallasta on kyse, sitä vahvemmin käyttäytymisen kriminalisointi ja sanktiointi vastaa universaaleja moraalikäsitteitä. Tahallinen väkivalta yhteisön toista jäsentä kohtaan, kuten myös omaisuuden anastaminen ja vastavuoroisuusodotuksen pettäminen, koetaan universaalisesti paheksuttavaksi (Fry, 2006; ks. myös Kivivuori, 2013). Erityisen moraalisen paheksunnan saavat osakseen teot, joissa tekijä mielihyvää saadakseen vahingoittaa toista seksuaalisesti tai muulla tavoin (Corner ym., 1968). Lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan tuomittavana pitämisen yleistämiseen ei tarvita edes lähdeviitteitä.

Seksuaalirikokset ovat yleisesti inhotuinta rikollisuutta (Willis 2010), mitä ei epäröidä ilmaista (Harper & Harris, 2016). Niin ikään seksuaalirikoksen kovat rangaistukset saavat kannatusta (Katz-Schiavone ym. 2008). Myös muille seksuaalirikosten tekijöille langetettaville sanktioille, kuten seksuaalirikollisrekisterin pidolle, löytyy paljon kannatusta (Thakker, 2012). Vaikka myös seksuaalirikosten tekijöiden hoitoa kannatetaan (Rogers & Ferguson 2011), usein kuulee myös ajateltavan, ettei seksuaalirikosten tekijöitä pystytä hoitamaan (Federoff & Moran, 1997).

2.1 Seksuaalirikoksia koskeva lainsäädäntö ja sen uudistus

Lainsäädännössä seksuaalirikokset muodostavat muun rikoslain lailla hierarkkisen järjestelmän, jossa eri tekoihin sovelletaan eriasteisia rangaistuksia. Säännökset siten kertovat siitä, mitä tekoja pidetään vakavimpina ja mitä lievimpinä (Nieminen, 2019). Seksuaalirikoksista annettavat rangaistukset vaihtelevat laajalla välillä. Sakkorangaistus on lievin mahdollinen rangaistus, ja törkeimmissä seksuaalirikoksissa on enimmäisrangaistuksena kymmenen vuoden vankeusrangaistus.

Vakavimpana seksuaalirikoksena pidetään törkeää raiskausta (Ojala, 2014), josta langetettavat tuomiot ovat 2–10 vuotta vankeutta (raiskauksesta 1–6 vuotta vankeutta). Lievimmästä päästä rangaistusasteikolla mitattuna puolestaan on rikoslakiin vuonna 2014 lisätty seksuaalinen ahdistelu (sakko–6 kuukautta vankeutta). Myös yritykseksi jääneet seksuaalirikokset ovat rangaistavia, lukuun ottamatta seksuaalista ahdistelua.

Seksuaalirikosten hierarkkisuutta lainsäädännössä on pyritty myös vähentämään esimerkiksi luopumalla vuonna 2014 lievästä raiskauksesta (sukupuoliyhteyteen pakottamisesta), sisällyttämällä uhrin tiedottomuutta tai muuntyyppistä avutonta tilaa hyödyntäen tapahtuva raiskaus osaksi raiskauksen tunnusmerkistöä (Nieminen, 2019). Samalla joitain seksuaalirikoksia on sanktioitu aiempaa ankarammin. Esimerkiksi lapsen kohdistuva raiskaus tuomitaan aina törkeänä raiskauksena. Lisäksi lakiin tuli vuonna 2018 lapsen raiskaus. Lainsäädäntö kuitenkin tuskin koskaan voi tavoittaa kokonaan seksuaalisen väkivallan käytön moninaisuutta (Nieminen, 2019).

Pääministeri Marinin hallitusohjelman mukaan aiotaan toteuttaa seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus, jossa koskemattomuus ja seksuaalinen itsemääräämisoikeus ovat lähtökohtina. Mikäli uudistus toteutuu, rikoslain (39/1889) raiskausmääritelmä muutetaan suostumuksen puutteeseen perustuvaksi (hallitusohjelma, s. 91). Tämä tarkoittaa sitä, että raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi nostetaan se, että on sukupuoliyhteydessä henkilön kanssa, joka ei suostu siihen vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden puuttuminen nostetaan keskeiseksi myös muissa seksuaalirikoksissa. Seksuaalisen ahdistelun rangaistavuutta laajennetaan. Seksuaalisen kuvan levittäminen säädetään seksuaalirikoksena rangaistavaksi, ja lapsen kohdistuvien seksuaalirikosten vähimmäisrangaistuksia kovennetaan. Voimaan tulee kahden toista vuoden ikäraja, jota nuorempiin lapsiin kohdistuvat seksuaaliset teot ovat rangaistavia lapsenraiskauksena tai seksuaalisena kajoamisena lapseen tämän vapaaehtoisuutta arvioimatta. (Kiriakos ym. 2020.) Näin siis tapahtuu, jos hallitusohjelman suunnitelma toteutuu.

20:6 LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Joka koskettelemalla tai muulla tavoin tekee kuuttatoista vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan tämän kehitystä, tai saa tämän ryhtymään sellaiseen tekoon, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsen kanssa, jos rikos ei 7 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla ole kokonaisuutena arvostellen törkeä. Lisäksi lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan se, joka menettelee 1 momentissa tai edellä tässä momentissa tarkoitetulla tavalla kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa. Yritys on rangaistava.

20:7 TÖRKEÄ LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ

Jos 1) tekijä on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremmalla lapsen tai 6 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa kuusitoista mutta ei kahdeksantoista vuotta täyttäneen lapsen kanssa taikka 2) lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä a) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa, b) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai c) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi, ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

TÖRKEÄ LAPSENRAISKAUS

Vuonna 2019 voimaan tullut uusi säännös, jossa rikoksentekijä, joka syyllistyy samalla sekä törkeään raiskaukseen että törkeään lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön, tuomitaan törkeästä lapsen raiskauksesta. Rangaistus on vankeutta neljästä kahteentoista vuoteen.

Tekoa ei tuomita törkeänä lapsenraiskauksena, jos teko on jo rangaistava lapsen törkeänä seksuaalisena hyväksikäyttönä tai törkeän raiskauksen yrityksenä.

Hallituksen esityksen 212/2018 mukaan rikos kohdistuu alle 16-vuotiaisiin ja eräissä tapauksissa 16- ja 17-vuotiaisiin. Säännöstä voidaan soveltaa myös silloin, kun tekijällä ja uhrilla ei ole suurta ikäeroa esim. 17-vuotiaan raiskatessa 15-vuotiaan, mutta tällöin ikä on ratkaiseva tekijä rangaistuksen määräämisessä ja tällöin rangaistusasteikoksi muodostuu lievennetyin perustein 14 päivää – 9 vuotta.

SEKSUAALINEN AHDISTELU

Rikoslain mukaan rangaistavaa on toisen koskettelu tavalla, joka on omiaan loukkaamaan toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

Seksuaalinen ahdistelu on kriminalisoitu Suomessa sen takia, että katsottiin, että jo olemassa olevat kriminalisoinnit eivät soveltuneet tarpeeksi hyvin seksuaaliseen ahdisteluun. Keskeisesti seksuaalisen ahdistelun on tarkoitus kriminalisoida julkisella paikalla tapahtuva niin sanottu kähmintä. Aikaisemmin julkisella paikalla tapahtuva toisen henkilön vartalon puristelu oli rangaistavaa kunnianloukkauksena ja pahoinpitelynä. Tämän katsottiin olevan epätarkoituksenmukaista, sillä kyse on teoista, jotka loukkaavat toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.

SUKUPUOLISIVEELLISYYTTÄ LOUKKAAVAN LASTA ESITTÄVÄN KUVAN HALLUSSAPITO

Sellaisten elokuvien, joissa kuvataan sukupuoliyhteyttä, seksuaalista kanssakäymistä tai jotain sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaa tekoa, hallussapito ei ole aina sallittua. Jos elokuvassa tai videossa esiintyy lapsi tai iältään tuntematon henkilö, jota voidaan olettaa lapseksi, kyse on rikoksesta. Rikos koskee paitsi elokuvia myös valokuvia ja muita todenmukaisia kuvatallenteita.

2.2 Seksuaalirikollisuuden kehitystrendejä

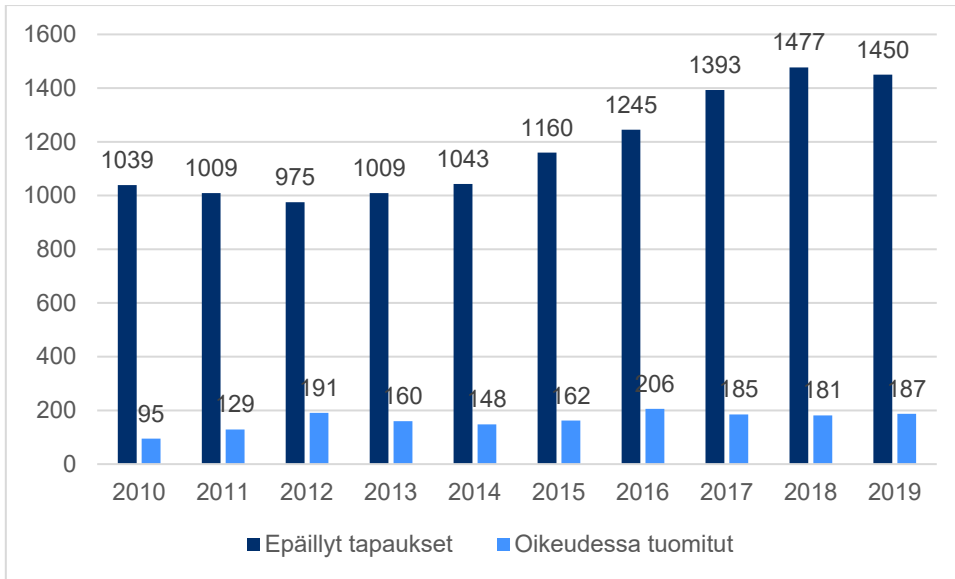
Yleisimmin ilmoitettujen rikosten ilmoitusmäärät ovat kasvaneet 2000-luvun alusta lähtien, siinä mukana myös ilmoitukset seksuaalirikoksista. Ville Hinkkasen (2009)

mukaan kasvu on seurausta viranomaiskontrollin tehostumisesta ja kiinnijäämisriskin kasvusta. Myös ilmoitusalttius on noussut, mihin on pyritty myös lainsäädännöllä. Esimerkkinä tästä on lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuus vuodelta 2007. Ilmoitusvelvollisuutta on muutettu lastensuojelulaissa tämän jälkeenkin, viimeisimmät muutokset ovat vuosilta 2015 ja 2017.

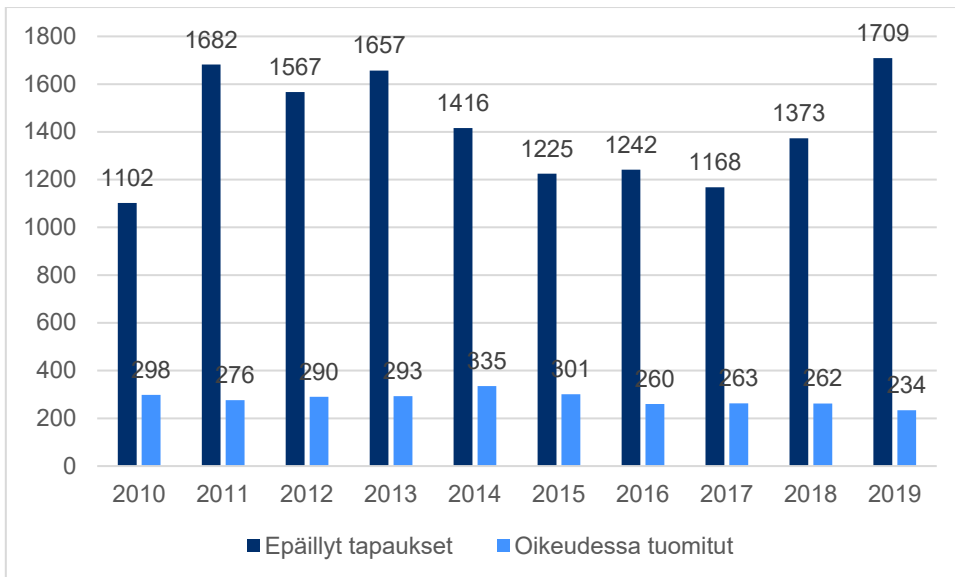
Tarkastelimme poliisin tietoon tullutta raiskausrikollisuutta ja lasten seksuaalista hyväksikäyttöä sekä oikeudessa tuomittuja tapauksia vuosina 2010–2019. Tietoja tarkasteltiin Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston avoimista tiedoista. Lisäksi tarkastelimme eri kyselytutkimuksista ilmeneviä tietoja aikuisten kokeman seksuaaliväkivallan (kattaa raiskaukset) sekä lasten ja nuorten aikuisten taholta kokeman seksuaalisen häirinnän tai seksuaaliväkivallan yleisyyttä. Aikuisten kokemaa seksuaalista väkivaltaa tarkastelimme kansallisesta rikosuhrikyselystä ja aikuisten lapsiin kohdistamaa seksuaaliväkivaltaa ja häirintää nuorisoriikollisuuskyselyistä ja Lapsiuhritutkimuksista.

Kuviossa 1 on laskettu yhteen poliisin tietoon tulleet perusmuotoiset ja törkeät raiskaustapaukset sekä oikeudessa tuomitut tapaukset vuosilta 2010–2019. **Kuvion 1** mukaan Suomessa poliisille tietoon tulleet raiskaustapaukset ovat lisääntyneet vuodesta 2013 vuoteen 2018. Sen sijaan oikeudessa tuomituissa tapauksissa ei ole minikäänlaista trendiä, ainoastaan vuosittaista vaihtelua. Kansallisen rikosuhritutkimuksen (2019) mukaan 2,8 prosenttia suomalaisista 15–84-vuotiaista naisista oli joutunut seksuaaliväkivallan tai sen yrityksen uhriksi, miehistä 0,3 prosenttia. Vuonna 2018 seksuaalisen väkivallan kokemuksia oli naisista 2,4 prosentilla, miehistä 0,6 prosentilla. Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden osuus on pysynyt yhden ja puolentoista prosentin välillä vuodesta 2012. (Danielsson & Näsi 2020.) Seksuaalinen väkivalta ei siis ole lisääntynyt, vaikka poliisin tietoon tulee tapauksia enemmän.

Suomessa seksuaalirikokset tai seksuaalinen väkivalta ovat selvästi harvinaisempaa kuin esimerkiksi Ruotsissa. Ruotsin rikosentorjuntaneuvoston (*Brottsförebyggande rådet*) mukaan vuonna 2019 Ruotsissa poliisille ilmoitettiin yhteensä 23 200 seksuaalirikosta, joista 8 820 (35 %) oli raiskauksia tai raiskauksen yrityksiä. Ruotsin kansallisen rikollisuuskyselyn 2019 (*Swedish Crime Survey*) mukaan 5,6 prosenttia 16–84-vuotiaista ruotsalaisista on joutunut seksuaalirikoksen uhriksi, naisista miltei joka kymmenes (9,4 %), miehistä 1,4 prosenttia. Raiskausrikokset ovat kasvaneet 45,4 prosenttia vuosien 2008 ja 2018 välillä (5 446 raiskauksesta 7 920 raiskaukseen) (Molin ym., 2019). Tapausten ja epäiltyjen määrän kasvusta huolimatta seksuaalirikoksista annettujen tuomioiden määrä on pysynyt Ruotsissa melko vakaana vuosien 2008 ja 2017 välillä (1 055 tuomitusta 1 162 tuomittuun), koska poliisin selvittämien raiskausten osuus on vähentynyt merkittävästi (Khosnood ym., 2021).

Kuvio 1. Poliisin tietoon tulleet perusmuotoiset ja törkeät raiskaukset ja oikeudessa tuomitut tapaukset 2010–2019.

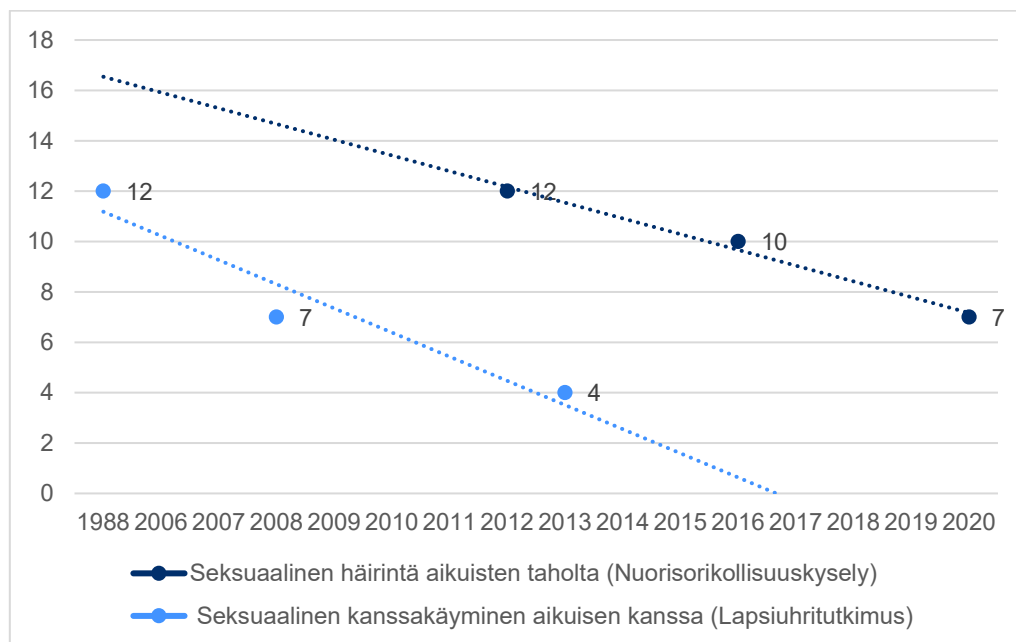

Kuvio 2. Poliisin perusmuotoiset ja törkeät lasten seksuaaliset hyväksikäytöt (sekä lapsen- raiskaukset ja oikeudessa tuomitut tapaukset 2010–2019.

Suomessa poliisille ilmoitetut lasten seksuaaliset hyväksikäyttötapaukset ovat kääntyneet nousuun vuodesta 2017 alkaen. Lasten uhrikokemuksia puolestaan on mitattu

kolmessa lapsiuhritutkimuksessa vuosina 1988, 2008 ja 2013. Tuoreimman lapsiuhritutkimuksen mukaan yhdeksäsluokkalaisten nuorten seksuaalikokemukset aikuisten kanssa ovat vähentyneet edellisten lapsiuhritutkimusten kahdestatoista (1988) ja seitsemästä (2008) prosentista neljään prosenttiin (2013). Yhdeksäsluokkalaisille teetettävä nuorisoriikollisuuskysely osoittaa samankaltaisen trendin. Tuoreimmassa nuorisoriikollisuuskyselyssä (2020) aikuisten taholta elämänsä aikana sukupuolista lähentelyä tai kanssakäymistä kokeneiden osuus oli vähentynyt kahdestatoista prosentista (2012) ja kymmenestä prosentista (2016) seitsemään prosenttiin yhdeksäsluokkalaisista. Aikuisten lapsiin kohdistama seksuaaliväkivalta ja ahdistelu on siis vähentynyt.

Hyväksikäytön vähenemisen on arvioitu liittyvän siihen, että tapauksia alkoi tulla enemmän julki, sekä siksi, että viranomaiskontrolli on parantunut. Myös normit ja asenteet ovat muuttuneet. Esimerkiksi teini-ikäisten tyttöjen seurustelusuhteiksi miellettyä kanssakäymistä pidetään todennäköisesti vähemmän normaalina kuin 1980-luvulla, mistä lähtien lapsiuhritutkimukset ovat viitanneet ilmiön vähentyneen (Fagerlund ym. 2014).

Kuvio 3. Seksuaalista häirintää aikuisten taholta kokeneiden ja seksuaalisessa kanssakäymisessä aikuisen kanssa olleiden osuudet yhdeksäsluokkalaisista nuorista (Elämän aikana tapahtuneet).

3 Seksuaalirikosten tekijät

Vaikka normi voi olla sosiaalisten tekijöiden määräämä, sen noudattamiseen ja rikkomiseen vaikuttavat syyt voivat olla luonteeltaan paitsi niin ikään sosiaalisia myös biologisia ja psykologisia (Jokela, 2006). Seksuaalirikoksia kuvaavat käsitteet sekä sitä koskevat normit ja säädökset ovat historiallisesti konstruoituja, mutta normien ja lakien rikkominen on vahvasti yhteydessä yksilökohtaisiin biologisiin ja psykologisiin ominaisuuksiin (Ks. Kivivuori, 2013). Seksuaalirikosten tekijöiden taustoissa on yhtymäkohtia, jotka liittyvät suurempaan riskiin tehdä seksuaalirikos. Riski tehdä seksuaalirikos vaihtelee esimerkiksi sosiaalista asemaa kuvaavien indikaattorien ja aiemman rikostaustan mukaan. Nämä havaittavat yhteydet taustoissa ovat tutkimuskirjallisuuden perusteella todennäköisesti seurausta havaitsemattomista biologisista ja psykologisista tekijöistä. Samalla havaituilla taustatekijöillä, kuten työttömyydellä ja köyhyydellä voi silti olla itsenäistä vaikutusta seksuaalirikokseen syyllistymisen riskiin.

3.1 Seksuaalirikosten tekijöiden yksilökohtaiset taustatekijät aiemmassa tutkimuksessa

Seksuaalirikosten tekijöiden taustat vaihtelevat seksuaalirikoksen tyypin mukaan. Antisoziaalisuus ja seksuaalinen poikkeavuus ovat seksuaalirikosten kaksi merkittävintä riskitekijää (Hanson & Morton-Bourgon, 2005). Seksuaalisen poikkeavuuden osalta tarkastelemme aluksi parafilioita yleisesti ja sen jälkeen pedofiliaa ja hebefiliaa sekä emotionaalista samaistumista lapsiin. Tarkastelemme myös kognitiivisia ja psykososiaalisia haasteita, jotka kirjallisuuden perusteella ovat yhteydessä sekä lapsiin että aikuisiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. Samat tekijät vaikuttavat olevan yhteydessä myös koulumenestykseen ja sosiaaliseen asemaan aikuisena.

3.1.1 Antisoziaalisuus

Osalla seksuaalirikosten tekijöistä teko on yhteydessä antisoziaalisuuteen. Näissä tilanteissa seksuaalirikos näyttäytyy elämänselityksessä usein osana muuta rikoskäyttäytymistä sekä muiden käytös- ja persoonallisuushäiriöiden seurauksena (ks. Shaw, 1999; Seto & Lalumière, 2010). Antisoziaalista persoonallisuutta leimaa impulsiivisuus, päihteiden käyttö ja normien rikkominen (Caspi ym., 1994; Gottfredson & Hirschi, 1990). Psykiatrisin käsittein antisoziaalisuus voidaan kuvata käyttäytymiseksi, joka toistuvasti rikkoo ja osoittaa välinpitämättömyyttä muiden oikeuksia kohtaan. Kyse ei niinkään ole henkilöiden luokittelemisesta antisoziaalisiksi, vaan väestössä

jatkuvasti jakautuvista käyttäytymispiirteistä, persoonallisuuden piirteistä ja muista yksilöllisistä ominaisuuksista, jotka ovat yhteydessä normin rikkomisen todennäköisyyteen. (Jokela 2006.)

Rikoskäyttäytymisen osalta antisosiaalisuus liittyy ennen muuta generalistiseen rikoskäyttäytymiseen. Seksuaalirikosten tekijöistä raiskaajilla on lapsia seksuaalisesti hyväksikäyttäneitä useammin tekoon myötävaikuttavaa antisosiaalisuutta (Firestone ym., 2000). Kuitenkin antisosiaaliset piirteet, kuten vihamielisyys ja elämäntavan epävakaus ovat yhteydessä erityisesti rikoksen uusimiseen myös lasta seksuaalisesti hyväksikäyttäneillä (Prentky ym., 1995). Antisosiaalinen persoonallisuus ei kuitenkaan välttämättä johda rikoksiin, vaan rikoksen toteutuminen edellyttää myös tilannetekijöitä. Vastaavasti henkilö voi syyllistyä seksuaalirikokseen, vaikka hänellä ei olisi siihen mitään erityisiä taipumuksia. (Ks. Jokela 2006.)

3.1.2 Parafiliat

Parafiilinen mieltymys määritellään seksuaaliseksi mieltymykseksi epätyypillisiin kohteisiin. Tällaisia kohteita voivat olla esimerkiksi tietyt vaatekappaleet tai lapset taikka tietynlainen toiminta, kuten seksikumppanin satuttaminen tai salakatselu. Kun tämänkaltaisen mieltymys on pitkäaikainen, kestävä ja välttämätön seksuaalisen tyydytyksen saamiseksi, sitä voidaan kutsua parafiiliaksi. (Långström & Seto, 2006) Kun parafilia aikaansaa merkittävää ahdistusta tai toimintakyvyn laskua, sitä voidaan kutsua parafiiliseksi häiriöksi (APA 2013).

Kaikki seksuaalinen mieltymys on luokiteltu normofiiliseksi (normaaliksi) tai parafiiliseksi (anomaliseksi) (APA 2013). Kahdeksan yleisintä parafiilista mieltymystä ovat voyerismi, exhibitionismi, frotteurismi, masokismi, sadismi, pedofilia, fetismi ja transvestismi. Parafiiliselle mieltymykselle on määritelty kolme muotoa a) mielenterveyden häiriö, jossa parafiilinen mieltymys on toistuvaa, voimakasta ja aiheuttaa kärsimystä tai vahinkoa taikka johtaa laittomaan toimintaan, b) parafilia, jossa parafiilinen mieltymys on toistuvaa sekä yhtä voimakasta tai voimakkaampaa kuin normofiiliset mieltymykset, mutta ei aiheuta kärsimystä sekä c) anomalinen, jossa parafiilinen mieltymys ei ole jatkuvaa ja on heikompaa kuin normofiilinen mieltymys. (Joyal & Carbentier 2016.) Käsitelyssä normaalista ja anomalisesta seksuaalisuudesta on kuitenkin myös kulttuurista vaihtelua (Bhugra ym. 2010). Jostain syystä traditionaalisissa yhteisöissä ilmenee vähemmän parafiilista taipumusta (Munroe & Gouvain 2001).

Christoph Ahlers ja tutkimusryhmä (2011) raportoivat 64 prosentin miehistä kokevan mieltymystä ainakin yhteen parafiiliseen toimintaan. Parafiilisia fantasioita (59 %) esiintyi miehillä useammin kuin parafiilistä käyttäytymistä (44 %). Fantasioista yleisimmät olivat voyerismia (35 %) ja fetismia (30 %) sekä sadismia (22 %), masokismia

(16 %) ja frotteurismia (13 %). Kaikkein harvimminkin miehet ilmoittivat fantasioista, jotka liittyivät pedofiliaan (10 %) transvestiittiseen fetismiin (5 %) ja exhibitionismiin (4 %). Miehet ilmaisevat enemmän kiinnostusta parafiiliseen toimintaan kuin naiset (fantasi-oinnilla mitattuna). Vähemmistö parafiilista mieltymystä kokevista kuitenkin on toiminut parafilian mukaisesti, mutta miehistä kuitenkin suurempi osa kuin naisista.

Miehillä on naisia enemmän parafiilista mieltymystä, mitattiinpa sitä seksuaalisilla preferensseillä, kiihottumisella, pornon kulutuksella tai parafiilisilla fantasioilla (Bártová, 2020). On epävarmaa, miksi miehillä on enemmän parafiilista mieltymystä kuin naisilla (Bouchard ym., 2017). Yhden selitysmallin mukaan miehet altistuvat naisia useammin prenataalisille stressitekijöille, mikä saattaa tehdä heistä alttiimpia sekä psykopatologioiden että parafilioiden kehitykselle (Cantor, 2012; Gualtieri & Hicks, 1985). Psykopatologiat, kuten ahdistuneisuus ja muut mielialaongelmat, ovat yleisempiä parafiilisia mieltymyksiä omaavilla, mikä viittaa siihen, että niillä voi olla samoja neurokehityksellisiä tai ympäristötekijöihin liittyviä syitä (Fedoroff ym., 1999; Kafka & Hennen, 2002). Lisäksi hienovaraisen fysiologian anomalioiden, kuten ei-oikeakätisyyden (*atypical handedness*) korrelaatio parafilioiden kanssa viittaa tähän (Fazio ym., 2013).

Neurokehityksellisten tekijöiden lisäksi seksuaalisen halun voimakkuus saattaa selittää henkilön motivaatiota etsiä monimuotoista seksiä ja useita partnereita (Långström & Seto, 2006). Voimakas seksuaalinen halu (Kafka, 2010) ja uutuudenhalu voivat edeltää ja myös aikaansaada parafilioiden kehitystä. Seksuaalisen halun voimakkuuden ja parafilioiden välillä on havaittu yhteys (Klein ym., 2015). Niin ikään seksuaalisen halun voimakkuuden on arvioitu selittävän parafilioissa havaittuja eroja sukupuolten välillä (Dawson ym., 2016; Bouchard ym., 2017). Parafiilista mieltymystä tuntevien henkilöiden on havaittu omaavan useampia seksikumppaneita, olevan seksuaalisesti aktiivisempia sekä kokevan suurempaa seksuaalista halua sekä fantasioivan seksistä useammin (Kafka, 2010; Kafka & Hennen, 2003; Långström & Hanson, 2006). Seksuaalisen halun voimakkuus ei kuitenkaan ole samalla tavoin yhteydessä kaikkiin parafilioihin (Seto ym., 2020).

Parafiilisen mieltymyksen mukaiseen käyttäytymiseen voi liittyä sosiaalisten normien rikkomista laajemminkin sekä myös lain rikkomista (Långström & Seto, 2006). Miehet ovat naisia impulsiivisempia ja alttiimpia riskinotolle (Byrnes, Miller & Schafer, 1999). Vastaavasti parafiilisen mieltymyksen mukaiseen käyttäytymiseen voi vaikuttaa impulsiivisuuden aste ja alttius riskinottoon (Lalumière, Harris, Quinsey & Rice, 2005).

3.1.3 Pedofilia ja hebefilia

Siinä missä miesten aikuisiin naisiin kohdistamia seksuaalirikoksia on usein selitetty maskuliinisuuteen liittyvillä kulttuurisilla tekijöillä, lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on

mielletty pääasiassa yksilöllisen parafilian, pedofilian, kautta. Toisin sanoen lasten seksuaalinen hyväksikäyttö samaistetaan lapsikohteiseen seksuaaliseen mieltymykseen. Sinänsä looginen samaistus ei kuitenkaan pidä paikkaansa, vaan tosiasiasa vain osa lapsia seksuaalisesti hyväksikäyttäneistä on pedofiilejä. Sanalla pedofilia viitataan seksuaaliseen mieltymykseen esipuberteettivaiheessa oleviin lapsiin, mutta suurin osa lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä kuitenkin kohdistuu teini-ikäisiin, joihin kohdistuvasta seksuaalisesta mieltymyksestä käytetään nimitystä hebefilia (Seto, 2012).

Tämä ei ole vain viisastelua, koska kielenkäytön kautta on tuotettu harhaanjohtavia käsityksiä ilmiöstä. Keskeisintä lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja lapsikohtaisen seksuaalisen mieltymyksen samaistamisessa on se, ettei suurella osalla lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneistä miehistä ole erityistä pedofiilistä tai hebefiilistä taipumusta. Vastaavasti kaikki lapsiin seksuaalisesti mieltyneet eivät tee seksuaalirikosta (Taivaloja & Nurminen, 2020a; Babchishin ym., 2014).

WHO:n ICD-10-tautiluokituksen mukaan pedofilia on ”sukupuolisen kiinnostuksen ensisijaista kohdistumista lapsiin”. Pedofilian kriteereinä ovat, että a) henkilö täyttää sukupuolisten kohdehäiriöiden yleiset kriteerit, b) henkilön halu seksuaaliseen toimintaan esimurrosikäisen lapsen tai lasten kanssa on vallitseva tai pysyvä, c) henkilö on vähintään 16-vuotias ja kriteerin d) osalta vähintään viisi vuotta kohdettaan tai kohteitaan vanhempi. On arvioitu, ettei tästä pedofilian määritelmästä kuitenkaan ole paljon kliinistä tai rikosteknistä hyötyä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöitä lähestyttäessä (Eher, 2017).

Kansainvälisissä tutkimuksissa on arvioitu lapsiin kohdistuvaa seksuaalista mieltymystä olevan viidellä prosentilla miehistä (Seto, 2008; Seto, 2012). Suomessa tehdyissä tutkimuksissa (Santtila ym., 2015) noin kolme prosenttia aikuisista raportoi tunteneensa edeltävän vuoden aikana seksuaalista mieltymystä alle 16-vuotiaita lapsia kohtaan. Kansainvälisissä tutkimuksissa alle 12-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvaa seksuaalista mieltymystä ilmoitti tunteneensa 0,2 prosenttia miehistä (Seto, 2008; Seto, 2012). Itsearviointeihin perustuviin lukuihin mieltymyksen yleisyydestä voi kuitenkin vaikuttaa aiheen arkaluonteisuus (Poehlman ym. 2009).

Lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia tekevät voidaan jakaa preferentiaalisiksi ja situationaalisiksi hyväksikäyttäjiksi (Groth ym., 1982; Howells, 1981). Nita Taivaloja ja Nina Nurminen (2020a) kuvailevat jälkimmäisiä aikuisiksi, joiden ensisijainen seksuaalinen mieltymys suuntautuu toisiin aikuisiin, mutta jotka paineenalaisessa elämäntilanteessa, vailla mahdollisuutta toisen aikuisen tarjoamaan läheisyyteen, ovat syyllistyneet lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Arviolta 50–60 prosenttia lapsen seksuaalisista hyväksikäyttäjistä tuntee ensisijaista seksuaalista mieltymystä lapseen (Seto,

2008, 2019). Alustavien havaintojen mukaan lapsiin seksuaalisesti mieltyneet henkilöt, jotka eivät ole syyllistyneet seksuaalirikokseen, ovat keskimäärin rikokseen syyllistyneitä nuorempia, vähemmän antisosiaalisia ja kokevat seksuaalista mieltymistä useammin poikiin (Cohen ym. 2018).

Michael Seto (2017) on ehdottanut, että pedofilia voitaisiin määritellä seksuaaliseksi ikäsuuntaukseksi samaan tapaan kuin homo-, bi- ja heteroseksuaalisuutta pidetään seksuaalisena sukupuolisuuntauksena. Baileyn ja tutkimusryhmän (2016) tekemässä tutkimuksessa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöistä 25 prosenttia ilmoitti kokeneensa voimakasta seksuaalista vetoa esipuberteetissa oleviin lapsiin ja 35 prosenttia voimakasta seksuaalista vetoa murrosikäisiin. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöistä 68 prosenttia ilmoitti rakastuneensa lapseen ainakin kerran elinaikanaan. Romanttiset tunteet osana pedofiliaa eivät ole saaneet paljoa akateemista huomiota, vaikka ilmiö on havaittu useissa tutkimuksissa (Brongersma, 1991; Houtepen ym., 2016).

3.1.4 Emotionaalinen samaistuminen lapseen

Emotionaalinen samaistuminen lapsiin on merkittävä riskitekijä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa (Hanson & Morton-Bourgon, 2005; Mann, ym., 2010). McPhailin ja tutkimusryhmän (2013) mukaan emotionaalinen samaistuminen lapsiin on yhteydessä erityisesti perheen ulkopuoliseen lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Tutkimustieto ei toistaiseksi ole täsmentynyt siltä osin, onko emotionaalinen samaistuminen lapseen osa pedofiilista taipumusta vai siitä irrallinen (Konrad ym. 2015).

Emotionaalinen samaistuminen lapsiin määritellään liioitelluksi emotionaaliseksi ja kognitiiviseksi yhteenkuuluvuudeksi lasten kanssa. Sen indikaattoreita voivat olla runsas vapaa-ajan vietto lasten kanssa, mukanaolo lasten harrastustoiminnassa, lasten harrastusvälineiden omistaminen, lapsena oloon liittyvät tunteet ja hakeutuminen intiimeihin ja vastavuoroisiin suhteisiin lasten kanssa (Fernandez ym., 2014; Knight ym., 1989; McPhail ym., 2013; Wilson, 1999). Emotionaalista samaistumista lapseen mitataan sitä varten suunnitellulla kysymyssarjalla (Beckett, 1987; Wilson 1999).

On arvioitu, että lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia tekevät miehet usein haluaisivat muodostaa läheisiä suhteita toisiin aikuisiin, mutta eivät kykene siihen (Finkelhor, 1984; Fisher & Howells, 1993; Marshall, 1989; Marshall & Marshall, 2010) Yleistä on myös pelko ja epäluottamus aikuisia naisia kohtaan, mikä ei kuitenkaan ole sama asia kuin naisviha. Lapsen henkilö sen sijaan voi kokea ystävälliseksi, lämpimäksi ja rakastavaksi. Myös esimerkiksi kokemuksen vallan (*dominance*) puutteesta on arveltu olevan ilmiön takana. (Howells, 1979)

Beech (1998) havaitsi tutkimuksessaan, että eniten lapsiin emotionaalisesti samaistuvilla on myös kokemus sosiaalisesta riittämättömyydestä (matala itsetunto, yksinäisyttä, itsevarmuuden puutetta ja ahdistuneisuutta), kypsymättömyyttä ja lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä neutralisoivia asenteita. Lapsiin emotionaalisesti samaistuvat voivat myös olla seksuaalisesti mieltyneitä lapsiin, jolloin he yrittävät rakentaa sekä seksuaalista että romanttista suhdetta heidän kanssaan (Groth, 1979; Groth & Birnbaum, 1978). Emotionaalista samaistumista lapsiin ei kuitenkaan ole paljoakaan käsitelty irrallaan muista lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten riskitekijöistä (McPhail ym. 2014).

3.1.5 Neurologiset ja psykososiaaliset ongelmat seksuaalirikosten tekijöillä

Noin puolella lapseen kohdistuvaan seksuaalirikokseen syyllistyneistä miehistä teot liittyvät lapsikohtaisen seksuaalisen mieltymyksen sijasta muuhun tunteiden ja käyttäytymisen problematiikkaan (Seto, 2008, 2019). Osalla seksuaalirikosten tekijöistä psykiatriset ja neurologiset häiriöt sekä heikot sosiaaliset taidot johtavat siihen, etteivät he kykene ikätasoiseen vastavuoroiseen seksuaaliseen kontaktiin. Tämän takia he voivat etsiä epäadekvaattia seksuaalista tyydytystä esimerkiksi lähestymällä lapsia. (Shaw, 1999; Seto & Lalumière, 2010). Psykiatriassa epäsosiaaliset piirteet ennustavat vakavia kognitiivisia häiriöitä, jotka liittyvät esimerkiksi päättelykykyyn, kognitiiviseen elastisuuteen ja työmuistiin (Gilotty, 2002; Green ym., 2005). Neurologiset häiriöt voivat olla oppimishäiriöitä ja keskittymishäiriöitä, jotka kumuloivat ympärilleen psykososiaalisia ongelmia, kuten kouluvaikeuksia ja kiusatuksi joutumista, yksinäisyyttä ja mielenterveyden ongelmia.

Parafiilista mieltymystä kokevilla miehillä on koulussa muita enemmän oppimisvaikeuksia sekä käyttäytymishäiriöitä, sairaalajaksoja psykiatristen ongelmien tai päihteen käytön takia sekä enemmän työn ja koulutuksen ulkopuolella oloa (Kafka & Hannen, 2002). Niin ikään sekä raiskausrikosten tekijöillä että lasta seksuaalisesti hyväksikäyttäneillä koulutustaso on keskimääräistä matalampi (Tingle ym. 1986). Vastavasti koulupudokkuus ja luokalle jääminen on seksuaalirikosten tekijöiden keskuudessa yleistä (Langevin ym., 2008).

4 Seksuaalirikosten tekijöiden ikä, syntyperä ja sosiaalinen asema Suomessa

Usein korostetaan, että seksuaalirikoksen tekijä voi olla ”kuka tahansa”. Sillä tarkoitetaan sitä, ettei tekijöitä voi tunnistaa päällepäin esimerkiksi sosiaalisen aseman perusteella. Seksuaalirikokset eivät kuitenkaan jakaudu väestössä tasaisesti, vaan joihinkin väestöryhmiin kuuluvilla henkilöillä on suurempi riski syyllistyä seksuaalirikoksiin kuin toisilla. Ennen kuin menemme spesifimpiin seksuaalirikosten riskitekijöihin, tarkastelemme seksuaalirikosten tekijöitä iän, syntyperän ja sosiaalisen aseman mukaan. Seksuaalirikoksista erottelemme raiskausrikokset ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön.

Suomessa alle 21-vuotiaat ovat vastanneet noin viidenneksestä kaikista poliisiin tietoon tulleista rikoksista, ja ikäryhmän kokoon suhteutettuna nuoret tekevät muita ikäryhmiä enemmän rikoksia (Saarikkomäki & Tanskanen, 2018; ks. myös Kaakinen & Näsi, 2021). Erityisesti varkaudet ja pahoinpitelyt painottuvat nuoruuteen, mutta niin myös seksuaaliväkivalta (Shaw, 1999). Murrosiässä riskialtis käyttäytyminen lisääntyy ja vanhempien sekä muiden kasvattajien kontrolli höltyy (Junger-Tas, 1994). Myös fyysiset seksuaaliominaisuudet saavuttavat aikuisen tason paljon nopeammin kuin kognitiiviset ja emotionaaliset kyvyt (Kaltiala-Heino ym., 2015).

Myös sosiaalinen asema on yhteydessä rikosaktiivisuuden vaihteluun (Elliott & Ageton, 1980; Ellis & McDonald, 2001). Yhteys on löydetty myös Pohjoismaista (Ring & Svensson, 2007; Galloway & Skardhamar, 2010; Kyvsgaard, 2003,). Yhteys on havaittu myös Suomessa: Mikko Aaltosen, Janne Kivivuoren ja Pekka Martikaisen (2011) tutkimuksessa havaittiin sosiaalisen aseman mittareista erityisesti työttömyyden olevan yhteydessä rikollisuuteen. Myös matalan koulutuksen ja rikollisuuden välillä on havaittu yhteys (Aaltonen, 2010). Sosiaalisen aseman ja seksuaalirikosten väliseen yhteyteen ei Suomessa kuitenkaan ole kiinnitetty paljoa huomiota.

Ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuja seksuaalirikoksissa. Martti Lehden (2014) ja tutkimusryhmän raportissa tarkasteltiin ulkomaalaistaustaisten tekemiä rikoksia Suomessa vuosina 2010–2011. Raportin mukaan maahanmuuttajaväestön kokoon suhteutettuna ulkomaalaistaustaisten rikollisuustaso oli raiskausrikoksissa lähes kahdeksankertainen kantaväestön kokonaisrikollisuustasoon verrattuna. Ruotsissa maahanmuutto on ollut pitkään suurempaa kuin Suomessa, ja myös ulkomaalaisten osuus seksuaalirikoksen tekijöistä on suuri. Ruotsissa vuosina 2000–2019 yhteensä 59,2

prosenttia raiskausrikoksista oli ulkomaalaistaustaisten tekemiä, 47,7 prosenttia ulkomailla syntyneiden tekemiä (Khoshnood ym., 2021). Tarkastelemme seuraavassa myös ulkomaalaistaustaisten osuutta seksuaalirikosten tekijöiden keskuudessa erotellen ensimmäisen ja toisen polven maahanmuuttajat.

4.1 Aineistot seksuaalirikosten tekijöiden iän, syntyperän ja sosiaalisen aseman tarkastelussa

Tarkastelemme seksuaalirikoksia rikos- ja pakkokeinotilaston avoimista tietokannoista. Käyttämämme rikostiedot kuvaavat poliisin tietoon tullutta rikollisuutta. Erottellemme seksuaalirikoksista raiskausrikokset (perusmuotoinen ja törkeä raiskaus) ja lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (perusmuotoinen ja törkeä hyväksikäyttö). Seksuaalirikoksesta epäiltyinäoloa tarkastellaan henkilöiden iän, syntyperän, pääasiallisen toiminnan ja koulutuksen mukaan. Tarkastelujakso ulottuu vuodesta 2011 vuoteen 2020. Sukupuolta emme ole käsitelleet, kiinnostuneet voivat tutustua seksuaalirikosten tekijöiden yksipuoliseen sukupuolijakaumaan liitteessä (taulukko 9).

Rikos- ja pakkokeinotilaston aggregaattitason tiedoista ei voinut päätellä, onko raiskaus kohdistunut aikuiseen vai lapseen. Tieto on kuitenkin tärkeä seksuaalirikosten tekijöiden profiloinnin näkökulmasta. Lapsiin kohdistuvat ja aikuisiin kohdistuvat rikokset voidaan kuitenkin päätellä yksilötason rekisteriaineistosta, joka on kuvailtu kappaleessa 1.2.1. Sen tiedot olemme luokitelleet seuraavasti: 1) aikuiseen kohdistunut raiskaus, 2) lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, 3) lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaus (lapsen raiskaus), 4) (pelkkä) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapito ja/tai levittäminen sekä 5) lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, johon liittyy myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapitoa ja/tai levittämistä.

Paneelaineistossa ei ollut tietoa rikosten uhreista, joten yllä kuvattu luokittelu on tehty siten, että jos henkilö oli saanut tuomion perusmuotoisesta tai törkeästä raiskauksesta tai niiden yrityksestä, mutta ei lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai muusta seksuaalirikoksesta, tuomio on luokiteltu aikuiseen kohdistuneeksi raiskaukseksi. Lasten seksuaaliseksi hyväksikäytöksi on luokiteltu ne tuomiot, joissa ei tämän nimikkeen ohella ollut muita nimikkeitä. Lapsenraiskaukseksi tai sen yritykseksi on luokiteltu tuomiot, joissa nimikkeinä oli sekä tuomio törkeästä raiskauksesta tai sen yrityksestä että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sen yrityksestä. (Vain) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapidosta ja/tai levittämisestä tuomituksi lasketaan ainoastaan ne, joilla ei ole samalla kertaa tuomiota

(muusta) seksuaalirikoksesta. Jos samassa yhteydessä henkilölle on annettu tuomio lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tai sen yrityksestä, tuomio on luokiteltu luokkaan ”lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapito ja levittäminen”.

4.2 Seksuaalirikosten tekijöiden ikää, syntyperää ja sosiaalista asemaa koskevan analyysin tulokset

Tarkastelemme ensin iän, sitten syntyperän ja sosiaalista asemaa kuvaavien indikaattorien yhteyttä raiskauksesta tai lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäilyyn. Kaikissa analyyseissä tarkasteluväli on 2011–2020. Iän ja seksuaalirikoksen välisiä yhteyksiä täsmentääksemme olemme käyttäneet myös yksilötason pitkätaimaineistoa. Tällöin tarkastelun kohteena olivat seksuaalirikoksista annetut tuomiot ja tarkasteluväli oli 2014–2016.

Taulukosta 1 nähdään, että raiskauksesta epäilty henkilöt olivat useimmiten 21–29-vuotiaita. 30 ikävuodesta eteenpäin raiskauksesta epäiltyjen määrät laskivat melko tasaisesti. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäilty olivat keskimäärin nuorempia kuin raiskauksesta epäilty, useimmiten 18–24-vuotiaita. Tarkastellulla aikavälillä 9,4 prosenttia raiskauksista epäillyistä ja 15,5 prosenttia lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä oli alle 18-vuotiaita. Alaikäisten osuus on noussut viime vuosikymmenen alun noin kymmenestä prosentista sen lopun noin kahteenkymmeneen prosenttiin epäillyistä. Vaikka rikos- ja pakkokeinotilastoista ei tavoiteta piilorikollisuutta, tuloksesta voidaan sanoa, että lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on ennen muuta nuorten miesten tekemää rikollisuutta, jossa myös alaikäiset ovat merkittävä tekijäryhmä.

Taulukosta 10 (liitteessä) nähdään, että toiseen aikuiseen kohdistuneeseen raiskaukseen tai sen yritykseen syyllistyneiden mediaani-ikä on 30 vuotta. Lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön tai sen yritykseen syyllistyneiden mediaani-ikä puolestaan on alempi, 26 vuotta. Sekä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä että raiskauksesta tuomittujen mediaani-ikä on vielä alempi (24 vuotta). Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskauksesta tuomion saaneet henkilöt ovat kaikella todennäköisyydellä olleet sukupuoliyhteydessä alaikäisen uhrin kanssa. Sen sijaan pelkästä sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän materiaalin hallussapidosta ja/tai levittämisestä tuomittujen mediaani-ikä on selvästi korkeampi, noin 35 vuotta.

Taulukko 1. Raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt iän mukaan 2010–2020 (%).

	Ikä	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Raiskauksesta epäillyt	0–14	3	1,4	1,3	1,5	1	1,7	1,4	3,2	2,6	1
	15–17	7	5,1	7,1	9,6	5,7	7,7	8,7	10	10,4	6,6
	18–20	9,5	13,6	11,4	12,1	12,9	9,3	10,8	16,6	15,6	14,1
	21–24	12,7	15,8	13,8	15,8	19,1	18,5	19,2	15,6	12,8	14,2
	25–29	14,6	17,8	29,3	20,1	17	16,8	13,4	14,1	15,7	16,4
	30–34	12,4	11,2	10,4	10,3	11,6	13,4	12,6	12,2	12,2	11,3
	35–39	8,9	9,9	7,9	8,9	7,4	10,2	6,9	7,8	10,1	20,1
	40–44	13	9,9	6,4	5,9	11	8,4	10,7	4,9	5,6	5,9
	45–49	8,1	6,5	2,8	4,5	5,9	3,9	4,2	4,8	4,8	3,5
	50–54	3,4	5,6	3,3	6	3,7	3,6	6,9	3,4	3,2	2,7
	55–59	3,1	1,4	3,6	1,8	1,5	2,5	2,2	2,7	4,7	2,4
	60–64	2	1,4	0,9	1,5	1,4	2,2	0,9	2,3	1,4	0,6
	65–69	1,2	0,3	1,4	0,8	0,9	1	1,5	1	0,4	0,4
	70–74	0,3	0,3	0,3	0,7	0,4	0,4	0,5	1,4	0,1	0,5
	75 -	0,5	0	0,4	0,4	0,6	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2
	Tuntematon	0,3	0	0,1	0	0	0,1	0	0	0	0
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	644	771	800	717	811	826	938	790	1056	1241	
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt	0–14	4,5	2	5,7	4,1	4,9	8,4	4,1	8,8	6,8	7,6
	15–17	7,6	8,4	7,6	7,4	7,7	9,4	12,8	13,7	11,4	11,7
	18–20	10	9,7	14,2	19,1	13,1	13,5	13,6	14,6	11,8	16,1
	21–24	17,3	9,3	11,7	13,4	12,1	12,4	14,6	10,9	15,6	8,2
	25–29	8,4	12,2	11,9	13,4	10,4	14	6,9	8,1	14,1	8,6
	30–34	11,2	4,9	9,7	8,3	11,6	7,8	6,8	6,5	11,9	13,6
	35–39	9,3	12,5	13,6	4,9	9	4,5	9	10,1	7,2	9
	40–44	6,3	5,8	7,8	7,6	7	8,1	7,2	3,7	6,2	7,1
	45–49	10,7	21	5,7	3,8	4,6	5,7	8,5	9,4	2,5	6,7
	50–54	5	4,9	3,1	3	8,6	6,9	3,9	4,7	3,3	3
	55–59	3,2	4	4	2,4	3,4	3,9	4,9	2,8	4,7	2,5
	60–64	3	2	1,9	9,1	3,1	2,9	3,9	2,2	1,3	2,4
	65–69	2,5	0,8	1,7	2,5	2,6	1,3	2,1	2,5	1,1	1
	70–74	0,5	1,8	1	0,5	0,9	0,4	1,2	0,4	2,1	1,9
	75 -	0,3	0,5	0,4	0,4	1	0,7	0,5	1,4	0,2	0,3
	Tuntematon	0,2	0	0	0	0	0	0	0,3	0	0,1
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
N	1082	1423	1074	1160	1031	894	752	725	1138	995	

Taulukosta 2 nähdään, että vuodesta 2018 alkaen ulkomailla syntyneiden osuus raiskauksista epäillyistä on noussut 16 prosenttiyksikköä vuoteen 2019 ja siitä edelleen 2 prosenttiyksikköä vuoden 2020 38 prosenttiin. Vaikka raiskausrikoksissa on paljon vuosittaista vaihtelua, ulkomailla syntyneiden suurempi osuus on siis pysynyt aiempaa selvästi korkeammalla tasolla ainakin kaksi vuotta peräkkäin. **Taulukosta 2** nähdään, että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäiltyjen keskuudessa ulkomailla syntyneiden osuus on kasvanut viime vuosina jyrkemmin kuin raiskausten kohdalla, mutta kokonaisuudessaan ulkomailla syntyneitä on harvemmin epäiltynä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä kuin raiskauksesta. Kokonaisuudessaan aikavälillä raiskauksesta epäillyistä 27 prosenttia oli ulkomailla syntyneitä, ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä 15 prosenttia. Huomattavan suurella osalla raiskauksesta tai lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä syntymämaa on merkitty tuntemattomaksi. Syntymämaa on voinut jäädä tuntemattomaksi siitä syystä, että sitä ei ole kirjattu tai päivitetty tutkinnan aikana, vaikka asia olisi tutkinnassa selvinnyt. **Taulukosta 2** nähdään myös, että toisen polven maahanmuuttajien (ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa), seksuaalirikoksesta epäiltynäolo on hyvin harvinaista. Ulkomailla syntyneiden seksuaalirikokset lähtöalueen mukaan ovat eriteltynä liitteessä taulukoissa 11 ja 12.

Taulukko 2. Raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt syntyperän mukaan 2011–2020 (%).

Syntyperä		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Raiskauksesta epäillyt	Suomalaistaustainen	69,9	68,9	75	70,9	71,5	65,6	64,8	68	57,1	57,4
	Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	22,8	26,7	19,9	25,8	23,6	23,2	26,5	25,3	35,8	37,5
	Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	1,1	0,4	5,1	0,3	0,6	0,4	1	0,4	0,3	1
	Tuntematon	6,2	4	4,9	3,1	4,3	10,8	7,7	6,3	6,8	4,1
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N		644	771	800	717	811	826	938	790	1056	1241
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä	Suomalaistaustainen	92,1	86,9	85,6	84,9	81,6	84,3	81,1	77	70,3	79,3
	Ulkomaalaistaustainen, syntynyt ulkomailla	6,4	12,7	14	14,6	15,8	8,8	13,4	19	24,6	17,8
	Ulkomaalaistaustainen, syntynyt Suomessa	0,1	0	0	0,1	0,8	0,6	0,9	0,4	0,4	1,2
	Tuntematon	1,5	0,4	0,5	0,4	1,8	6,3	4,5	3,6	4,7	1,7
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N		1082	1423	1074	1160	1031	894	752	725	1138	995

Taulukon 3 mukaan yleisimmin sekä raiskauksesta että lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt ovat työssä käyviä. Toiseksi yleisimmin on työttömiä, ja kolmanneksi suurin osa on opiskelijoita. Työssäkäyntitilaston tiedot saattavat tosin korostaa työssäkäyvien osuutta opiskelijoiden kustannuksella, koska opintojen ohella työssäkäyvät määrittyvät tilastossa työssäkäyviksi eivätkä opiskelijoiksi. Kun lasketaan yhteen työttömät, eläkeläiset ja muusta syystä työvoiman ulkopuolella olevat (ns. NEET-kategoria), havaitaan, että ajanjaksolla 2011–2020 raiskauksesta epäillyistä 37 prosenttia ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä 38 prosenttia oli työn ja koulutuksen ulkopuolella. Vaikka seksuaalirikosten tekijöistä vähemmistö siis on työn ja koulutuksen ulkopuolella, ovat he yliedustettuja seksuaalirikoksista epäiltyjen keskuudessa, kun huomioidaan työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien osuus työikäisistä (ks. esim. Vauhkonen & Hoikkala 2020a).

Taulukko 3. Raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt pääasiallisen toiminnan mukaan 2011–2020.

	Pääasiallinen toiminta	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Raiskauksesta epäillyt	0–14-vuotiaat	3,7	1,6	1,3	1,8	1	1,8	1,6	3	2,6	1
	Opiskelijat, koululaiset	13	13,4	12,9	17,6	16,6	16,1	23,1	19,4	17,3	14,6
	Työlliset	40,2	38,7	43,1	36,7	36,3	33,8	28,6	34,6	39,8	34,2
	Työttömät	16,6	17,9	16,6	19,2	21,9	19,1	21,7	16,8	15,6	26,8
	Eläkeläiset	7,3	7,4	8	6,8	8,4	5,7	6,3	8	5,5	4,8
	Muut työvoiman ulkopuolella	10,6	13,9	11,4	10,9	9,4	10,8	8,6	11	11,2	12,2
	Tuntematon	8,5	7,3	6,8	7	6,4	12,7	10	7,2	8	6,4
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	N	644	771	800	717	811	826	938	790	1056	1241
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt	0–14-vuotiaat	4,7	2,2	5,6	4,2	4,8	7,8	4,3	8,8	6,9	7,6
	Opiskelijat, koululaiset	12,9	13,3	13,9	13,4	14,8	16,6	18,2	18,6	13,7	13,5
	Työlliset	46,5	50,6	41,2	37,7	34,7	32,4	29,3	28,6	46,6	35,6
	Työttömät	11,1	13,1	15,6	16,7	21,8	17,3	20,5	20	10,6	14,3
	Eläkeläiset	15,8	11,6	13,1	15,2	11,4	9,8	13,6	11,9	9,4	15,3
	Muut työvoiman ulkopuolella	6,7	7,9	9,2	11,6	9,6	9,3	8,9	8,4	7,4	11,3
	Tuntematon	2,3	1,3	1,4	1,1	2,8	6,7	5,3	3,7	5,4	2,5
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	N	1082	1423	1074	1160	1031	894	752	725	1138	995

Taulukon 4 mukaan ajanjaksolla 2011–2020 noin puolella (50,5 %) raiskauksesta epäillyistä henkilöistä ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa, 37 prosentilla oli korkeintaan toisen asteen tai erikoiskoulutusasteen tutkinto suoritettuna. Vastaavat luvut lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyillä olivat 49,5 ja 39 prosenttia. Koulutusjakaumiin vaikuttaa osaltaan seksuaalirikosten tekijöiden nuori ikä: huomattava osa tekijöistä on niin nuoria, ettei toisen tai kolmannen asteen tutkintoa muutoinkaan ole siinä iässä suoritettuna. Kuitenkin myös vanhemmissa ikäryhmissä seksuaalirikoksesta epäiltyjen koulutustaso vaikuttaa olevan matalampi kuin väestössä keskimäärin.

Taulukko 4. Raiskauksesta ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt koulutuksen mukaan 2011–2020.

	Koulutus	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Raiskauksesta epäillyt	Ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutusaste	0,9	1,6	0,9	1,5	2,6	2,4	1,4	2,5	4,6	4,6
	Alempi korkeakouluaste	1,7	3,9	3,3	3,1	3,7	2,2	2,8	3	4,2	2,6
	Alin korkea-aste	1,4	1,6	1,5	1,7	1	1,7	2,2	1,5	1,2	0,7
	Toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste	38,2	33,7	41,1	39,2	40,4	35,7	26,9	35,8	37,7	41
	Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	51,6	55,3	48,4	51,5	48	47,2	59,1	50,8	45,5	47,4
	Tuntematon	6,2	4	4,9	3,1	4,3	10,8	7,7	6,3	6,8	3,7
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	N	644	771	800	717	811	826	938	790	1056	1241
Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt	Ylempi korkeakouluaste tai tutkijakoulutusaste	2,7	1,1	4,2	3,9	0,6	3	1,2	2,1	5,2	3,3
	Alempi korkeakouluaste	4,1	2,9	3,2	1,8	5,6	3,5	4,5	1,7	2,3	2,5
	Alin korkea-aste	4,9	2,6	5,5	1,8	7,2	2,7	3,1	1,7	2	2,4
	Toinen aste tai erikoisammattikoulutusaste	43,7	48,8	32,5	44,9	36	38	35,6	36,3	34,2	37,2
	Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa	43,2	44,2	54,2	47,2	48,8	46,5	51,1	54,8	51,6	53
	Tuntematon	1,5	0,4	0,5	0,4	1,8	6,3	4,5	3,6	4,7	1,6
	Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
	N	1082	1423	1074	1160	1031	894	752	725	1138	995

4.3 Johtopäätökset seksuaalirikosten tekijöiden iän, syntyperän ja sosioekonomisen aseman tarkastelusta

Tulosten mukaan seksuaalirikoksista epäillyt henkilöt ovat nuoria, lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt vielä nuorempia kuin raiskauksesta epäillyt. Lisäksi noin 15 prosenttia lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyistä on alaikäisiä. Kun eriteltiin toisen aikuisen raiskauksesta tuomitut ja lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitut, huomattiin, että toisen aikuisen raiskauksesta tuomittujen mediaani-ikä on 31 vuotta, lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituilla se on noin 26 vuotta. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskauksesta (lapsenraiskauksesta) tuomittujen mediaani-ikä on noin 24 vuotta. Sen sijaan pelkästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän materiaalin hallussapidosta ja/tai levittämisestä tuomittujen mediaani-ikä on selvästi korkeampi, noin 35 vuotta. Ikäerot näyttäytyvät samankaltaisina eri vuosina.

Ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuja seksuaalirikoksissa. Heidän yliedustuksensa on suurempaa raiskauksissa kuin lasten seksuaalisessa hyväksikäytössä. Toisen polven maahanmuuttajia on harvoin seksuaalirikoksista epäiltyjen joukossa, mitä osin selittää toisen polven maahanmuuttajien määrä ja ikärakenne. Vuonna 2020 ulkomaalaistaustaisten määrä oli 444 031. Heistä ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisia oli 367 417 (83 %) ja toisen polven 76 614 (17 %). Yli puolet toisen polven maahanmuuttajista on alle 15-vuotiaita lapsia. (Tilastokeskus 2021.) Tulevina vuosina voidaan havainnoida paremmin, eroaako toisen polven maahanmuuttajien riski syyllistyä seksuaalirikokseen kantaväestön riskistä.

5 Sosiaalinen huono-osaisuus ja varhaiset riskitekijät seksuaalirikosten taustalla

Edellisessä kappaleessa nähtiin seksuaalirikosten vaihtelevan iän, syntyperän ja sosiaalisen aseman mukaan. Vallalla oleva näkemys on, että sosiaalisen- tai sosioekonomisen aseman ja rikollisuuden välisessä yhteydessä on kyse pikemminkin sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikollisuuden välisestä yhteydestä (Elliott & Ageton, 1980; Ellis & McDonald, 2001; Farnworth ym., 1994). Toisin sanoen kyse on siitä, että sosiaalinen huono-osaisuus on varsinainen rikollisuuden riskitekijä, ja matalan sosioekonomisen aseman ja rikollisuuden välinen yhteys selittyy sillä, että matalammassa sosioekonomisessa asemassa olevien keskuudessa on myös sosiaalisesti huono-osaisia.

Sosiaalisella huono-osaisuudella viitataan moniulotteiseen hyvinvoinnin resurssien puutteeseen (Heikkilä, 1990), jonka indikaattoreita väestössä ovat esimerkiksi kouluttamattomuus, työttömyys ja köyhyys (Vauhkonen ym., 2017a) tai esimerkiksi subjektiivisesti koettu onnettomuus (Vauhkonen, 2021; Erola ym., 2017). Tässä kappaleessa tarkastelemme sosiaalisen huono-osaisuuden ja seksuaalirikollisuuden välistä yhteyttä, jota ei ole aiemmin Suomessa tutkittu.

Monet rikollisuutta yleisellä tasolla selittävät teoriat korostavat elämäntilanteen huono-osaisuuden sijaan varhaisia yksilöllisiä riskitekijöitä, kuten kognitiivisia haasteita ja matalaa itsekontrollia rikostaipumuksen selittäjänä (Gottfredson & Hirschi, 1990; Jolliffe & Farrington, 2004; Moffitt, 1993; Wikström & Svensson, 2010). Koska samat ominaisuudet ovat yhteydessä myös nuoruudessa ja myöhemmin aikuisuudessa koettuun sosiaaliseen huono-osaisuuteen (Farkas, 2003; Gottfredson, 2004; Heckman ym., 2006), varhaiset riskitekijät voivat selittää havaitun yhteyden sosiaalisen huono-osaisuuden ja rikoskäyttäytymisen välillä (Savolainen ym., 2013). Varhaiset riskitekijät, olivatpa ne sitten oppimishäiriöitä, keskittymisvaikeuksia tai muita kognitiivisia haasteita taikka väljemmin määriteltäviä matalaa itsekontrollia, näkyvät myös koulunkäyntivaikeuksina ja heikkoina kouluarvosanoina.

Tässä kappaleessa mittaamme ensin sitä, ovatko varhaiset riskitekijät ja sosiaalinen huono-osaisuus yhteydessä seksuaalirikoksiin. Aiemman tutkimuksen perusteella odotamme yhteyden löytyvän ja fokusoimme kysymykseen siitä, ovatko varhaiset riskitekijät yhteydessä seksuaalirikoksiin nuorena tai myöhemmin aikuisuudessa koetun huono-osaisuuden kautta vai onko varhaisilla riskitekijöillä ja sosiaalisella huono-osaisuudella itsenäiset yhteydet seksuaalirikoksiin.

Lisäksi tarkastelemme sitä, selittykö ulkomailla syntyneiden suurempi seksuaalirikollisuus sosiaalisella huono-osaisuudella tai muilla havaituilla tekijöillä. Sosiaalinen huono-osaisuus on yleisimpiä selityksiä ulkomaalaistaustaisten muuta väestöä korkeammalle rikollisuudelle (Killias, 2011; Ousey & Kubrin, 2009; Thomas, 2011; Wortley, 2009). Erityisesti ulkomaalaistaustaisten työllistymisvaikeuksien on arvioitu olevan tässä merkittävässä roolissa (Killias, 2011). Aiempien tutkimusten mukaan ulkomaalaistaustaisten sosiaalinen huono-osaisuus selittää osan heidän rikollisuudestaan (Killias, 2011; Hällsten ym., 2013; Skarðhamar ym., 2014). Toistaiseksi ei kuitenkaan ole tietoa siitä, selittääkö sosiaalinen huono-osaisuus ulkomailla syntyneiden seksuaalirikollisuutta Suomessa.

5.1 Sosiaalisen huono-osaisuuden ja varhaisten riskitekijöiden mittarit

Sosiaalisen huono-osaisuuden mittarina on tyypillisesti käytetty tuloköyhyyttä, mutta pohjoismaiset tutkimushavainnot osoittavat, että sosiaalisen huono-osaisuuden yhteys rikollisuuteen ei rajoitu vain tuloköyhyyteen (Galloway & Skardhamar, 2010; Van Dusen ym., 1983). Vaikka sosiaalisen huono-osaisuuden mittarit ovat keskenään päällekkäisiä, ne kuitenkin viittaavat sosiaalisen huono-osaisuuden eri ulottuvuuksiin. Esimerkiksi työttömät kokevat usein köyhyyttä, mutta työttömyydellä ja köyhyydellä on eri merkitys myös empiirisesti. Esimerkiksi perhetaustan huono-osaisuudella, kuten vanhempien kouluttamattomuudella, työttömyydellä ja toimeentulotuen saannilla on kullakin toisistaan eroavat ja perheen tuloköyhyydestä riippumattomat yhteydet lasten asemaan aikuisina. (Ks. Vauhkonen ym., 2017b.)

Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleva väestö muodostuu väestörekisteritiedoissa työttömistä työnhakijoista, eläkeläisistä ja muusta syystä työvoiman ulkopuolella olevista. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olo on tärkeä sosiaalisen huono-osaisuuden mittari, mutta epätarkka. Työn ja koulutuksen ulkopuolella oleviin lukeutuu myös kotonaan lapsia hoitavia aikuisia (ks. Vauhkonen & Salasuo, 2021). Nuorilla suuri osa työn ja koulutuksen ulkopuolella olosta selittyy suurella työmarkkinaliikkuvuudella: nuoret siirtyvät koulutuksesta työelämään, etsivät työtä, palaavat koulutukseen, odottavat armeijaan tai siviilipalvelukseen menoa tai lukevat pääsykokeisiin. Näihin elämäntilanteisiin liittyy lyhyitä työn ja koulutuksen ulkopuolella olon jaksoja (ks. Asplund & Koistinen, 2014).¹ Osa työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista ei kuitenkaan ole käymässä läpi lyhyttä siirtymävaihetta – jos ei miellä syrjäytymistä siirtymävaiheeksi.

¹ Työttömyys puolestaan aliarvioisi huono-osaisten nuorten määrää, koska huomattava osa syrjäytyvistä työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista ei ole työttömiä työnhakijoita.

Yhteyden työn ja koulutuksen ulkopuolella olon ja rikollisuuden välillä arvioidaan useimmin johtuvan valikoitumisesta (ks. Caspi ym., 1998; Gottfredson & Hirschi, 1990). Kuitenkin työhön ja koulutukseen siirtyminen (Aaltonen, 2010) tai aktiivitoimiteisiin osallistuminen ovat yhteydessä pienentyneeseen rikosriskiin (Andersen, 2012; Fallesen ym., 2011; Aaltonen ym., 2013). Suomessa samat nuoret (18–24-vuotiaat) tekevät vähemmän rikoksia ollessaan työmarkkinatuen aktivointijaksolla kuin passiivijaksolla (Aaltonen ym., 2013). Työn ja koulutuksen ulkopuolella olo voi myös olla eri tavoin yhteydessä eri rikoslajeihin (Aaltonen, Kivivuori & Martikainen, 2011).

Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, jota saadakseen henkilöllä ei saa olla toimeentuloon riittäviä tuloja, ja hänen on ensin pitänyt hakea ensisijaisia etuuksia, joihin on oikeutettu (Kela, 2017). Nuorilla toimeentulotuen tarve liittyy usein opiskelun ja työelämän kitkakohtiin (Parpo & Moisio, 2006), mutta nuorten pitkäaikainen ja toistuva toimeentulotuen saanti on lisääntynyt viime vuosikymmeninä (Vauhkonen & Hoikkala, 2020a). Nuorten toimeentulotuen saanti liittyy usein ensisijaisen etuuden (työmarkkinatuen, työttömyyspäivärahan) menettämiseen niihin kuuluvien aktiivisuusehtojen täyttämättä jättämisen takia (Aaltonen ym., 2015; Nieminen ym., 2015). Esimerkiksi vuonna 2017 yli puolella (55 %) toimeentulotukea saaneista nuorista oli ensisijaisen etuuden estävä työvoimapolitiittinen lausunto (Raittila ym., 2018), joka on muotoa ”kieltäytynyt työstä ilman pätevää syytä”, ”jättänyt hakematta ammatilliseen koulutukseen”, ”ollut poissa työllistymistä edistävistä palveluista” ja niin edelleen (Vauhkonen & Hoikkala, 2020a).

Sekä ensisijaisiin etuuksiin sisältyvien aktiivisuusehtojen täyttämättä jättäminen että toimeentulotuen varaan jääminen voivat johtua esimerkiksi (ehkä havaitsematta jääneistä) psykososiaalisista vaikeuksista, mielenterveyden häiriöistä tai kognitiivisista haasteista, kuten oppimishäiriöistä (Vauhkonen & Hoikkala, 2020a). Nuorilla toimeentulotuen saajilla erityisesti mielenterveyden häiriöt ja päihdeongelmat ovat selvästi yleisempiä kuin nuorilla keskimäärin (Vaalavuo ym., 2020). Kaikkiaan toimeentulotuen saajilla on taustassaan muuta väestöä enemmän kasautunutta huono-osaisuutta (Hannikainen-Ingman, Kuivalainen & Sallila, 2013). Toisin sanoen mittaamalla toimeentulotuen saannin vaikutusta ei mitata ainoastaan talousvaikeuksien tai tulo-
köyhyyden, vaan myös moniulotteisen kasautuneen huono-osaisuuden vaikutusta (Vauhkonen ym., 2017a).

Ulosotto mittaa taloudellisia vaikeuksia lievemmin kuin toimeentulotuen saanti. Ulosottoon joutuminen on kuitenkin usein varsin samankaltainen ilmiö kuin toimeentulotueen turvautuminen (ks. Kauppinen ym., 2014). Aaltosen (2015) tutkimuksessa 90 prosenttia vangeista oli ollut ulosotossa ennen vankeustuomion saamista. Toisessa tutkimuksessa ulosotossa olleiden nuorten ristitulo suhde omaisuusrikoksiin syyllistymiseen oli seitsenkertainen muihin nuoriin nähden, kun ryhmien väliset erot koulutus-
tasossa, tuloissa ja työssäkäynnissä oli vakioitu (Aaltonen ym., 2016).

Sosiaalinen huono-osaisuus nuoruudessa ja myöhemmin aikuisuudessa on yhteydessä henkilön varhaisiin riskitekijöihin. Suomessa Mikko Aron (2018) ja tutkimusryhmän havaintojen mukaan oppimisvaikeudet ovat yhteydessä myöhempään mielenterveyden ongelmiin, kouluttamattomuuteen ja työttömyyteen. Laskemiskyvyn häiriöiden havaittiin olevan yhteydessä masennuslääkkeiden käyttöön ja työttömyyteen, lukihäiriöiden ollessa yhteydessä vähintäänkin työllistymisvaikeuksiin. Myös ADHD:n on havaittu olevan yhteydessä aikuisiän lyhyisiin työjaksoihin, ohjautumiseen omia kykyjä vastaamattomiin työtehtäviin, päihteiden käyttöön ja rikollisuuteen (Iivanainen, 2007).

Tarkastelemme seuraavaksi sosiaalisen huono-osaisuuden ja varhaisten riskitekijöiden yhteyttä seksuaalirikoksiin. Varhaiset riskitekijät voivat selittää sekä sosiaalista huono-osaisuutta että seksuaalirikoksia. Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme on: *”Ovatko varhaiset riskitekijät yhteydessä seksuaalirikoksiin nuorena tai aikuisena koetun sosiaalisen huono-osaisuuden kautta vai onko varhaisilla riskitekijöillä ja sosiaalisella huono-osaisuudella itsenäiset yhteydet seksuaalirikoksiin?”*. Sosiaalista huono-osaisuutta mittaamme työn ja koulutuksen ulkopuolella ololla sekä toimeentulotuella (mukana myös ulosotossa olo), ja varhaisten riskitekijöiden yhteyttä koulunkäyntihaasteilla ja peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoilla. Toinen tutkimuskysymys on: *”Selittykö ulkomailla syntyneiden seksuaalirikollisuus heidän sosiaalisella huono-osaisuudellaan?”*.

5.2 Aineisto ja menetelmät sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevassa analyysissä

Mittasimme sosiaalisen huono-osaisuuden ja varhaisten riskitekijöiden yhteyttä seksuaalirikoksiin yksilötason paneeliaineistosta, joka on kuvattu luvussa 1.2.1. Analyysiin otettiin mukaan vain 15–40-vuotiaat miehet, koska seksuaalirikollisuus on pääosin miesten tekemää rikollisuutta ja koska yli 40-vuotiaille ei löytynyt aineistosta kattavasti taustatietoja. Analyysissä olivat mukana vain ne miehet, joille löytyivät kaikki analyysissä käytettävät taustamuuttujat. Joitain puuttuvia tietoja korvattiin ryhmäkeskiarvoilla. Yhteensä analyysissä käytetty aineisto kattoi 784 217 miestä.

Seksuaalirikoksia mitattiin vuoden 2016 aikana annetuilla tuomioilla. Tuomiot ovat siltä osin rikosepäilyjä luotettavampi mittari, että seksuaalirikoksista annettuihin rikostuomioihin liittyy vain vähän vuosittaista vaihtelua. Vasteena käytetty ”seksuaalirikos”-muuttuja sisältää kaikki seksuaalirikoksista annetut tuomiot, mukaan lukien sukupuoliseivellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon ja/tai levittämisen, joka

lukeutuu rikoksiin yleistä järjestystä vastaan. Vuonna 2016 seksuaalirikoksesta tuomittuja oli tutkimusaineistossa 400 (edellä kuvatut rajaukset huomioiden). Lisäanalyysissä tarkasteltiin erikseen aikuisiin kohdistuneita raiskauksia ja lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia. Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset sisälsivät myös sukupuoli-siveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidon ja/tai levittämisen.

Selitettäviä muuttujia mitattiin vuoden 2015 tiedoista, jotta ne olisivat kuvanneet tekijöitä lähempänä teon tapahtuma-ajankohtaa huomioiden oikeusprosessien keston sekä siksi, ettei mahdollinen rangaistuksen kärsiminen olisi vaikuttanut selittäviin muuttujiin. Varhaisten riskitekijöiden mittareina käytettiin peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoja ja koulunkäyntivaiveuksia. Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvot luokiteltiin kolmeen luokkaan: ”kiitettävä” (9–10), hyvä tai keskiverto (7,0–8,9) ja heikko (alle 7). Koulunkäyntihaasteet puolestaan luokiteltiin siten, että jos henkilö oli ollut peruskoulussa erityisluokalla, suorittanut yksilöllistetyn oppimäärän (osittain, pääosin tai kokonaan) tai jos oppivelvollisuuden suorittaminen peruskoulussa oli keskeytynyt (ei päättötodistusta), henkilö luokiteltiin kategoriaan ”koulunkäyntihaasteita”. Jos henkilö oli suorittanut perusopetuksen oppimäärän normaalisti, hänet sijoitettiin luokkaan ”ei koulunkäyntihaasteita”.

Sosiaalista huono-osaisuutta mitattiin työn ja koulutuksen ulkopuolella ololla ja toimeentulotuen saannilla. Työn ja koulutuksen ulkopuolella (NEET-statuksella) oleviksi luokiteltiin työttöminä työnhakijoina olevat, eläkeläiset ja muusta syystä työvoiman ulkopuolella vuoden 2015 lopulla olevat. Toimeentulotukea saaneiksi luettiin kaikki ne, jotka olivat saaneet toimeentulotukea vuonna 2015. Vastaavasti velkoja ulosotossa -kategoriaan luokiteltiin kaikki ne, joilla oli velkoja ulosotossa 2015. Syntyperä jaettiin kahteen luokkaan, jotka ovat ulkomailla syntyneet ja Suomessa syntyneet (Suomessa syntyneet suomalaistaustaiset ja Suomessa syntyneet ulkomaalaistaustaiset).

Kontrollimuuttujina käytettiin ikää, siviilisäätystä, koulutusta ja aiempaa rikostaustaa. Ikä luokiteltiin kolmeen luokkaan: 30–40-vuotiaat, 20–29-vuotiaat ja 15–19-vuotiaat. Yli 40-vuotiaat poistettiin analyysistä, koska heille ei löytynyt kattavasti taustamuuttujia. Siviilisäätystä jaettiin kahteen luokkaan: naimattomiin sekä rekisteröidyssä parisuhteissa oleviin tai olleisiin (avio- tai avoliitossa olevat, eronneet ja lesket). Koulutus puolestaan luokiteltiin kolmeen luokkaan sen mukaan, mikä oli henkilön korkein suorittama koulutus vuoden 2015 lopulla; luokat ovat ”korkeakoulututkinto, opisto tai lukio”, ”ammattillinen tutkinto” ja ”perusasteen koulutus”. Aiempaa rikostaustaa kuvaavaan indikaattoriin sisältyivät vuosien 2014 ja 2013 rikostiedot. Jos oli saanut rikostuomion jompanakumpana vuonna, henkilö luokiteltiin kategoriaan aiempia rikostuomioita.

Aiempi rikollisuus ei ollut tutkimuksen fokuksena, joten seurantaa ei ole tehty pidemmällä aikavälillä. Aiempaa rikostaustaa kuvaava indikaattori todennäköisesti aliarvioi

aiemman rikostaustan yhteyttä havainnoituun seksuaalirikollisuuteen, koska osa aiemmin rikostuomion saaneista saattoi olla suorittamassa aiemmin langetettua vankeusrangaistusta joko vankilassa tai ehdonalaisessa. Kontrollimuuttujista voidaan kokonaisuudessaan todeta, että ne olivat seksuaalirikollisuuden tarkastelussa kiinnostavia ja niiden yhteydet seksuaalirikoksiin myös raportoitiin.

Analyyseissä käytettiin logistista regressiota, jossa kaksiluokkainen selitettävä muuttuja sai joko arvon 0 (henkilöllä ei tuomiota seksuaalirikoksesta) tai arvon 1 (henkilöllä tuomio seksuaalirikoksesta). Mallin tuottamat estimaatit raportoitiin ristitulosuhteina eli odds ratioina (OR). Vertailuryhmän ristitulosuhde on aina 1. Jos riskitekijän omaavalla populaatiolla ristitulosuhde on suurempi kuin 1, osoittaa se kyseisen riskitekijän omaavilla olevan vertailuryhmää korkeampi seksuaalirikoksen teon riski. Jos taas populaation ristitulosuhde on alle yhden, tarkoittaa se ryhmän riskitason olevan matalampi kuin vertailuryhmällä. Kaikkien analyysien merkitsevyytasot esitetään tasoilla $p \leq 0,001 = ***$, $p \leq 0,01 = **$, $p \leq 0,05 = *$.

5.3 Tulokset sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevasta analyysistä

Tarkastelimme aluksi sosiaalisen huono-osaisuuden mittarien yhteyttä seksuaalirikokseen, tulokset on esitetty **kuviossa 4** ja **taulukossa 5**. Seksuaalirikoksen tekijöistä 43 prosenttia oli tuomiota edeltävän vuoden lopulla työn ja koulutuksen ulkopuolella. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olleiden seksuaalirikoksen ristitulosuhde oli 3,36-kertainen työssä ja/tai koulutuksessa olleisiin nähden, vakioinnin jälkeen 1,54. Vakioidut tekijät toisin sanoen selittivät osan työn ja koulutuksen ulkopuolella olon yhteydestä seksuaalirikokseen, mutta vakioinnin jälkeenkin säilyi tilastollisesti merkitsevä yhteys. Seksuaalirikoksen tekijöistä 37 prosenttia oli tuomiota edeltävänä vuonna saanut toimeentulotukea. Toimeentulotukea saaneiden seksuaalirikoksen ristitulosuhde oli kuuksinkertainen niihin nähden, jotka eivät olleet saaneet toimeentulotukea. Vakioinnin jälkeen toimeentulotukea saaneiden ristitulosuhde oli 2,27. Vakioidut tekijät selittivät siten suurimman osan toimeentulotuen saannin ja seksuaalirikosten välisestä yhteydestä, mutta vakioinnin jälkeenkin toimeentulotuen saannilla oli tilastollisesti merkitsevä yhteys seksuaalirikokseen. Seksuaalirikoksen tekijöistä miltei puolella (47 %) oli tuomiota edeltävänä vuonna velkoja ulosotossa. Niillä, joilla oli velkoja ulosotossa, seksuaalirikosten ristitulosuhde oli yli viisinkertainen ($OR = 5,2$) niihin nähden, joilla ei ollut velkoja ulosotossa. Vakioinnin jälkeen ulosotossa olleiden ristitulosuhde oli 2,36-

kertainen niihin nähden, joilla ei ollut tällaisia taloudellisia ongelmia, eli vaikka vakioidut tekijät selittivät suurimman osan yhteydestä, tilastollisesti merkitsevä yhteys säilyi.

Seksuaalirikosten tekijöistä lähes 10 prosentilla (9,5 %) peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo oli ollut kiitettävä, mikä muistuttaa siitä, ettei seksuaalirikollisen pidä olettaa olevan aina sosiaalisesti huono-osainen. Liki 59 prosentilla (58,8 %) peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo oli hyvä tai keskinkertainen ja lähes 32 prosentilla (31,8 %) heikko. Niillä, joiden peruskoulun päättötodistuksen arvosana oli hyvä tai keskinkertainen, seksuaalirikosten ristitulosuhde suhteessa kiitettävän keskiarvon saaneisiin oli 2,33, ja niillä, joiden päättötodistuksen keskiarvo oli heikko, 3,27. Vakioinnin jälkeen peruskoulun päättötodistusten keskiarvoilla ei ollut yhteyttä seksuaalirikoksiin. Seksuaalirikoksen tekijöistä 13 prosentilla oli ollut erityisiä koulunkäyntihaasteita peruskoulussa. Niillä, joilla oli ollut koulunkäyntihaasteita, seksuaalirikoksen ristitulosuhde oli yli kolminkertainen (OR = 3,11) verrattuna niihin, joilla ei ollut peruskoulussa koulunkäyntihaasteita. Vakioinnin jälkeen ristitulosuhde oli 1,74. Tulokset osoittavat, että varhaiset riskitekijät nuoruudessa tai myöhemmin aikuisuudessa koettu huono-osaisuus selittävät toistensa yhteyttä seksuaalirikoksiin. Kuitenkin kullakin sosiaalisen huono-osaisuuden indikaattorilla sekä koulunkäyntihaasteilla oli itsenäiset yhteydet seksuaalirikoksiin.

Seksuaalirikoksen tekijöistä 26 prosenttia oli syntynyt ulkomailla (kuvio 4). Ulkomailla syntyneiden seksuaalirikoksen ristitulosuhde oli 3,5-kertainen Suomessa syntyneisiin nähden. Kun varhaiset riskitekijät, nuoruudessa tai aikuisuudessa koettu huono-osaisuus ja muut havaittavat tekijät vakioitiin, ristitulosuhde pieneni vain hieman (OR = 3,38). Toisin sanoen varhaiset riskitekijät tai nuoruudessa tai aikuisena koettu sosiaalinen huono-osaisuus eivät selittäneet ulkomaalaistaustaisuuden ja seksuaalirikosten välistä yhteyttä (malli ajettiin myös ilman sosiaalisen huono-osaisuuden mittareita, pelkillä kontrollimuuttujilla). Lisäanalyysin (ks. liite, taulukko 13) vakioinnin jälkeen ulkomailla syntyneiden toiseen aikuiseen kohdistuneen raiskauksen ristitulosuhde oli 4,76 ja lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen 3,28.

Seksuaalirikoksen tekijöistä 42 prosentilla oli tuomioita mittausajankohtaa (2015) edeltävältä kahdelta vuodelta (2013–2014). Niillä, joilla oli rikostuomioita kahdelta edeltävältä vuodelta, seksuaalirikosten ristitulosuhde suhteessa niihin, joilla ei ollut rikostuomioita, oli 3,46. Vakioinnin jälkeen ristitulosuhde oli 2,24. Vakioidut tekijät siis selittivät osan yhteydestä.

Kuvio 4. Seksuaalirikoksesta vuonna 2016 tuomitut taustatekijöiden mukaan (%) (elämäntilanne tuomiota edeltävän vuoden lopulla) n = 400.

Taulukko 5. Logistinen regressioanalyysi. Seksuaalirikokset taustatekijöiden mukaan tarkasteltuna (elämäntilanne tuomiota edeltävän vuoden lopulla).

		Yksittäisyhteydet			Vakioidut		
			95 % Iv			95 % Iv	
		Exp(B)	Ala	Ylä	Exp(B)	Ala	Ylä
Ikä	30–40	1			1		
	20–29	1,47***	1,19	1,82	1,35**	1,06	1,71
	15–19	1,1	0,82	1,48	1,81**	1,26	2,61
Siviilisäät	Avo- tai aviol./eronnut/leski	1			1		
	Naimaton	1,18	0,94	1,49	1,03	0,79	1,35
Syntyperä	Syntynyt Suomessa	1			1		
	Syntynyt ulkomailla	3,5***	2,79	4,38	3,28***	2,53	4,24
NEET-status	Työssä/koulutuksessa	1			1		
	Ei työssä /koulutuksessa	3,36***	2,76	4,1	1,54***	1,22	1,93
Toimeentulotuen saanti	Ei toimeentulotukea	1			1		
	Sai toimeentulotukea	6,02***	4,91	7,37	2,27***	1,77	2,91
Velat ulosotossa	Ei velkoja ulosotossa	1			1		
	Velkoja ulosotossa	5,2***	4,28	6,34	2,36***	1,84	3,02
Koulutus	Korkeakoulu, opisto tai lukio	1			1		
	Ammatillinen tutkinto	2,19***	1,61	2,98	1,39*	0,98	1,97
	Perusasteen koulutus	3,98***	2,98	5,33	1,54*	1,08	2,2
Peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo	Kiitettävä	1			1		
	Hyvä tai keskiverto	2,33***	1,66	3,29	0,93	0,63	1,38
	Heikko	3,27***	2,27	4,69	1,05	0,69	1,59
Koulunkäyntihaasteet	Ei haasteita	1			1		
	Haasteita	3,11***	2,33	4,16	1,74***	1,29	2,35
Aiemmat tuomiot	Ei aiempia tuomioita	1			1		
	Aiempia tuomioita	3,46***	2,84	4,22	2,24***	1,8	2,79
	Selitysosuus (Nagelkerke R ²)			7,00 %		8,00 %	

*= $p < 0,005$ **= $p < 0,01$ ***= $p < 0,001$

n = 784 217

5.4 Johtopäätökset sosiaalista huono-osaisuutta ja varhaisia riskitekijöitä koskevasta analyysistä

Analyyysi osoitti varhaisten riskitekijöiden mittarien, eli koulunkäyntihaasteiden ja matalien peruskoulun päättötodistusten arvosanojen, olevan yhteydessä seksuaalirikoksiin suurelta osin nuoruudessa ja myöhemmin aikuisuudessa koetun sosiaalisen huono-osaisuuden välityksellä. Kuitenkaan varhaisia riskitekijöitä mittaavien tekijöiden vakiointi ei poistanut sosiaalisen huono-osaisuuden mittarien yhteyttä seksuaalirikoksiin. Tämä viittaa siihen, että vaikka varhaiset riskitekijät selittävät sekä sosiaalista huono-osaisuutta että seksuaalirikoksia, sosiaalisella huono-osaisuudella on myös itsenäinen, varhaisista riskitekijöistä riippumaton yhteys seksuaalirikoksiin. Vastaavasti koulunkäyntihaasteet olivat sosiaalisen huono-osaisuuden ja muiden havaittujen ominaisuuksien vakioinnin jälkeenkin tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä seksuaalirikoksiin. Tuloksia tarkasteltaessa on tärkeä muistaa, että kunkin riskitekijän omaavillakin seksuaalirikokseen syyllistyminen on harvinaista.

Tulosten mukaan sosiaalinen huono-osaisuus selittää vain hieman ulkomailla syntyneiden korkeampaa seksuaalirikollisuutta. Toisin sanoen maahanmuuttajien seksuaalirikoksia selittävät ennen muuta muut tekijät kuin sosiaalinen huono-osaisuus, kuten työn puute tai köyhyys. Muita selittäviä tekijöitä voivat olla esimerkiksi kulttuurisiin oppimisprosesseihin liittyvät tekijät, kielteiset elämäkokemukset ja arkirutiinotoiminnot (ks. Lehti ym., 2014). Ulkomailla syntyneiden korkeampaa seksuaalirikollisuutta selittäviä mekanismeja ei tässä tutkimuksessa voitu arvioida, mutta erityisesti kulttuurisiin oppimisprosesseihin liittyvät tekijät tulivat esille seksuaalirikosten tekijöiden kanssa työskentelevien asiantuntijoiden haastatteluissa.

6 Seksuaalirikosten teonpiirteet

Seksuaalirikosten teonpiirteillä tarkoitamme rikosilmoituksiin kirjattuja kuvauksia rikoksista. Analyysien aineisto on muodostettu Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ylläpitämästä Rikosten ja seuraamusten tutkimusrekisteristä (RST). Tutkimusaineisto sisältää RST:n tietoja poliisin tietoon tulleista rikoksista ja niihin liittyvistä teonpiirteistä. Nämä tiedot on haettu RST:iin poliisiasian tietojärjestelmästä (PATJA). Teonpiirteiden analyysi perustuu pääasiassa rekisterin selosteisiin, joihin on kirjattu avoimesti tietoja ilmi tulleesta rikoksesta.

Kaikki analysoitavat rikokset oli kirjattu tapahtuneeksi vuosina 2014–2016 (tätä uusimpien rikosten tietoja ei ollut saatavilla RST-rekisterissä). Analyysiin valittiin satunnaisesti 200 tuolla aikavälillä tapahtunutta raiskausta, törkeää raiskausta ja lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Koska törkeitä lapsen seksuaalisia hyväksikäyttöjä oli ilmoitettu koko aikana yhteensä alle 200, otettiin kaikki tapaukset mukaan analyysiin. Rikosten teonpiirteitä tarkasteltaessa on syytä huomioida, että vuodesta 2014 alkaen osa ennen lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi määritellyistä teoista on määritelty raiskausrikoksiksi (Ellonen ym., 2019).

Analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi, 2002). Sisällönanalyysissa kaksi koodaajaa perehtyi ensin poliisin rikosilmoitusrekisteriin kirjattuihin rikostapausten selosteisiin ja sopi yhdessä teonpiirteiden koodauksesta. Seuraavaksi toinen koodaajista analysoi kaikki analyysin valitut 742 rikostapausta, joissa törkein epäilty rikos oli raiskaus, törkeä raiskaus, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Analyysissa kirjattiin ensin, oliko tapauksessa ilmennyt jokin tutkittavista teonpiirteistä (taulukko 6). Niissä tapauksissa, joissa tietty teonpiirre ilmeni, se kuvattiin lyhyen ty pistetyn ilmauksen avulla tarkempaa laadullista analyysia varten. Tarkemman laadullisen analyysin kautta rikostapauksissa ilmenneistä teonpiirteistä (esimerkiksi uhrin ja tekijän välisestä suhteesta) annetaan konkreettisia esimerkkejä. Ty pistetyissä ilmaisuissa teonpiirre kuvattiin niin, ettei niiden perusteella voida tunnistaa alkuperäisiä rikostapauksia. Analyysiaineiston samaa rikostapausta kuvaavia ty pistettyjä ilmauksia ei myöskään ollut mahdollista yhdistää toisiinsa. Laadullisessa analyysissa kuvataan ensin tietyn teonpiirteen esiintyvyyttä (%) poliisin tietoon tulleissa seksuaalirikoksissa. Tämän jälkeen teonpiirteiden esiintymistä kuvataan konkreettisemmin ty pistettyjen ilmausten avulla.

Käytetty tutkimusaineisto asettaa tiettyjä rajoituksia tutkimustulosten tulkinnalle. Ensimmäkin analyysit perustuvat poliisin tietoon tulleisiin seksuaalirikoksiin. Näin ollen kaikki tapaukset eivät ole johtaneet syytteen tai rikostuomioon. Joissain tapauksissa poliisi on esimerkiksi todennut, ettei tapauksessa ole syytä epäillä rikosta. Kriminologisessa tutkimuksessa on kuitenkin yleensä tarkoituksenmukaista hyödyntää rikosprosessin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa syntyvää rekisteriaineistoa (Kivivuori ym., 2018). Myös tapauksissa esiintyvät rikosnimikkeet ovat voineet myöhemmin muuttua. Näin ollen esimerkiksi raiskauksilla tai törkeillä raiskauksilla tarkoitetaan poliisille ilmoitettua rikostapausta, joka on kirjattu raiskauksena tai törkeänä raiskauksena. Toiseksi poliisien kirjaamiskäytännöt ja -tarkkuus vaihtelevat. Tästä syystä ei voida varmasti todeta, ettei rikokseen olisi liittynyt tiettyä teonpiirrettä, vaikka sitä ei rikoksen selosteosassa mainita. Teonpiirre on joissain tapauksissa voinut jäädä vain kirjaamatta. Tuloksiin tulee siis suhtautua tietona siitä, millaisia seksuaalirikosten teonpiirteitä tuodaan esiin poliisin tekemissä rikostapauksia koskevissa kirjauksissa.

6.1 Teonpiirteiden analyysin tulokset

Väkivalta. Raiskaustapauksissa (43 %) ja törkeissä raiskaustapauksissa (50 %) noin joka toisessa kuvattiin jonkinlaista fyysistä väkivaltaa. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa (25 %) ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa (27 %) fyysistä väkivaltaa kuvattiin joka neljännessä tapauksessa. Tässä yhteydessä väkivallalla tarkoitetaan siis muuta kuin seksuaalista väkivaltaa, jota ilmiselvästi ilmeni kaikissa kuvatuissa rikoksissa. Väkivalta liittyi usein uhrin riisumiseen (vaatteiden repiminen), vaientamiseen (suun tukkiminen) tai muuhun kontrollointiin (liikkumisen estäminen, maahan kaataminen, väkisin kantaminen tai raahaaminen). Seksuaalirikoksissa käytettiin hyvin usein myös eksessiivistä väkivaltaa, kuten lyömistä, kuristamista tai puremista.

Väkivallasta syntyneitä vammoja kuvattiin 16–20 prosentissa perusmuotoisista tai törkeistä raiskaustapauksista. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä vammoja kuvattiin 10 prosentissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä 4 prosentissa. Vammoilla viitattiin valtaosassa tapauksista ulkoisesti näkyviin vammoihin, kuten ruhjeisiin, mustelmiin tai haavoihin. Väkivallasta aiheutuneet vammat viittasivat joissain tapauksissa myös kipuihin (pään tai raajojen kipeytyminen) tai vakavampiin hoitoa vaatineisiin vammoihin (esim. murtumat). Raiskauksista 9 prosentissa kuvattiin väkivallalla uhkaamista, kun taas törkeiksi raiskauksiksi kirjatuissa tapauksissa väkivallalla uhkaamista kuvattiin 18 prosentissa tapauksista. Perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä uhkaamista kuvattiin 13–15 prosentissa tapauksista. Väkivallalla uhkaaminen sisälsi joissain tapauksissa sanallisen uhkaamisen ja uhkaavan ja aggressiivisen käytöksen lisäksi aseella tai tappamisella uhkaamista.

Aseella tai tappamisella uhkaaminen oli tyypillisintä törkeissä ja perusmuotoisissa raiskauksissa, mutta sitä esiintyi myös törkeissä ja perusmuotoisissa lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä. Uhkaamalla oli joko painostettu uhria seksuaalisiin tekoihin tai yritetty estää tätä kertomasta väkivallasta jälkepäin. Raiskauksissa oli tyypillisempää painostaminen seksuaalisiin tekoihin, kun taas lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä uhkaamalla yritettiin tyypillisemmin estää uhria kertomasta tapahtumista teon jälkeen. Uhkaukset kohdistuivat pääasiassa uhriin mutta myös uhrien läheisiin. Etenkin törkeissä raiskauksissa ja lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä uhkaus kohdistui usein uhrin lisäksi tämän läheisiin.

Painostaminen. Korkeintaan 11 prosentissa seksuaalisen väkivallan tapauksista oli uhrin painostamista tai kiristämistä. Yleisintä se oli lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä (11 %) ja harvinaisempaa raiskauksissa (5 %). Tyypillisimmin painostus oli kiristystä, jossa uhria uhattiin usein arkaluontoisten kuvien tai tietojen julkaisemisella, jos tämä ei suostu tekoihin. Tämä kiristys oli erityisen yleistä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä. Raiskauksissa ja törkeissä raiskauksissa esiintyi myös taloudellista painostamista, jossa uhria kiristettiin seksuaalisiin tekoihin velan tai tämän rahojen kontrolloinnin avulla. Lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä tällainen painostus oli harvinaista. Raiskaustapauksissa uhria painostettiin liikkumista rajaamalla (esimerkiksi pitämällä uhria vankina asunnossa tai estämällä tämän poistuminen tekopaikalta). Tämäkin painostus oli harvinaista lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä.

Taulukko 6. Seksuaalirikosten teonpiirteet poliisin tietoon tulleissa seksuaalirikoksissa.

Teonpiirteet	Raiskaukset	Törkeät raiskaukset	Lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt	Törkeät lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt
Väkivalta	43	50	25	27
Vammat	20	16	10	4
Väkivallalla uhkaaminen	9	18	15	13
Painostaminen/kiristäminen	5	6	11	9
Lahjominen/houkuttelu	4	8	6	9
Alkoholi (uhri)	57	36	6	25
Yhteiskäyttö	32	16	2	11
Uhri ei toimintakykyinen	62	37	11	27
Uhri huumattu	9	10	1	6
Uhri tunki tekijän	45	55	72	68
Useampi tekijä	8	25	10	7
Muita henkilöitä paikalla	25	22	25	20
Tekijä hyödynsi internetiä	5	10	26	11
Uhri tutustui tekijään verkossa	4	4	4	4
Sisällön jakamista internetissä	1	3	3	1
Useampia tekoja	10	24	51	38
Ei syytä epäillä rikosta	9	6	14	4
Tekijät ja asianomaiset				
Ulkomaalaisia uhreja	4	7	10	7
Ulkomaalaisia tekijöitä	20	25	8	14
n	199	201	200	142

Lahjominen. Lahjomista kuvattiin useimmiten lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tapauksissa (9 %), ja harvinaisinta se oli raiskaustapauksissa (4%). Törkeissä raiskauksissa osuus oli 8 prosenttia. Tekoihin liittyvä lahjonta oli kaikissa rikosnimikkeissä useimmiten päihteiden, rahan ja erilaisten lahjojen tarjoamista. Joissain tapauksissa uhreja lahjottiin myös elintarvikkeilla. Yleensä uhria oli lahjottu lähtemään tekijän mukaan tai suostumaan seksuaalisiin tekoihin. Uhreja oli myös koitettu jälkeempään saada lahjomalla vaikenemaan teoista.

Päihteet. Raiskaustapauksista yli puolet (57 %) oli sellaisia, joissa tekijä kohdisti teon päihtyneeseen uhriin. Törkeissä raiskauksissa teko oli kohdistettu päihtyneeseen uhriin noin joka kolmannessa tapauksessa (36 %). Raiskausrikoksissa tekijä oli verrattain usein käyttänyt päihteitä yhdessä uhrin kanssa (16–32 %). Perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä yhteiskäyttö oli harvinaisempaa (2–

11 %). Joissain raiskaustapauksissa ja törkeissä raiskaus- ja lapsen seksuaalisissa hyväksikäyttötapauksissa mainittiin, että uhri oli nauttinut myös muita päihteitä (lääkkeiden väärinkäyttö, kannabis, amfetamiinijohdannaiset).

Toimintakyky. Perusmuotoisista raiskaustapauksista valtaosassa (62 %) teko oli kohdistettu uhuriin, joka ei tekotilanteessa ollut täysin tajuissaan, toimintakykyinen tai kyennyt jälkikäteen muistamaan mitään tapahtuneesta. Toimintakyvyllä viitataan siis tilaan, jossa uhri on kykenemätön puolustautumaan tai ilmaisemaan tahtoaan. Törkeissä raiskaustapauksissa uhrin toimintakyky oli heikentynyt 37 prosentissa, törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä 27 prosentissa ja lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä 11 prosentissa kaikissa tapauksista. Tekijät kohdistavat tekoja useimmiten päihtyneisiin uhreihin. Alentuneen toimintakyvyn taustalla kuvataan usein myös väkivallan ja järkytyksen aiheuttama lamaannus ja joskus myös esimerkiksi uhrin kognitiiviset tai terveydelliset haasteet (kehitysvammaisuus tai sairaus). Uhrin myös kuvattiin olleen unessa tekohetkellä. Joka kymmenennessä raiskauksessa (9 %) ja törkeässä raiskauksessa (10 %) kuvattiin, että uhri oli huumattu. Huumaaminen oli harvinaisempaa perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (1–6 %).

Tekijät. Tekijä oli uhrille tuttu noin puolessa raiskauksista (45 %) ja törkeistä raiskauksista (55 %). Tekijä oli uhrille tuttu vielä useammin perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (68–72 %). Raiskaustapauksissa tekijä oli tyypillisesti uhrin ystävä tai tuttava tai tämän nykyinen tai entinen puoliso tai seurustelukumppani. Törkeissä raiskauksissa tekijä oli kuitenkin yleisemmin uhrin perheenjäsen kuin nykyinen tai entinen puoliso. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä tekijä oli tyypillisesti uhrin perheenjäsen (yleisimmin isä, isäpuoli tai äidin kumppani) tai muu sukulainen. Tekijä oli verrattain usein myös nykyinen tai entinen seurustelukumppani tai ystävä tai tuttu (joskin tämä oli harvinaisempaa kuin raiskaustapauksissa). Kaikissa seksuaalirikoksissa tekijä oli verrattain harvoin uhrille tuttu jonkin institutionaalisen yhteyden kautta (opettaja tai ohjaaja, työkaveri tai saman laitoksen asukas). Törkeissä raiskauksissa epäiltyjä tekijöitä oli useampi kuin yksi joka neljännessä tapauksessa (25 %). Raiskauksissa (8 %), lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (10 %) ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (7 %) oli useampi tekijä huomattavasti harvemmin. Perusmuotoisista raiskauksista ja lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä joka neljännessä ja törkeissä raiskauksissa ja lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä joka viidennessä tapahtumapaikalla oli muita henkilöitä uhrin (tai uhrien) ja tekijän (tai tekijöiden) lisäksi. Ulkomaalaiset tekijät olivat yleisimpiä törkeissä raiskauksissa (25 %) ja raiskauksissa (20 %) kuin perusmuotoisissa tai törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (8–14 %).

Internet. Internetin tai sosiaalisen median hyödyntäminen oli yleisempää perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä (11–26 %) kuin perusmuotoisissa ja törkeissä raiskauksissa (5–10 %). Tyypillisimmin tekijä oli ollut uhriin yhteydessä internetin tai sosiaalisen median kautta. Tyypillistä seksuaalirikoksille oli myös, että tekijä oli tallentanut uhrista arkaluontoista materiaalia itselleen tai kiristänyt uhria arkaluontoisella materiaalilla tai sen jakamisella. Kiristystapauksissa uhri oli joko houkuteltu lähettämään itsestään seksuaalista materiaalia internetin välityksellä tai tekijä oli itse kuvannut materiaalin. Materiaalia oli kuitenkin kuvausten perusteella jaettu vain harvoin. Tekijät hyödynsivät teknologiaa myös altistaakseen uhreja seksuaalisille sisällöille kuten seksuaalissävytteisille viesteille tai pornografialle. Arkaluontoisella materiaalilla kiristäminen ja seksuaaliselle materiaalille altistaminen oli yleisempää lasten seksuaalisissa hyväksikäytöissä, kun taas raiskauksissa tekojen kuvaaminen oli hieman yleisempää. Uhrit olivat vain harvoin tutustuneet tekijään verkossa.

Puolet lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä käsitti useamman kuin yhden tekokeran. Vastaava osuus oli 38 prosenttia törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä, 24 prosenttia törkeissä raiskauksissa ja 10 prosenttia raiskauksissa. Noin puolessa seksuaalirikoksista teon tapahtumapaikka oli yksityisasunto. Seuraavaksi yleisimpiä tapahtumapaikkoja olivat muut yksityiset paikat (esim. hotellihuone tai mökki) ja muut julkiset tilat kuin ravintolat tai yleiset tilaisuudet (esim. puistot, metsät ja lenkipolut). Tutkitut seksuaalirikokset olivat tapahtuneet vain harvoin ravintoloissa tai yleisissä tilaisuuksissa. Neljä prosenttia seksuaalirikoksista oli tapahtunut vähintään osittain internetin tai sosiaalisen median välityksellä. Lapsen seksuaaliset hyväksikäytöt tapahtuivat kuitenkin verrattain usein (15 % tapauksista) ainakin osittain internetin tai sosiaalisen median välityksellä. Muuten erot tapahtumapaikoissa olivat pieniä rikosnimikkeiden välillä.

6.2 Yhteenveto ja johtopäätökset teonpiirteiden tarkastelusta

Raiskauksissa kuvattu väkivallan kirjo oli laaja. Perusmuotoisissa ja törkeissä raiskauksissa (muuta kuin seksuaalista) fyysistä väkivaltaa kuvattiin noin puolessa tapauksista. Perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä väkivaltaa kuvattiin noin joka neljännessä tapauksessa. Tämä tulos voi johtua myös siitä, että lapsen seksuaaliset hyväksikäyttörikokset sisälsivät yleisemmin useampia tekokertoja, jotka olivat jatkuneet ajallisesti pidempään. Näin on mahdollista, ettei tapahtumiin mahdollisesti liittyvä väkivalta tullut samalla tavalla ilmi rikosta tutkittaessa. Seksuaalirikoksissa väkivalta liittyi usein esimerkiksi uhrin väkisin riisumiseen tai uhrin liikuttamiseen tai liikkumisen estämiseen ja hiljentämiseen. Tämän lisäksi kuvattiin kuitenkin eksessiivistä väkivaltaa, kuten lyömistä ja puremista.

Seksuaalirikosten tekijät pyrkivät väkivallan lisäksi kontrolloimaan uhreja uhkailun ja painostamisen avulla, vaikka näitä teonpiirteitä kuvattiin väkivaltaa harvemmin. Uhkailu kohdistui yleensä uhreihin itseensä mutta myös näiden läheisiin. Painostamisessa usein uhattiin arkaluontoisten kuvien tai tietojen levittämällä, jos uhri ei suostu tekoon tai kertoo siitä. Tämän lisäksi esiintyi jossain määrin taloudellista painostamista ja liikkuvuuden estämisellä painostamista (uhria ei esimerkiksi päästetty poistumaan tekopaikalta). Painostamisen lisäksi joissain tapauksissa esiintyi lahjomista päihteillä ja taloudellisilla hyödykkeillä (raha tai lahjat). Nämä teonpiirteet siis kohdistuivat yleensä uhreihin, jotka olivat tekijään nähden heikommassa asemassa tai lahjottavissa tai painostettavissa päihteiden avulla.

Seksuaalirikosten tekijät kohdistavat usein tekoja päihtyneisiin uhreihin. Tämä oli muita harvinaisempaa perusmuotoisissa lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä. Lisäksi etenkin raiskausrikoksissa tekijät kohdistivat teot usein uhreihin, jotka eivät olleet täysin tai lainkaan toimintakykyisiä (eivät kyenneet vastustamaan tekoa tai ilmaisemaan suostumustaan). Alkoholi ei ollut ainoa syy alentuneelle toimintakykyisyydelle. Osassa tapauksista uhri oli huumattu, ja joskus toimintakykyä heikensi itse tapahtuman aiheuttama järkytys. Seksuaalirikos voikin kokemuksena olla itsessään lamaannuttava ja estää uhria puolustautumasta tai ilmaisemasta tahtoaan.

Seksuaalirikosten tekijät olivat tyypillisesti uhreille ennestään tuttuja. Tämä oli erityisen yleistä perusmuotoisissa ja törkeissä lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä. Raiskausrikoksissa tuntemattomien tai ei tiedossa olleiden tekijöiden osuus oli kuitenkin verrattain korkea (noin puolet; vrt. Oikeusministeriö, 2012). Useampia tekijöitä oli harvemmin (törkeissä raiskauksissa kuitenkin joka neljännessä tapauksessa). Raiskausrikoksissa tekijä oli tyypillisesti uhrin ystävä tai tuttava, nykyinen tai entinen puoliso tai seurustelukumppani tai (yleisemmin törkeissä tekemuodoissa) perheenjäsen. Lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä tekijä oli yleisesti perheenjäsen mutta myös entinen tai nykyinen puoliso.

Nuoriin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tuntemattomat tekijät vaikuttavat olevan tässä analysoituja tapauksia yleisempiä, kun tarkastellaan itse ilmoitettuja seksuaalirikoskokemuksia ja myös muuta seksuaalirikollisuutta kuin raiskaus- ja lapsen seksuaalinen hyväksikäyttör rikoksia (ks. esim. luku 3.2 Seksuaalirikosten tekijät nuorisoriikollisuuskyselyssä). Tuntemattomien tekijöiden nuoriin kohdistamat teot vaikuttivat kyselytutkimuksen perusteella myös olevan laadultaan erilaisia (esimerkiksi sisältävät vähemmän seksuaalisia tekoja tai häiritsevää koskettelua). Onkin siis mahdollista, että uhrin tuntemat tekijät ovat tyypillisempiä nimenomaan tässä analyysissä tarkastelluissa vakavammissa seksuaalirikoksissa.

Seksuaalirikokset olivat tapahtuneet valtaosin yksityisasunnoissa tai muissa yksityisissä tiloissa. Sen sijaan rikokset tapahtuivat huomattavasti harvemmin julkisilla paikoilla. Etenkin lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä teoissa hyödynnettiin myös internetiä ja sosiaalista mediaa. Tyypillisimmin tekijä käytti jotain sosiaalisen median sovellusta pitääkseen yhteyttä uhriin. Lähes yhtä yleistä oli, että tekijä kiristi uhria hallussaan olevalla arkaluotoisella materiaalilla. Uhri oli usein ensin jakanut sisältöä vapaaehtoisesti, mutta joutunut sitten tekijän kiristämäksi. Tämä korostaa sitä aiemman tutkimuksen esiin nostamaa seikkaa, että ihmissuhteiden ja henkilökohtaisten sisältöjen jakamisen säätelyyn liittyvät taidot ovat keskeisiä nuorten turvallisen sosiaalisen median käytön kannalta (Kaakinen & Koivula, 2021). Olisi myös keskeisen tärkeää, että etenkin nuoret kokisivat turvalliseksi kertoa mahdollisesti kohtaamastaan kiristämisestä jollekin taholle. Näin voitaisiin välttää kielteinen kehä, josta uhrin on yhä vaikeampi päästä pois. On myös syytä huomata, että tekijät jakoivat uhreista arkaluontoista materiaalia harvoin.

Tämän analyysin tulokset viittaavat yhdessä aiemman tutkimuskirjallisuuden kanssa (esim. Lehti ym., 2014; Oikeusministeriö, 2012) siihen, että seksuaalirikoksiin liittyviä myyttejä tulisi Suomessakin käsitellä kriittisesti. Seksuaalirikosmyytit viittaavat laajalti levinneisiin käsityksiin siitä, millaisia seksuaalirikokset tyypillisesti ovat (esim. Waterhouse ym., 2016). Myyteissä korostuvat yleensä teonpiirteinä tuntemattoman tekijän ulkona tai julkisella paikalla tekemät vakavaa väkivaltaa sisältävät teot. Tämä ei tarkoita, etteikö tällaisiakin rikoksia tapahtuisi, mutta ne eivät sovi valtaosaan poliisin tietoon tulleesta seksuaalirikollisuudesta. Käsityksiä seksuaalirikoksista tuleekin päivittää jatkuvasti, jotta ne vastaisivat rikollisuuden moninaisuutta. Seksuaalirikokset tapahtuvat usein uhreille tai tekijöille tutuissa ympäristöissä ja ovat läheis- tai tuttavasuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa. Harhaanjohtavilla käsityksillä voi olla monenlaisia kielteisiä seurauksia. Ensinnäkin ne voivat vaikuttaa siihen, miten ihmiset tunnistavat seksuaalirikollisuutta tai ilmoittavat niistä poliisille (Waterhouse ym., 2016). Toisaalta aikaisempi tutkimus on osoittanut, että raiskausmyytit voivat myös vaikuttaa poliisin ja oikeusjärjestelmän toimintaan (ks. esim. Waterhouse ym., 2016).

Tuloksista on myös syytä huomata, että tietyt teonpiirteet vaikuttavat siihen, tutkitaanko tiettyä epäiltyä seksuaalirikosta perusmuotoisena vai törkeänä rikoksena. Tämä on syytä huomioida, kun teonpiirteitä vertaillaan eri rikosnimikkeiden välillä. Esimerkiksi raiskaus on määritelty rikoslaisissa törkeäksi, jos siinä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä, kohteena on kahdeksaatoista vuotta nuorempi lapsi, rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla (RL 20:2). Näin törkeät tekemuodot sisältävät jo määritelmällisesti tiettyjä teonpiirteitä. Tämä näkyy esimerkiksi

siinä, että useampi tekijä oli erityisen tyypillistä törkeille raiskauksille. Lisäksi törkeissä raiskauksissa oli huomattavan paljon (noin 40 %) alaikäisiin kohdistuneita tekoja.

7 Seksuaalirikosten tekijät ja tekotilanteet nuorten ilmoittamina

Tässä kappaleessa tarkastelemme nuorten ilmoittamia kokemuksia seksuaaliväkivallasta ja sen tekijöistä. Edellä käytetyt tiedot seksuaalirikoksista, niin rikosilmoitusrekisterissä kuin paneeliaineistossakin, kattavat vain poliisin tietoon tulleen seksuaalirikollisuuden. Väestökyselyillä voidaan arvioida seksuaalirikollisuutta riippumatta siitä, tulee se poliisin tietoon. Suuren osan seksuaalirikoksista tiedetään olevan piilorikollisuutta.

7.1 Nuorisoriikollisuuskyselyaineiston analyysin menetelmät

Tutkimusaineistona käytettiin kevään 2020 nuorisoriikollisuuskyselyä (Kaakinen & Näsi, 2021). Tässä analyysissä tarkastellaan kyselyyn vastanneiden nuorten kokemuksia aikuisen ja toisten nuorten tekemästä seksuaalisesta väkivallasta. Aikuisen tekemää seksuaalista väkivaltaa mitattiin seuraavalla kysymyksellä: ”Oletko koskaan kokenut sukupuolista lähentelyä tai kanssakäymistä aikuisten tai tapahtumahetkellä vähintään 5 vuotta itseäsi vanhemman ihmisen kanssa?”. Seksuaalista väkivaltaa aikuisen taholta joskus elämänsä aikana kokeneilta kysyttiin myös, oliko näin tapahtunut edellisen 12 kuukauden aikana. Tämän lisäksi kysyttiin vielä tarkentavia kysymyksiä nuoren itsensä pahimmaksi (elämän aikana) kokemaan tekoon liittyvistä piirteistä. Toisen nuoren tekemää seksuaalista väkivaltaa mitattiin seuraavalla kysymyksellä: ”Onko kukaan nuori kohdistanut sinuun seksuaalista häirintää, ahdistelua tai väkivaltaa?”. Myös toisen nuoren tekemien tekojen kohdalla kysyttiin seksuaalisen väkivallan kokemuksista edellisen 12 kuukauden aikana sekä tarkentavia jatkokysymyksiä pahimmaksi koetusta teosta (elämän aikana).

Tutkimusaineiston analyyseista raportoimme seksuaalista väkivaltaa elämänsä tai edellisen vuoden aikana kokeneiden nuorten osuuden yhteensä ja sukupuolittain (% kaikista nuorista; taulukko 7). Lisäksi raportoimme nuorten pahimpina pitämien tekojen erilaisten teonpiirteiden jakaumat (% pahimmaksi koetuista tapauksista; taulukko 8). Analyysissä käytetään Tilastokeskuksen laskemia otanta-asetelman ja vastauskadon huomioivia analyysipainoja (Kaakinen & Näsi, 2021). Analyysin lopussa testamme vielä tilastollisesti, eroavatko nuorten kokeman seksuaalisen väkivallan teonpiirteet sen mukaan, onko tekijä uhrille ennestään tuttu. Testauksessa käytetään chi2-testiä 95 prosentin luottamustasolla. Testissä käytetään yllä kuvattuja analyysipainoja

sekä huomioidaan vastaajien ryvästyminen kouluihin (otantayksiköihin) ja otannan alueellinen osittaminen (ks. Kaakinen & Näsi, 2021).

Analyysien kohdalla on syytä huomioida aikuisen ja nuoren tekemän seksuaalisen väkivallan erilainen operationalisointi. Aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa painottuu seksuaalisen lähentelyn lisäksi seksuaalinen kanssakäyminen aikuisen tai vastaajaa vähintään viisi vuotta vanhemman henkilön kanssa. Samankaltaista operationalisointia on käytetty aiemmin esimerkiksi lapsiuhritutkimuksissa (Ellonen ym., 2008). Nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa taas mainitaan suoremmin seksuaalinen häirintä, ahdistelu ja väkivalta. Operationalisointien ero on perusteltu, sillä tutkittavassa joukossa kokemukset seksuaalisesta kanssakäymisestä aikuisen tai itseään vähintään viisi vuotta vanhempien henkilöiden kanssa tulkitaan lähtökohtaisesti seksuaaliseksi väkivallaksi (vaikka nuori ei näin itse kokisikaan). Nuorten seksuaalinen kanssakäyminen ei itsessään ole seksuaalista väkivaltaa, joten operationalisoinnissa korostuu häirintä, ahdistelu ja väkivalta. Erilaiset operationalisoinnit ovat siis perusteltuja, mutta ne voivat osaltaan vaikuttaa myös tutkimustuloksiin.

7.1.1 Nuorisoriikollisuuskyselyaineistolla tehtyjen analyysien tulokset

Nuoriin kohdistaa seksuaalista väkivaltaa useimmin toinen nuori (**taulukko 7**). Kaikista nuorista 14 prosenttia oli kokenut joskus toisen nuoren tekemää seksuaalista väkivaltaa. Aikuisten tekemää seksuaalista väkivaltaa oli elämänsä aikana kokenut 7 prosenttia nuorista. Viimeksi kuluneen vuoden aikana toisen nuoren tekemää seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 9 prosenttia kaikista nuorista. Aikuisen tekemää seksuaalista väkivaltaa oli kokenut viimeisten 12 kuukauden aikana 4 prosenttia.

Seksuaalirikoskokemukset ovat kuitenkin vahvasti sukupuolittuneet. Erityisesti aikuiset kohdistavat seksuaalista väkivaltaa pääasiassa tyttöihin ja muunsukupuolisiin, vaikkakin sukupuolierot ovat selkeät myös nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa. Noin joka viides tytöistä (21 %) ja muunsukupuolisista (19 %) oli joskus kokenut seksuaalista väkivaltaa toisen nuoren tekemänä. Pojilla osuus oli 6 prosenttia. Aikuisen tekemää seksuaalista väkivaltaa oli joskus elämänsä aikana kokenut 12 prosenttia tytöistä ja 16 prosenttia muunsukupuolisista. Pojilla osuus oli 2 prosenttia.

Taulukko 7. Seksuaalisen väkivallan kokemusten yleisyys nuorten keskuudessa (% nuorista).

	Kaikki Elinaikana		Työt Elinaikana		Pojat Elinaikana		Muu Elinaikana	
	12 kk	12 kk	12 kk	12 kk	12 kk	12 kk	12 kk	12 kk
Seksuaalinen väkivalta aikuinen	7	4	12	7	2	1	16	11
Seksuaalinen väkivalta toinen nuori	14	9	21	14	6	4	19	12
n	5,674		2,751		2,811		112	

Kun tarkastellaan nuorten itsensä pahimmaksi kokemia tapauksia, on tekijä yleensä mies tai poika sekä aikuisten (90 %) että toisen nuoren (86 %) tekemässä seksuaalisessa väkivallassa. Pahimmaksi koetuissa tapauksissa tekijöitä oli yleensä yksi. Useampi tekijä oli 11 prosentissa aikuisten tekemistä teoista ja 15 prosentissa toisten nuorten tekemistä teoista. Uhrien mukaan tekijät olivat pääasiassa suomalaisia. Aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tekijän kansallinen tausta oli uhrien mukaan jokin muu kuin Suomi 17 prosentissa tapauksista. Toisen nuoren tekemissä tapauksissa tekijän kansallisuus oli muu kuin suomalainen kymmenessä prosentissa.

Aikuisten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa painottuvat tuntemattomat tekijät, kun taas nuorten tekemissä teoissa tekijä on selvästi useammin ystävä tai tuttu. Aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa noin puolessa tapauksista (52 %) tekijä oli joko nuorelle tuntematon tai henkilö, johon nuori oli tutustunut samana päivänä. Tuntemattomien osuus oli huomattavasti pienempi toisen nuoren tekemissä tapauksissa (23 %). Sen sijaan toisen nuoren tekemissä teoissa korostuivat ystävät tai tutut (50 %). Aikuisten tekemissä teoissa tekijä oli uhrin tuttu tai ystävä 18 prosentissa tapauksista. Sekä aikuisen (5 %) että nuoren (6 %) tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tekijänä oli vain harvoin henkilö, jonka uhri oli aiemmin tavannut vain verkon välityksellä. Nuoren tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tekijä oli nykyinen tai entinen seurustelukumppani noin joka kymmenennessä tapauksessa (9 %), mutta huomattavasti harvemmin aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa (3 %). Aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa taas tekijä oli noin joka kymmenennessä tapauksessa perheenjäsen tai sukulainen (9 %). Nuorten tekemissä teoissa vain kolmessa prosentissa tapauksista tekijä oli perheenjäsen tai sukulainen. Aikuisista tekijöistä 15 prosenttia oli jokin muu kuin yllä mainittu (vanhempien ystävä, opettaja, harrastuksen ohjaaja tai valmentaja tai jokin muu aikuinen). Nuorten teoissa tekijä oli jokin muu kuin yllä mainittu joka kymmenennessä tapauksessa (10 %; vanhempien ystävä, harrastuksen ohjaaja tai valmentaja, muu).

Taulukko 8. Seksuaalisen väkivallan kokemusten teonpiirteet (% pahimmaksi koetuista tapauksista).

		Aikuinen	Toinen nuori
Tekijä	Useampi kuin yksi tekijä	11	15
	Tekijä mies / poika	90	86
	Tekijä ulkomaalainen	17	10
	Tekijä tuntematon*	52	23
	Tavannut vain verkossa	5	6
	Ystävä tai tuttu	18	50
	Entinen tai nykyinen seurustelukumppani	3	9
	Perheenjäsen tai sukulainen	9	3
	Muu aikuinen / nuori	15	10
Teonpiirteet	Seksuaalissävyytteinen kommentointi	49	42
	Ahdistelevat tai seksuaaliset viestit	24	33
	Kuvien tai juurujen levittäminen	5	11
	Koskettelu	44	42
	Suostutteli koskettelemaan itseään	14	13
	Suostutteli seksiin	14	12
	Uhkaili tai painosti koskettelemaan	9	7
	Uhkaili tai painosti seksiin	7	6
	Fyysinen väkivalta	8	13
	Väkivallasta aiheutui vamma	3	6
	tekijä antoi rahaa tai palkkion	3	1
n		431	779

* = tekijä oli uhrille tuntematon tai henkilö, johon tämä oli tutustunut samana päivänä.

Toisten nuorten tekemä seksuaalinen väkivalta sisältää hieman aikuisten tekoja useammin seksuaalissävyytteisten viestien lähettämistä, seksuaalissävyytteisten kuvien tai juurujen levittämistä tai fyysistä väkivaltaa. Aikuisten nuoriin kohdistamassa seksuaalisessa väkivallassa taas seksuaaliset teot tai niihin suostuttelu tai painostus ovat hieman yleisempiä. Aikuisten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa yleisin piirre oli ulkonäön seksuaalissävyytteinen kommentointi (49 %). Nuorten tekemissä teoissa seksuaalissävyytteinen kommentointi oli lähes yhtä yleistä (42 %). Häiritsevältä tuntuvaa koskettelua liittyi 44 prosenttiin aikuisen tekemistä ja 42 prosenttiin nuorten tekemistä teoista. Ahdistelevat tai seksuaaliset viestit olivat kolmanneksi yleisin teonpiirre sekä aikuisten (24 %) että toisten nuorten (33 %) tekemissä teoissa. Sen sijaan seksuaalisten kuvien tai juurujen levittäminen oli harvinaisempaa, joskin yleisempää nuorten (11 %) kuin aikuisten (5 %) tekemässä seksuaalisessa väkivallassa. Aikuisten tekemässä väkivallassa 14 prosenttia tapauksista tekijä oli suostutellut koskettelemaan it-

seään. Nuorten tekemissä teoissa osuus oli 13 prosenttia. Aikuiset tekijät olivat suostutelleet uhria suuseksiin tai yhdyntään 14 prosentissa tapauksista ja nuoret 12 prosentissa tapauksista. Uhkailu tai painostaminen olivat harvinaisempia. Yhdeksässä prosentissa tapauksista aikuinen tekijä oli suostutellut koskettelemaan itseään. Nuorten tekemissä teoissa osuus oli 7 prosenttia. Uhkailemista tai painostamista seksiin sisälsi 7 prosenttia aikuisten ja 6 prosenttia toisten nuorten tekemistä teoista. Nuorten tekemistä teoista 13 prosenttia sisälsi fyysistä väkivaltaa ja 6 prosentissa tapauksista väkivallasta oli aiheutunut fyysinen vamma. Aikuisten tekemissä teoissa fyysistä väkivaltaa liittyi 8 prosenttiin tapauksista ja väkivallasta seurasi vamma 3 prosentissa tapauksista. Aikuinen tekijä tarjosi uhrille rahaa tai muun palkkion 3 prosentissa tapauksista, kun taas toisten nuorten tekemissä teoissa rahaa tai palkkiota tarjottiin 1 prosentissa kaikista tapauksista.

Aikuisen tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tuntemattoman tekijän tekemät teot sisälsivät yleisemmin seksuaalissävytteistä kommentointia (tutut 34 %, tuntematon 64 %, $p < ,001$) ja harvemmin suostuttelua koskettelemaan tekijää (tutut 19 %, tuntematon 9 %, $p = ,004$), suostuttelua suuseksiin tai yhdyntään (tutut 19 %, tuntemattomat 10 %, $p = ,005$). Toisen nuoren tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tuntemattomien tekemät teot sisälsivät useammin ahdistelevien seksuaalisten viestien lähettämistä (tutut 30 %, tuntemattomat 44 %, $p = 0,017$) ja harvemmin häiritsevältä tuntuvaa koskettelua (tutut = 45 %, tuntemattomat 31 %, $p = ,005$) ja fyysistä väkivaltaa (tutut = 14 %, tuntemattomat 9 %, $p = ,025$).

7.1.2 Yhteenveto ja johtopäätökset nuorisoriikollisuuskyselyaineistolla tehdyistä analyyseistä

Nuorista 14 prosenttia oli joskus kokenut toisen nuoren tekemää seksuaalista väkivaltaa. Aikuisen tekemää seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 7 prosenttia nuorista. Kokeemukset ovat vahvasti sukupuolittuneet (yleisimpiä tytöillä ja muunsukupuolisilla). Kuitenkin muussakin väkivallassa, nuoriin kohdistavat seksuaalista väkivaltaa useammin toiset nuoret kuin aikuiset (ks. väkivallan jakautuminen Kaakinen & Näsi, 2021). Toisaalta seksuaalista väkivaltaa myös mitattiin hieman eri tavoin.

Tekijöitä oli yleensä yksi. Nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tekijöitä oli useampi kuin yksi aikuisten tekemiä tekoja useammin. Tekijä oli uhrin mukaan yleensä taustaltaan suomalainen, mutta aikuisten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa tekijä oli hieman useammin ulkomaalainen kuin nuorten tekemässä väkivallassa. Seksuaalisen väkivallan tekijät ovat usein nuorille tuttuja henkilöitä. Tekijä on useammin tuntematon aikuisen kuin toisen nuoren tekemässä seksuaalisessa väkival-

lassa. Tekijä on vain harvoin henkilö, joka on tavattu vain verkossa. Tämä tulos on linjassa aiemman tutkimuksen kanssa, joka on osoittanut, että seksuaalisessa väkivallassa uhri ja tekijä tuntevat usein toisensa (Waterhouse, Reynolds & Egan, 2016). Myös nuoriin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan ehkäisyssä tulisi ottaa huomioon se, että väkivalta tapahtuu yleisesti nuorten ja toisensa tuntemien henkilöiden välillä.

Teonpiirteet olivat pääasiassa varsin samankaltaisia sekä aikuisten että toisten nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa. Aikuisten tekemissä teoissa seksuaalinen kommentointi ja seksuaaliset teot sekä niihin suostuttelemine tai painostaminen olivat yleisempiä kuin toisten nuorten tekemässä väkivallassa. Toisten nuorten teot sisälsivät yleisemmin ahdisteleviä viestejä, kuvien tai juorujen levittämistä ja fyysistä väkivaltaa. Tuntemattoman tekijän seksuaalinen väkivalta oli yleisemmin seksuaalissävyytteistä kommentointia ja sisälsi harvemmin suostuttelua seksuaaliseen tekoon. Tuntemattoman nuoren tekemä seksuaalinen väkivalta taas käsitti useammin ahdistelevien viestien lähettelyä ja harvemmin häiritsevää koskettelua tai fyysistä väkivaltaa. Myös nämä tulokset tukevat sitä, että etenkin kaikkein vakavimman seksuaalisen väkivallan ehkäisyn tulisi kyetä puuttumaan läheissuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun.

8 Seksuaalirikosten tekijöiden kokemukset

Määrällisen analyysin ohella tutkimuksen tavoitteena oli selvittää eri seksuaalirikoksia tehneiden henkilöiden subjektiivisten kokemusten yhteyttä seksuaalirikoksiin. Subjektiiviset kokemukset voivat liittyä esimerkiksi henkilön omaan impulsiivisuuteen, kognitiivisiin vaikeuksiin, ihmissuhdeongelmiin tai parafilioihin, mutta myös mihin tahansa muuhun elämänsä koettuun. Niin ikään kokemusavaruus ei rajoittunut mihinkään yksittäisiin tekijöihin, mutta haastatteluaineistoa kerätessä huomiota kohdennettiin kevyesti traumoihin, itseymmärrykseen sekä seksuaalirikokseen liittyviin ajatusmalleihin ja tuntemuksiin. Tavoitteena oli saada esiin seksuaalirikoksiin liittyviä logiikoita, psykologisia ja sosiaalisia kuluja tekijän kokemusmaailmassa, jotka mahdollistivat normin ylittämisen ja seksuaalirikoksen.

8.1 Laadullinen aineisto ja sen analyysissä käytetyt menetelmät

Menetelmätriangulaation (O'Donoghue & Punch, 2003) ideaa seuraten tässä tutkimuksessa rekisteri- ja kyselyaineistosta saatuja tietoja täydennettiin seksuaalirikoksen tekijöiltä ja heidän kanssaan työskenteleviltä ammattilaisilta kerätyn laadullisen haastatteluaineiston avulla. Tutkimusstrategiana oli monitapaustutkimus, jossa tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä kuvaavia tapauksia ja niiden piirteitä puretaan osiin ja kootaan uudestaan ylemmällä abstraktion tasolla (ks. Pauwels & Matthyssens, 2004). Tapaustutkimus on käyttökelpoinen lähestymistapa silloin, kun aiheesta on tehty vain vähän empiiristä tutkimusta (Aaltola & Valli, 2007), kuten on asia suomalaisten seksuaalirikosten tekijöiden kokemusten osalta. Tapaustutkimuksessa korostuu yksittäisen tutkimuksen merkitys osana muuta ilmiötä koskevaa kumuloituvaa tutkimustietoa. Tapaustutkimuksella voidaan tuottaa hypoteeseja laajemmilla, mutta karkeammin käsitellyillä aineistolla tehtävään tutkimukseen.

Seksuaalirikosten tekijöiden kokemuksia on tutkittu vain vähän. Aiemmassa tutkimuksessa tekijät ovat kuvanneet tekojensa motivaatioina olleen niin vihan, vallankäytön, nöyryyttämisen kuin myös seksuaalisen tyydytyksen ja läheisyyden kaipuun (Mann & Hollin, 2007; Mann & Hollin, 2010). Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa motivaatiotekijöinä on korostunut läheisyyden kaipuu ja seksuaalinen halu, jotka esiintyvät usein yhdessä (Ward ym., 1993; Phelan, 1995). Rikostilanteeseen liittyvät selitysmallit ovat yleisempiä toiseen aikuiseen kuin lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen tekijöillä (McKay, 1996).

Seksuaalirikosten tekijöiden antamia selityksiä tutkittaessa on kuitenkin muistettava, että ne ovat puheessa tuotettuja malleja, joiden on tarkoitus tehdä kertoja ymmärretyksi, eivätkä ne sinällään oikeuta tutkijaa syypäätelmien tekoon. Sama pätee myös muihin haastateltavien antamiin kuvauksiin toiminnastaan ja sen vaikuttimista. Esimerkiksi antropologiassa, jossa painotetaan osallistuvan havainnoinnin merkitystä, on muistutettu usein siitä, että pelkästään haastatteluaineistosta vedetyt liian pitkälle menevät päätelmät voivat olla harhaanjohtavia, koska ihmisten kuvaukset omasta toiminnastaan eivät useinkaan vastaa toimintaa havainnoimalla saatua tietoa. (Ks. Kivivuori 2008.) Lisäksi rikoksenteijät usein pyrkivät verbaalisesti neutralisoimaan tekoaan. Se voi tapahtua esimerkiksi vastuun kieltämisenä ("en voinut itselleni mitään"), vahingon kieltämisenä ("kukaan ei vahingoittunut"), uhrin kieltämisenä ("hän tiesi kyllä") (Sykes & Matza. 1957).

8.2 Lähestymistapa kvalitatiivisessa analyysissä

Eskolan ja Suorannan (1996) mukaan kvalitatiivisessa analyysissä ei ole ratkaisevaa aineiston koko. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuutta pohdittaessa voidaan puhua myös pätevydestä, jolla tutkimuksen tulos vastaa tutkimukselle asetettuja päämääriä (Varto, 1992). Aineiston koon riittävyyden yksi kriteeri on saturaatio eli kylläntyminen, jolla tarkoitetaan rajaa, jonka jälkeen uudet haastattelut eivät tuota enää lisää tietoa tutkimusongelman kannalta (Eskola & Suoranta, 2008). Saturaatiopiste ei ole mikään objektiivinen aineiston riittävän määrän mittari, mutta selkeästi rajatussa tutkimusongelmassa kvalitatiivisen aineiston keruu todella saavuttaa sen pisteen. Toisin sanoen kvalitatiivisen tutkimuksen voidaan ajatella tavoittelevan omalla tavallaan ilmiön vaihtelun haltuunottoa sen yksityiskohtaisissa vivahteissa, ei vaihtelun määrällistä jakaumaa.

Kvalitatiivinen analyysi kuitenkin on parhaimmillaan, kun tutkitaan kielen käyttöä, miten asiat elävät puheessa. Sosiologisessa tutkimuksessa kvalitatiivisen analyysin taustateoria on usein sosiaalinen konstruktivismi (vrt. esim. faktanäkökulma, Mäkelä, 1990), joka keskittyy sosiaalisen todellisuuden kielelliseen rakentumiseen. Toisin sanoen huomio kiinnitetään objektiivisten havaintojen sijaan siihen, miten niitä muokataan kielessä. Sosiaalinen konstruktivismi on ymmärrettävä yhdeksi lähestymistavaksi sosiaaliseen todellisuuteen, ei miksikään poissulkevaksi ontologiseksi kuvaukseksi sosiaalisista ilmiöistä. Toisin sanoen, sosiaaliset ilmiöt ovat myös sosiaalisesti rakentuneita, mutta eivät ainoastaan sitä. Esimerkiksi "seksuaalirikos" on kielellinen konstruktio, joka määritelmänä tuottaa itse ilmiötä siten kuin se ymmärretään. Samalla "seksuaalirikos" viittaa todellisiin tekoihin, jotka koetaan moraalin vastaisiksi ja joilla on todellisia seurauksia, kielellisistä määritelmistä riippumatta.

8.2.1 Seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinahaastattelut

Seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluissa käytettiin niin kutsuttua elämäntarinahaastattelun (*life story interview*) menetelmää (Atkinson, 2002; Hoikkala, 1999). Elämäntarinan kertominen on luontainen tapa konstruoida oma elämä (ks. Bruner, 1986). Elämäntarinansa kautta seksuaalirikosten tekijät esittävät elämänsä siitä näkökulmasta, että se sisältää sen juonenkulun, joka johti heidät vankilaan seksuaalirikoksesta. Elämäntarinansa kautta seksuaalirikosten tekijät arvioivat sitä, millainen rooli seksuaalirikoksella on haastateltavien elämänsä sekä sitä, mikä kaikki elämänsä on yhteydessä seksuaalirikoksen tapahtumiseen. Niin toiset ihmiset kuin eri tilanteet ja tapahtumat saavat roolit elämänsä kokonaisuudessa (Ks. Sakki ym. 2012).

Elämäntarinahaastattelun periaatteena on saada haastateltava ensin kertomaan omin sanoin, rehellisesti ja valitsemallaan tavalla elämänsä lapsuudesta nykyhetkeen (Atkinson, 2002, 125–126). Tämän jälkeen haastateltavalta kysyttiin tarkentavia kysymyksiä seksuaalirikokseen liittyviltä teema-alueilta, kuten perhetaustasta ja mahdollisista uhrikokemuksista, seksuaalisista taipumuksista, ihmissuhteista ja elämäntilanteesta teko aikaan sekä itse siitä tilanteesta, jossa seksuaalirikos tapahtui. Tarkentavia kysymyksiä esitettiin kuitenkin myös haastattelun alussa haastateltavan auttamiseksi tarinansa liikkeelle saamisessa. Samat kysymykset pyrittiin toistamaan jokaiselle haastateltavalle, jotta aineistosta tulisi keskeisten teemojen osalta yhteismitallista. Suurin osa kysymyksistä kuitenkin oli kunkin haastateltavan kertomaan tarinaan liittyviä tarkennuksia.

Seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinassa rekonstruoidaan rikostilanteet ja muut teeman kannalta keskeiset elämäntapahtumat. Haastattelumenetelmää on arvosteltu esimerkiksi tapahtumien yksityiskohtien muistamisen epätarkkuudesta ja puutteellisesta tapahtumien ajoittamisesta. Tällaiset haastattelututkimuksen ongelmat kuitenkin voivat kärjistyä lähinnä tutkimuksissa, joissa pyritään käyttämään tekijän muistia faktapohjaisen tai määrällisesti mitattavan tiedon lähteenä (Atkinson, 2002). Seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluissa, joissa on aina kyse subjektiivisista kokemuksista, keskitytään tapahtumakulkujen kerronnan enonsiaation ulottuvuuteen eli siihen, miten tekijä kertoo tapahtumat.

Elämäntarinahaastattelun keinoin kerättyyn haastatteluaineistoon kertyy ajateltua, koettua ja merkityksellisenä pidettyä tietoa seksuaalirikosten tekijöiden elämästä. Tutkimuksessa seksuaalirikoksen tekijöiden haastatteluja tulkitaan ja tutkitaan haastatteluhetken elämänvaiheessa tuotettuina näkökulmina omaan elämään. Samojen asioiden

muistelu esimerkiksi kymmenen vuotta myöhemmin olisi todennäköisesti toisenlaista (Piispa & Salasuo, 2014).

Ihmisen muisti ei tallenna tapahtumia juuri sellaisina kuin ne ovat tapahtuneet. Tästä syystä suulliset lähteet eivät koskaan tuota sellaista objektiivista tietoa kuin hallinnolliset rekisterit, vaan ne ovat aina tavalla tai toisella vaillinaisia. Tällainen epätarkkuus ja subjektiivisuus koskee jokaisen ihmisen tapaa nähdä, ymmärtää ja jäsentää omaa menneisyyttään. (Ks. Roos, 1987.)

Eri tutkimuksissa haastatteluaineistojen keruun myötä niissä kumuloituvat havainnot paikkaavat yksittäisen haastatteluaineiston puutteita. Toivottavaa on, että seksuaalirikosten tekijöiden ja heihin rinnasteisten ryhmien tutkimus Suomessa jatkuu tämän tutkimuksen jälkeenkin myös kvalitatiivisella otteella. Tilastollinen tutkimus tuottaa yleistettävää tietoa ilmiöiden mekanismeista ja toimenpiteiden vaikuttavuudesta, mutta ihmisten omilla selonteoilla on paikkansa tuoda esiin aiemmin tuntemattomia asioita, joita ei ole tiedetty mitata.

Monitapaustutkimuksessa hyödynnettiin yhdeksää seksuaalirikoksesta tuomitun miehen haastattelua. Tuomiot vaihtelivat toiseen aikuiseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapitoon ja levittämiseen. Osalla haastatelluista oli taustallaan tuomioita muistakin rikoksista, ja osa kärsi seksuaalirikoksesta saamansa tuomion ohella rangaistusta myös muista rikoksista. Tekijöiden yksityisyyden suojelemiseksi haastatteluissa on muutettu yksityiskohtia, joista haastateltavat voitaisiin tunnistaa, mutta kuitenkin niin, ettei tekojen ja tapahtumien luonne muutu.

Haastatellut seksuaalirikoksen tekijät vaikuttivat useimmiten ennalta orientoituneen tarinansa kertomiseen ja useimmiten aloittivat sen kertomisen itsenäisesti heti haastattelun alettua. Haastatellut tekijät olivat ryhmä- tai yksilöterapiaistuntojen kautta myös tottuneet kertomaan itsestään ja rikoksistaan avoimesti. Muutama oli varautuneempi ja vältteli puhumasta suoraan tapahtumista, mikä on ymmärrettävää, ja se sallittiin. Ainoastaan yksi haastateltu seksuaalirikoksen tekijä kieltäytyi kategorisesti kertomasta yksityiskohtia, kuten edes saamansa tuomion rikosnimikettä. Haastattelujen pituudet vaihtelivat haastateltavan mukaan noin 45 minuutista puoleentoista tuntiin. Parin haastateltavan kohdalla menttiin heti tarkentaviin kysymyksiin, koska he eivät syystä tai toisesta saaneet tarinaansa liikkeelle. Avustuksen myötä hekin kuitenkin alkoivat kuljettaa tarinaansa melko autonomisesti.

Haastattelun alussa keskusteltiin lyhyesti myös tutkimuksen merkityksestä ja motivaatiosta osallistua haastatteluun. Haastattelija esitti myös ajatuksen siitä, että haastatteluun osallistumalla on mukana ehkäisemässä seksuaalirikoksia. Vaikka henkilö on

menneisyydessä tehnyt seksuaalirikoksen, hän voi olla nyt ja tulevaisuudessa henkilö, joka ehkäisee rikoksia. Tässä kohtaa haastattelija hieman ohjaili haastateltavia, mutta sillä tuntui olevan inspiroiva vaikutus. Yksi haastatelluista ilmaisi asian näin:

"mä ilmiannan kyllä kaikki, et mä en halua et kukaan kokee mitään vastaavaa, mitä mä oon ite kokenu."

Haastatteluissa seksuaalirikosten tekijät ottivat toisinaan myös muistelijan ja raportoinnin roolin rinnalle myös informantin roolin. Haastateltavat olivat tutustuneet toisiin seksuaalirikosten tekijöihin vankilassa ollessaan ja erityisesti ryhmäterapiassa. He kertoivat siten myös muista seksuaalirikosten tekijöistä sekä saamastaan hoidosta. Muutama haastateltava tunsi seksuaalisen mieltymyksensä osalta vertaisiaan myös siviilistä, joskaan he eivät välttämättä olleet seksuaalirikosten tekijöitä. Tutustumisen konteksteista tuli esiin ainakin internetin foorumit.

Usein seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluissa korostuivat vaikeudet lapsuudessa sekä siinä elämäntilanteessa, jossa seksuaalirikos tapahtui. Lapsuudesta seksuaalirikokseen kulkee kuitenkin juonne, joka yhdistää nämä toisiinsa. Juonteen muodostavat tekijän henkilökohtaiset vaikeudet, neurologiset ja psykososiaaliset ongelmat ja parafiliat. Ne muodostavat ikään kuin tukirakenteen, joille seksuaalirikosten tekijöiden elämänkulku rakentui tässä näytteessä. Esimerkiksi yksi haastateltu kuvasi neurologisia ongelmiaan, tarkkailuluokalle joutumista, koulukiusatuksi ja opettajien hampaisiin joutumista, kouluajan jälkeen kehittyneitä päihde-, mielenterveys- ja parisuhdeongelmia, työttömyyttä sekä lopulta tässä ketjussa tapahtunutta seksuaalirikosta. Lapsiin seksuaalista mieltymystä kokevat puolestaan kuvasivat poikkeavuudestaan tietoisiksi tulemistä sekä sitä, miten poikkeavuus lopulta alkoi suunnata heidän käyttäytymistään ja johti seksuaalirikokseen.

Laadullista tutkimusta tekevä haastattelija matkaa yhdessä haastateltavan kanssa tämän menneisyyteen kuin etsien sieltä merkityksellisiä asioita (Ks. Warren, 2001). Tutkijan tehtävänä on olla opastaja, joka auttaa haastateltavaa itse löytämään merkityksellisiä tapahtumia (Atkinson, 2002). Menetelmä on myös tutkijalle haastava, sillä omat tavat antaa asioille merkityksiä tulisi jättää haastattelun ulkopuolelle, ja tutkijan tulisi toimia lähinnä haastateltavan tukena tämän omassa menneisyydessä (Atkinson, 2002).

Tarkentavien kysymysten myötä haastatteluihin tuli mukaan myös piirteitä perinteisestä teemahaastattelusta. Teemojen osalta on huomioitava, etteivät haastatteluissa käytetyt teemat ole samoja kuin analyysin tuloksena syntyneet teemat (ks. Hirsjärvi & Hurme, 2015). Mikäli tutkija jäsentäisi analyysinsä teemoja samojen teemojen mukaan, joita hän on haastattelussa käyttänyt, ilmeisenä riskinä olisi se, ettei tutkija an-

taisi aineistolle tarvittavaa tilaa ja tutkijan ennakkokäsitykset ohjaisivat analyysia liiaksi. Aineistoa herkästi kuuntelevassa analyysissa todennäköisesti nousevat muunlaiset jäsenysperiaatteet ja teemat kuin mitä tutkija on etukäteen muodostanut. Tärkeää on tosin sanoen se, että teemat syntyvät analyysin tuloksena, eivät niin, että tutkijalla on ennalta mielessään ne teemat, joihin hän sitten sijoittelee aineiston palasia. (Alasuutari, 2019.) Poikkeuksen tästä muodostivat vain karkeat elämänvaiheita jäsen-tävät teemat: lapsuus/nuoruus, elämäntilanne rikoksenteon aikaan ja tekotilanne.

Analyysin tuloksena syntyneiden teemojen osalta puolestaan tutkimuksessa tultiin paikoin lähelle diskurssianalyysia, jossa tarkastellaan kielen käyttöä ja siihen liittyviä konteksteja, toimintaa, funktioita ja merkityksen tuottamisen tapoja. Kieliasultaan samanlainen väittämä, lause tai sana voidaan tulkita eri tavoin riippuen siitä asiayhteydestä, missä se esiintyy. Samasta asiasta voidaan puhua monin eri tavoin eli monin eri diskurssein. (Suoninen, 1999a, 18; Suoninen, 1997.)

8.3 Tulokset seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinahaastatteluista

Esitämme seuraavaksi laadullisesta haastatteluaineistosta luomamme typologiat ja mallit. Tekijöiden typologia koostuu kuudesta eri tyyppistä, voidaan puhua myös mallitarinoista. Niitä ovat 1) CSAM-addikti², 2) kaveeraaja, 3) sortunut hyväksikäyttäjä, 4) väkivaltaiset seksuaalirikolliset, 5) tilaisuus tekee varkaan ja 6) kiistäjät. Analyysia lu-kiessa on muistettava, että tyypit ovat haastateltavan tarinassa konstruoituja identiteettejä, esimerkiksi ”CSAM-addikti” nostaa omassa tarinassaan addiktion käsitteen kautta ymmärrettäviksi tulevat tekijät tärkeäksi seksuaalirikoksen kannalta. Mistä ke-
nenkin ongelmat todellisuudessa juontuvat, sitä ei voida haastattelujen perusteella määrittellä. Keskeisimmät syyt koskevat konstruktioit olivat ”parafilia” ja ”trauma”. Kah-
dessa ensimmäisessä tarinassa tarinan liikkeelle lähettävä tekijä on ”parafilia”.

8.3.1 CSAM-addikti

Paneeliaineistosta tehdyssä analyysissa huomasimme avo- tai avioliitossa olon ole-
van melko harvinaista seksuaalirikoksesta tuomituilla. Naimattomuus oli statuksista selvästi yleisin. Siviilisäädyn jakauma on seurausta paitsi seksuaalirikosten tekijöiden nuoresta ikärakenteesta, todennäköisesti myös heidän muista yksilökohtaisista omi-
naisuuksistaan. Aikaisemmista tutkimuksista tiedämme, että seksuaalirikosten teki-
jöillä, ja erityisesti lapsiin suuntautuneilla tekijöillä, on usein vaikeuksia muodostaa

² CSAM = lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvaavaa aineistoa (*Child Sexual Abuse Material*)

tydyttäviä ihmissuhteita toisiin aikuisiin. Tämä voi osaltaan selittää avo- tai avioliiton ulkopuolella oloa ja yksin asumista seksuaalirikosten tekijöillä. Lisäksi lapsikohtaisen seksuaalisen mieltymyksen osalta yksin asuminen mahdollistaa paremmin parafilian mukaisen käyttäytymisen.

Seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinoissa tyypillisesti kronologisesti ensimmäinen vaihe oli oman kielteisen poikkeavuuden tiedostaminen. Haastateltavat aloittivat tarinansa nuoruudesta, jos eivät kokeneet tiedostamista lapsuudessa. Vaiheella oli tarinan liikkeelle lähettävä merkitys niin lapsiin seksuaalisesti mieltyneillä haastatelluilla kuin muunlaisen taustan omaavilla seksuaalirikokseen päätyneillä haastateltavilla, pois lukien ilmi tulleiden asioiden valossa pääasiassa tilannetekijöihin palautuvat seksuaalirikolliset ja seksuaalirikoksen kiistäjät. Aloitamme elämäntarinoiden tarkastelun lapsiin seksuaalisesti mieltyneistä haastateltavista.

Seksuaalirikosten tekijöiden elämäntarinoissa, joissa lapsikohtainen mieltymys oli seksuaalirikoksen taustalla, tietoisuus mieltymyksestä syntyi teini-iässä, mikä vastaa myös tutkimustietoa parafilian ilmenemisestä. Mieltymyksen mukaisen toiminnan alkaminen edellyttää myös muita yksilötason tekijöitä ja/tai olosuhdetekijöitä. Muita yksilötason tekijöitä ovat esimerkiksi itsekontrollia madaltavat tekijät (ks. Gottfredson & Hirschi, 1990) ja elämäntilanteeseen liittyvät tekijät, erilaisia painetekijöitä (ks. Agnew, 1992) sekä sosiaalisen kontrollin (Nye, 1958) tai valvonnan (ks. Felson, 1994) puute. Haastateltujen lapsikohtaisen parafilian omaavien miesten olennaisia olosuhdetekijöitä olivat kaksi viimeksi mainittua.

Haastateltava 1 kertoi teini-iässä huomanneensa seksuaalisen mieltymyksensä suuntautuvan itseään vähän nuorempiin poikiin. Kun ikää tuli lisää, seksuaalisen mieltymyksen kohteet eivät muuttuneetkaan siitä. Seksuaalinen mieltymys alaikäisiin poikiin ei aluksi hallinnut hänen elämäänsä. Hän muutti kotoaan kommuuniin kavereitensa kanssa, eikä se kimppakämpässä asuessakaan vielä ollut mitenkään hallitseva. Siitä tuli hallitseva osa hänen elämäänsä siinä vaiheessa, kun hän muutti kommuunista omaan asuntoon ja osti tietokoneen.

”Se lataaminen alko aika myöhään kun mä asuin kämppisten kanssa, mutta sitten kun mä ostin oman kämpän niin oli pakko hommata tietokone, niin se lataaminen alkoi sitten siitä ja...sitten se lohkas aika ison osan arkea, et se alko mennä ihan päivittäiseksi. Mä pyrin välttelemään sitä tietotekniikan ostamista kun se saattoi mennä siihen, mihin se sitten meni. Siitä tuli riippuvuus sitten ja alko elämä pyöriä sen materiaalin ympärillä.”

Asuminen yksin, tietokone ja internet olivat tarinassa ne ratkaisevat palaset, joiden myötä lapsikohtaisen seksuaalisen mieltymyksen mukainen käyttäytyminen tuli osaksi hänen elämäänsä. Hänelle syntyi rutiini istua joka päivä töiden jälkeen koneelle, juoda

olutta ja katsoa internetistä koneelle latautunutta lapsia esittävää seksuaalista materiaalia, jota hän myös välitti verkossa eteenpäin. Se homma toimi niin, että hän oli osa digitaalista verkostoa, jossa koneelle latautui jatkuvasti tuota materiaalia ja koneelta sitä siirtyi verkostossa eteenpäin. Hän ei koskaan saanut tietää, ketä muita verkostossa oli, kaikki oli täysin anonyymia. Häntä pelotti kiinni jääminen. Hän kertoi joskus kurkistelleensa parvekkeelta, näkykö alhaalla poliisiautoa. Mutta kun lasta esittävän seksuaalisen materiaalin kuluttamista oli kestänyt kauan ilman kiinni jäämistä ja koska siitä oli tullut rutiininomaista, pelko jäi taka-alalle. Mutta ei täysin:

”No kyllä kun sitä materiaalia latas niin hirveen pitkään, että se anto vähän jo odottaa-kin, milloin joku tulee ja jää kiinni. Eli se oli 24/7 se tietokone käynnissä niin kyllä se alkoi olla sitä, että alkoi miettiä, milloin poliisit tulee ja jää kiinni. No, sitten niin kävi-kin.”

Kun tietokone latasi ja jakoi lasta esittävää seksuaalista materiaalia jatkuvasti, **haastateltava 1** tiesi ylittäneensä kynnyksen, jonka jälkeen kiinni jäämisen riski on iso, eikä tekoa olisi enää pystynyt selittämään millään vahingolla tms. Haastateltava jäi kiinni materiaalin hallussapidosta ja levittämisestä, ja kiinni jäämisen yhteydessä paljastui, että hän oli tavannut myös reaali maailmassa yhden alaikäisen nuoren, johon hän oli tutustunut internetissä.

8.3.2 Kaveeraaja

Toinen näyte lapsiin kohdistuvasta seksuaalisesta mieltymyksestä tietoiseksi tulemisesta tulee pikkukaupungissa varttuneelta, sittemmin kaupunkiin muuttaneelta mieheltä, **haastateltavalta 2**. Hänkin tuli tietoiseksi seksuaalisesta mieltymyksestä lapsiin teini-ikäisenä.

”Mä oon ollu sen kanssa niinku sinut, koska ei se tuu niinku yhtäkkiä sellanen niinku havahtuminen siihen vaan. Ekaks se nyt oli niinku kaikilla kun alkaa asioista tajua-maan vähän enemmän niin sellaista niinku mielenkiintosta ja kyllähän sitä ehkä niinku aluks ajatteli et tämä on niinku ohimenevää, et muuttuu niinku valtavirran mukaiseksi viel joskus, mut kun sitä ei sit tapahdu niin sitä on ehtiny olla jo niin monta vuotta siinä niin se on niin syvä osa itseä, että se tuntuu niin luonnolliselta itelle kun siinä on niinku eläny, et kun on eläny seksuaalisuudessa niin on koko ajan ollu itelle niinku maailman luonnollisin asia”

Haastateltava 2 kuvasi, kuinka hän oli vain havainnut seksuaalisen mieltymyksensä kohdistuvan lapsiin ilman muistikuvaa minkäänlaisesta havahtumisesta asiaan. Haastateltava kuvasi mieltymyksen tuntuvan luonnolliselta, koska se on koko ajan ollut osa

itseä. Samalla kokemukset ulkopuolisuudesta, hylätyksi tulemisesta ja yksinäisyydestä ovat yleisiä lapsikohteisen seksuaalisen mieltymyksen omaavilla henkilöillä, eikä haastateltu henkilö tehnyt tässä poikkeusta, vaikka ei sitä erityisemmin korostanutkaan. Tässä haastatellun tekijän tarinassa ulkopuolisuus liittyi temaattisesti pikkupaikkakunnalla asumiseen.

”kyllä se oli tää seksuaalisuus ja se ulkopuolisuus mitä nyt tuollaisella pienellä paikkakunnalla joutuu kokemaan niinku seksuaalisuudesta niin se on tietenkkin siinä syynä että...isossa kaupungissa sä pystyt oleen sillai anonyymisti, että kun eihän sua siel kukaan tunne niinku kotipaikkakunnalla”

Lapsikohteisen seksuaalisen mieltymyksen mukaista käyttäytymistä rajoittavista olosuhteista vapautumista nämä kaksi menneisyyksiinsä katsovaa miestä arvioivat eri tavoin. Ensimmäisessä tarinassa kimppekämpästä omaan asuntoon muuttaminen näyttäytyi väylänä seksuaalirikoksen tekijäksi. Pikkukaupungissa varttuneen miehen tarinassa yhteisön epäsuora kontrolli näyttäytyy pikemminkin haastateltavan autenttista seksuaalisuutta repressoivana olosuhteena, vaikka tarinan kontekstina ovatkin seksuaalirikokseen johtaneet kehityskulut. Mahdollisesti kertoja viittaa myös homoseksuaalisuuteensa puhuessaan seksuaalisuutensa vuoksi itsensä ulkopuoliseksi tuntemiseen pikkukaupungissa.

Lapsikohteisen seksuaalisen mieltymyksen mukaista käyttäytymistä pikkukaupungissa asuminen ei kuitenkaan estänyt, vaikka se merkitsikin hänelle salaisuutensa tarkkaa varjelua. Hän ei kuvaile lähestyneensä alaikäisiä poikia määrätietoisesti vaan opportunistisesti. Hän hengaili paikoissa, joissa alaikäiset pojatkin hengailivat, jutteli pojille, tarkkaili vastareaktioita ja toimi sen mukaan.

”...se tutustuminen voi tapahtua vaikka jossain huoltoaseman pihalla tai pelikoneella, mis nyt nuoriso kiertää siinä pelikoneitten ympärillä kun silloin sai pelatakin vapaamin ku mitä nykyään. No se tais ollakin sellanen et siinä se tapahtu se ensi kohtaaminen. Ja sit ku samaa henkilö näkee ni sit sitä ollaan vaan tutumpia ja tutumpia. Ei se ikinään oo et heti kun jonku näkee ni tuon kans mä haluan tehdä jotain seksuaalista. Kyl siinä pitää saada jotain takas et toinen on helposti lähestyttävä tyyppi.”

Hän onnistui muodostamaan salasuhteen itseään yli 10 vuotta nuoremman alaikäisen pojan kanssa. Suhde ehti kestää muutaman kuukauden, kunnes asia tuli poliisin tietoon, eikä hän vielä tiennyt, miten se asia päättyi poliisille. *”Poliisi tuli ottamaan kiinni...se tuli kotoa hakeen mutta olin jossain kylillä ja otti kiinni ja vei putkaan ja ne piti mua putkassa sen ku ne pysty pitämään, eli sen 3 yötä... Jouduinhan mä sit kotiin kuitenkin soittamaan et juuri nyt en tule kotiin.”*

Tapaus ei kuitenkaan tullut paikkakunnalla yleiseen tietoon. Kotona tapaus tiedettiin, piti hän hänen soittaa, miksei tule kotiin, mutta asiasta ei sen jälkeen koskaan puhuttu.

Haastateltavalle muutto pikkupaikkakunnalta kaupunkiin merkitsi vapautumista, joka kuitenkin hänen kertomansa mukaan osoittautui valheelliseksi.

”Joo kyllä siinä oli sitä ja semmosta häpeää varsinkin tommosella pienemmällä paikkakunnalla, sitä hän siinä pelkäs. Kyl se tuntuu autuaalta niinku isompaan kaupunkiin muuttaa kun pysty karistaa ne sitten kaikki ne jotka tuntee ja pysty sulautuun kaupunkiin ihmisten joukkoon niin se antaa vähän sellaisen valheellisenkin vapauden, että on niinku vapaa tekemään mitä vaan, että se niinku altisti muakin tekemään, ja se meni kyllä lakikirjan mukaan et syyllistyin kyl rikoksiin toisin kuin nyt.”

Alaikäisiä etsivillä seksuaalirikosten tekijöillä ilmenee pyrkimys neutralisoida tekojensa moraalista vakavuutta (ks. Matza, 1964; Sykes & Matza, 1957). Yksi tapa neutralisoida oli eräänlainen pyrkimys häivyttää tekojen intentionaalinen luonne niistä kerrottaessa. Esimerkiksi haastateltu seksuaalirikosentekijä 2 viittasi kaikkiin sosiaalisiin kontakteihinsa sanalla ”kaveri”.

Lähtökohtana tekijän tarinassa oli se, että hänellä oli kavereita, joiden kanssa ei ollut tarkoitukseen ”tehdä mitään seksuaalista”. Hänen puheessaan kavereita olivat niin toiset aikuiset, joiden kanssa hän harrasti liikuntaa ja jotka eivät tienneet hänen seksuaalisesta mieltymyksestään, kuin suojaikärajan alittavat lapsetkin, joiden kanssa hänellä oli seksuaalista kanssakäymistä, kaikki olivat ”kavereita”. Kavereita olivat myös hänen internetkontaktinsa: ne, joiden kanssa hän keskusteli netissä ei-seksuaalisista aiheista, alaikäiset nuoret, joiden kanssa hän keskusteli yhteisistä mielenkiinnon kohteista, harrastuksista, sekä ne alaikäiset nuoret, joiden kanssa hän jutteli seksuaalisessa kontekstissa. Toisin sanoen hän pyrki kuvaamaan heitä kaikkia samassa kaveridiskurssissa, joka häivytti sosiaalisten suhteiden toisistaan poikkeavan luonteen. Kaveridiskurssissa seksin harrastaminen lapsen kanssa ei näyttäydä minään erityisenä.

”En mä niinku netin kautta, tai olihan mulla nettikeskustelukavereita ja tuli niistäkin kyl sit tuomioita. Sit oli myös ihan elävästä elämästä bongattuja tuttuja ja kavereita, mutta ongelmana oli kun oli vähän liian nuoria osa niin karahtaa kiville”

Tässä katkelmassa tekijä viittaa ”kavereilla” nuoriin, joita hän on kohdannut internetissä ja fyysisissä ympäristöissä. Vaikka tekijä kertoo seksuaalisen mieltymyksensä kohdistuvan (liian) nuoriin, puheesta saa vaikutelman, että osa nuorista on ollut vahingossa liian nuoria. Niin ikään tekijä kuvaa alaikäisten lähestymistä kadulla ”tuttujen ja kavereiden bongaamiseksi elävästä elämästä”. Ikään kuin normaalissa elämässä ja

sosiaalisissa suhteissa ajautuisi tilanteisiin, jotka ovat seksuaalirikoksia koskevien lakien väärällä puolella. Haastateltava suhtautuikin hyvin kriittisesti seksuaalirikoksia koskevaan lainsäädäntöön.

Seksuaaliseen hyväksikäyttöön pyrkivän toiminnan hämärtäminen kaverikonseptin laajentamisella ei kuitenkaan liity vain tekijän tapaan kuvata toimintaansa, vaan myös hänen konkreettiseen tapaansa toimia tilanteissa, joissa on seksuaalisen kanssakäymisen mahdollisuus. Alaikäisten kanssa hän kertoo keskustelewansa kaverillisesti yhteisistä kiinnostuksen kohteista, mutta tilanteen salliessa keskustelu voi kääntyä seksuaaliseksi. Keskustelu on hänelle siten rutiinotoimintaa, jossa voi avautua mahdollisuus seksuaaliseen vuorovaikutukseen, johon hän tarttuu. Käyttäytymismallia voisi kuvata myös manipulatiiviseksi. Henkilöllä on taustatavoite, josta hän on tietoinen, mutta vuorovaikutuksen toiset osapuolet eivät tiedä sellaisesta mitään.

” No mä olin tutustunu kaupungilla missä lie kauppakeskuksissa asemilla tutustunu ja... no joo on voinu tutustua jossain urheilu- tai uimahallissa tai punttisalilla tai kauppakeskuksissa tai asemilla tai missä vaan. No tottakai se on niinku meikälaisestä lähtöistä, että eihän tuollainen nuorempi henkilö niin... Tai voihan ne, yleensä ne on niitä kaljojen tai röökien pyytäjät ja ”voisitko hakea”, niitähän nyt isossa kaupungissa on että sellainen voi olla se kontakti tai aloitus joka tulee niinku toiselta puolelta, mutta kyllähän se muuten on aina aikuisesta lähtöistä se”

”Olihan mulla kavereita urheilusta, mutta kyllä se oli mulle selvää millaisten ihmisten kans mä viihdyn. Kun ei ne tienny mikä mä oikeasti oon, niin olihan se vähän pinnalista, mutta ei se ollu mulle sillai ongelma” (H2)

Katkelmassa kaverit ovat vertaisia harrastustoiminnasta. Vaikka kaveruus on erilaisia sosiaalisia suhteita samaistava juonne, tekijä tarkastelee siinä itseään seksuaalirikollisen identiteetin diskurssissa ikään kuin toisten ihmisten silmin sanomalla, että ”kaverit eivät tienneet, mikä minä oikeasti olen”. Hän ei voi kertoa tästä salaisuudestaan näille kavereilleen. Tekijä kuvaa lapsiin suuntautuvan seksuaalisen mieltymyksensä kuitenkin niin tärkeäksi osaksi itseään, että sanoo näiden kaverisuhteiden jäävän pinnallisiksi, koska nämä kaverit eivät tienneet tätä puolta hänessä.

”ei se mullakaan ollu se, et tuolta mä haluaisin jotain seksuaalista keskustelua tai jotain muuta enemmän. Kyllä niitä on paljon sellasia, et jos on niinku jotain yhteisiä mielenkiinnon kohteita, esimerkiksi joidenkin harrastusten tiimoilta. Et on ollu paljon niitä keskusteluja et ei oo ollu mitään seksuaalista keskustelua.”

Avoimeksi jää, miksi tekijä keskustelee alaikäisten nuorten kanssa yhteisistä kiinnostuksen kohteista ilman seksuaalista kontekstia, onko tämäntyyppinen vuorovaikutus

itsessään palkitsevaa vai onko pyrkimys muuttaa keskustelu jossain vaiheessa seksuaaliseksi. Tutkimuskirjallisuuden mukaan monia lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöitä kuitenkin yhdistää emotionaalinen samaistuminen lapseen (Hanson & Morton-Bourgon, 2005; Mann, Hanson ja Thornton, 2010; McPhail, Hermann & Nunes, 2013), joka voi ilmetä esimerkiksi runsaana vapaa-ajanviettona lasten kanssa ilman seksuaalista kontekstia (Fernandez, Harris, Hanson & Sparks, 2014; Knight, Carter & Prentky, 1989; McPhail ym., 2013; Wilson, 1999).

Haastattelujen mukaan alustoilla, kuten Kuvake.net, Facebook ja IRC-galleria lähestyminen on varovaisempaa. Näillä foorumeilla hengailaan ja osallistutaan tavanomaisiin keskusteluihin, joiden yhteydessä alaikäisiä lähestytään ikään kuin kokeilemalla kepillä jäätä.

”Ei se siinä vaiheessa (jännitä), koska sehän lähtee ihan normikeskusteluista. Et sitä voi johonki harrastuksiin tai tämmösiin jotain kommentoida jotain neutraalia, et sitähän se et riippuu siitä mikä on se vastaus tai vastakaiku”.

Edellä kuvatussa katkelmassa seksuaalirikoksen tekijä kertoo, että hän vie keskustelun seksuaaliseen kontekstiin keskustelukumppanista riippuen. Keskustelun kääntäminen seksuaaliseksi riippuu siitä, millaista vastakaikua hän saa. Aluksi myönteinen vastakaiku on sitä, että kohde ylipäätään suostuu keskusteluun tekijän kanssa. Myöhemmässä vaiheessa tekijä saattaa esimerkiksi kehaista uhrin ulkonäköä jossakin kuvassa. Uhrin reaktio toimii tekijälle merkinä, jatkaako keskustelun seksualisoimista vai pidättäytyäkö siitä.

Sen sijaan seksuaalivähemmistöille suunnatuilla foorumeilla ”mennään suoraan asiaan”. Tällöin toimitaan täysin anonyymisti, ja foorumeilla on jatkuvasti alaikäisiä. Toisaalta nimimerkistä ei useinkaan selviä ikä, ja moni alaikäinen saattaa esiintyä täysi-ikäisenä ja päinvastoin.

”Sitten on nää gay-foorumit, siellähän on ihan kaikenikäisiä, koska siellä voi olla ihan millä tahansa nimimerkillä. Kyllähän jotkut laitto siihen nimimerkkiin ikänsä tai vuosiluvun mutta se voi olla mitä tahansa. Siel 14-vuotias voi esiintyä 20-vuotiaana tai päinvastoin.”

Haastateltava 1 (huom. haastateltava vaihtuu) kertoi tämänkaltaisilla alustoilla käymistään keskusteluista. Suurimmaksi osaksi hän kertoo keskustelleensa foorumilla toisten aikuisten miesten kanssa, joilla oli samankaltaisia mieltymyksiä kuin hänellä itsellään. Lapsiin mieltyneiden löytämistä foorumilta hän kuvaili ”*melkoiseksi hakuam-*

munnaksi". Toisensa löydettyään he *"fantasioivat"* seksuaalisten mieltymystensä mukaisesti, *"mitä kaikkea voisi tehdä"*. Fantasiointi oli itsetarkoituksellista ilman suoraa pyrkimystä löytää mieltymyksen mukaista seksikumppania.

Foorumilla hän kuitenkin kohtasi alaikäisiä poikia. Heidän kanssaan jutellessaan häntä kuitenkin vaivasi, ettei hän voinut todella tietää, keitä anonyymien nimimerkkien takana oli. Pitkäaikaisten keskustelukumppanien kanssa hän siirtyi jossain vaiheessa Skypeen, jossa selvisi, millainen henkilö nimimerkin takana todella oli. Hän myös tapasi yhden alaikäisen pojan, johon hän oli tutustunut foorumilla. Hän sai siitä myöhemmin tuomion nimikkeellä "perusmuotoinen lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö". Hän kuitenkin jatkoi rikollista toimintaa tuomion jälkeen.

Kokonaisuudessaan hänen rikollista toimintaansa internetissä kesti noin kymmenen vuotta. Sinä aikana hän tapasi myös toisen alaikäisen pojan, jonka kanssa hän oli keskustellut verkossa jo vuoden ajan. Tekijä kertoi vehdanneensa tavatun kanssa, mutta hänen mukaansa toinen osapuoli oli niin innokas, että hän suostui.

"Mä sitä tapaamista itekin hirveen kauan himmailin ja mietin et uskallanko lähteä kun tiedän mitkä seuraukset saattaa sitten olla, mutta sitten kun tää toinen osapuoli oli sen tapaamisen suhteen innokkaampi niin mä kans punnitsin hirveen pitkään että nähdäkö vai eikö nähdä. Näin sen kerran ja näin kävi."

Tapaaminen oli tekijälle kuitenkin pettymys, se ei vain vastannut yhtään hänen fantasiaansa. Tapaamisen jälkeen he viestittelivät muutaman kerran, ja sitten se jäi.

Vähän myöhemmin poliisi pääsi hänen jäljilleen ja teki kotietsinnän asuntoon. Tässä yhteydessä poliisi sai myös tiedon siitä, että hän oli tavannut alaikäisen pojan. Hänelle soviteltiin ehdonalaista tuomiota ja yhdyskuntapalvelua. Yllätyksekseen hän saikin ehdottoman vankeusrangaistusta lapsen törkeästä hyväksikäytöstä, ja hänet vangittiin saman tien. Hän piti nopeaa vangitsemistaan siinä mielessä hyvänä asiana, ettei hän ehtinyt stressata asiaa, mutta toisaalta hän ei saanut mahdollisuutta järjestellä käytännön asioita ennen vangitsemista. Vankeusrangaistuksessa hänelle oli merkityksellistä se, että hän menetti puhelimensa, tietokoneensa ja alkoholin. Hän kutsui vankeusrangaistusta katkaisuhoidoksi. Aiemmin hän ei ollut kiinnostunut ikäisistään, mutta nyt vankilassa ilman internetiä hän alkoi pitää mahdollisena suhteiden muodostamista omanikäisiinsä.

"Mun mielestä se vaan oli se kun sai oman tietokoneen niin se lataaminen kävi niin helpoksi. Se materiaali ruokkii sitä kiinnostusta enemmän ja enemmän ja...kyllä sen huomaa kun ei ole saanut alkoholia eikä oo päässy nettiin niin on alkanut suhtautua

vähän eri tavalla asioihin. Alkoholilla on myös osuutta toisen lähestymiseen verkossa.”

Edellä haastateltujen miesten elämäntarinoissa keskeistä oli muutos, jonka myötä lapsikohtaisen seksuaalisen mieltymyksen mukainen elämä kävi helpommaksi. Ensimmäisessä tarinassa se oli omaan asuntoon muuttaminen ja tietokone, toisessa pikkukunnasta kaupunkiin muutto. Jälkimmäisessä mieltymyksen mukaista käyttäytymistä esiintyi jo ennen kaupunkiin muuttoa, mutta silti haastateltu tekijä korostaa muuton merkitystä, sen tuomia vapauksia sekä toisaalta rikoksia. Kaupunkiin muuttaneella miehellä oli enemmän rajankäyntiä siitä, mitkä kaikki teot, joista hänet tuomittiin, olivat ”rikoksia”. Joidenkin hän sanoi olleen ”lakikirjan mukaan rikoksia”, toisten taas ei. Kummatkaan haastatelluista miehistä eivät kuitenkaan kokeneet vahingoittaneensa uhrejaan. Se, että haastatellut miehet sanoivat, etteivät he koe vahingoittaneensa uhrejaan, voi olla sekä heidän todellinen käsityksensä asiasta että pyrkimys neutralisoida tekojaan.

8.3.3 Sortunut hyväksikäyttäjä

Sekä lapsen kohdistuneen seksuaalirikoksen tehneiden miesten että heidän kanssaan työskentelevien asiantuntijoiden näkökulmasta sekä läheisyyden kaipuu että seksuaalinen halu ovat keskeiset motivaatiot lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten taustalla (Ward ym., 1993; Phelan, 1995). Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa käytetään harvoin fyysistä väkivaltaa. Tekijöiden taustasta löytyy usein psykososiaalisia ongelmia ja kyvyttömyyttä hallita tunteita ja muita impulsseja. (Yates, 2013) Yhteistä seksuaalirikosten tekijöille on myös se, että useimmiten elämä on ollut vaikeaa ja traumaattista.

Haastateltavalla 3 ei ollut lapsena juurikaan kavereita, ei ainakaan sellaisia, että kukaan olisi koskaan käynyt hänen kotonaan. Siskojen ja serkkujen kanssa hän kuitenkin vietti aikaa. Ala-asteaika oli tekijälle niin rankkaa, ettei hän halua muistella sitä. Hän kertoi, ettei oppinut lukemaan ja kirjoittamaan eikä ”*tekemään mitään muuta-kaan*” ennen kuin kuudennella luokalla. Kiusaaminen, johon osallistui myös hänen opettajansa, niin ikään jatkui kuudennelle luokalle asti. Silloin hänellä ”paloi kiinni”, ja hän sanoi lyhytsanaisesti vain, että hän vahingoitti tuolloin joitain. Onneksi ei käynyt pahemmin, koska hän oli ottanut teräaseen mukaan. Kertoja siirrettiin sisäoppilaitokseen, ja opettaja sai varoituksen kiusaamisesta. Joskus myöhemmin, kun kertoja oli jo aikuinen, häntä kiusannut opettaja tuli käytävällä vastaan. Kertoja ei pystynyt sanomaan mitään, vaan säntäsi ovesta ulos: ”*ne muistot tulee niin voimakkaina pintaan.*”

Haastateltava 3 sanoo olleensa sillä tavalla seksuaalisesti poikkeava, että oli jo päiväkotikäisenä kiinnostunut tytöistä ja seksistä. Hänen isänsä katsoi usein pornoa, ja

hän pääsi näkemään sitä. Haastateltavan vuode oli pikkulapsena huoneessaan parvella, josta hän oven raosta pystyi näkemään, kun isä katseli pornoa. Hän alkoi katsoa noita videoita myös omin päin. Hän myös löysi isänsä pornolehdet ja luki vanhempien poissa ollessa salaa niitäkin.

Haastateltavan 3 mukaan hänen isänsä ei koskaan hyväksynyt häntä lukihäiriön ja muiden puutteiden takia: *”... et mä oon ihan erilainen ku normaalit pojat, et se on isälle semmonen paikka et se on niinku hävennyt sitä.”* Haastateltavan mukaan isä on kohdellut häntä *”jälkeenjääneenä”*. Edelleen hän sanoo isänsä kertovan hänelle asiat liioitellun yksityiskohtaisesti, ikään kuin hän ei ymmärtäisi muuten. Hän kuitenkin kuvailee isäänsä *”kaksipersoonaiseksi”*, ja selvinpäin olevaa isää hän sanoo isäkseen ja kännissä olevaa isäänsä hän kutsuu etunimellään. Hän kertoo isänsä olevan alkoholisti, juovan paljon ja haukkuvan häntä kännissä yleensä vertaillen häntä toisiin ihmisiin.

Vasta sisäoppilaitoksessa tekijä sai dysfasiadiagnoosin. Uudessa ympäristössä elämä muuttui. Haastateltava pääsi tyttöjen suosioon, ja hänellä oli seksi- ja seurustelusuhteita. Hän koki itsensä laitoksen muita lapsia kokeneemmaksi monissa asioissa, eikä pelännyt rikkoa laitoksen sääntöjä niin kuin muut lapset, koska *”mä olin niinku tottunu siihen et mua haukuttiin”*. Samalla hän huomasi, ettei laitoksessa sääntöjen rikkomisesta seurannut mitään. Jos tekijä esimerkiksi jäi kiinni *”jostain seksuaalijutusta”*, niin se pidettiin salassa, koskaan niistä ei kerrottu edes vanhemmille. Silloin se oli hänestä hyvä juttu siksi, että hän pelkäsi vanhempiaan, koska *”remmistäkin on tullut”*. Myöhemmin hän on ajatellut, että siitä olisi voinut olla apua, jos laitoksessa olisi pidetty rajoista kiinni.

Sisäoppilaitoksen jälkeen hän meni kolmeksi vuodeksi ammattikouluun. Sisäoppilaitoksen aika oli niin mukavaa, että hän kertoo muistelevansa sitä vankilassa usein. Terapeutit kuitenkin ovat kehottaneet häntä olemaan haikailematta noita aikoja, vaan miettimään mieluummin sitä, mikä on vielä toteutettavissa.

Kertoja perheellistyi ammattikoulun aikana naisen kanssa, johon oli tutustunut sisäoppilaitoksessa. Hän kuvaa tuota aikaa näin: *”Sitten se yhtäkkiä niinku loppu. Sitten oli oma puoliso ja sitten oli lapset, mutta ei ollu enää ketään niinku siinä ympärillä, tuli niinku sellainen hiljainen olo.”* Hän alkoi tuntea kaipuuta menneeseen ja tarvetta *”säpinään”*. Kertoja kuvailee puolisoaan hyvin kiinnipitäväksi, ja ettei tämä päästänyt haastateltavaa juuri minnekään. Hän kertoo kaverisuhteidensa kärsineen: koska hän ei saanut lähteä mihinkään, pian kukaan ei enää kysynytäkään. Tekijä kuitenkin myöntää, että hänellä oli tuolloin myös irtosuhteita.

Siihen aikaan, kun kertoja teki ensimmäisen seksuaalirikoksensa, hän käytti paljon alkoholia. Hän oli työttömänä, tai tarkemmin sanottuna erikseen työhön kutsuttavana,

mutta käytännössä työtä ei ollut. Käynnissä oli avioero 17 vuoden yhdessäolon jälkeen, ja haastateltava mietti itsemurhaa. Vaikka suhde oli ollut riitaisa ja väkivaltaisenkin, siitä oli vaikea irrottautua. Hän kertoo saaneensa puolisoltaan ristiriitaisia viestejä siitä, onko nyt erottu vai yritetäänkö vielä. Oli joulunaika, joka oli kertojalle herkkää aikaa. Vielä vankilassa ollessaankin joulunaikaan hänen mielialansa on matalalla.

Haastateltava oli humalassa ainakin ensimmäisen seksuaalirikoksen tehdessään. Uhri oli hänen oma tyttärensä. Hän oli riidellyt puolisonsa kanssa aiemmin päivällä. Riita koski sitä, että hän oli vienyt uimahallissa tyttären miesten puolelle, miesten katseltavaksi, puolison mukaan. *”Et se syytti et mä oon hyväksikäyttäjä ennen ku mä oon tehny mitään.”* Seksuaalirikoksen kertoja kokee teon liittyneen yksinäisyyteen ja kaipuuseen puolisoa ja muita ihmisiä kohtaan. Hän kutsuu tekemäänsä seksuaalirikosta tilanteessa syntyneeksi *”välähdykseksi”*, joka oli yllätys hänelle itselleenkin.

”Mä en vaan sitä yksinäisyyttä ja miten mä sen sanoisin, se läheisyyden kaipuu... Mä en saanu mistään niinku positiivista energiaa itelle että... mun vanhemmatkaan eivät pystyneet mua auttamaan, koska heilläkin oli sitä painetta... ja velkaa mitä mulla oli, sen takia ne oli mulle vähän vihaisia... ei ollu oikeen muutakaan semmosta mistä hakea lohtua ja se on varmaan yks semmonen mikä laukas, tuli vaan semmonen mieli niinku hyväillä heitä... että kun tietää että rakastaa, niin rakkaudesta niinku hyväilee. Se vähän levahti siitä, tai se meni liian pitkälle se hyväilyasia... Enhän mä niinku yhdyntöjä oo tehny kenenkään kanssa et se on ollu sitä lääppimistä vaan ja sitten niinku... mutta tota noin niin. Sitten ku sitä teki siinä niin tuli jotenkin mieleen ne ex-puoliso-tuntemukset, ollaan kuitenkin nuorena oltu, niin ne muistot sieltä sitten aktivoituu.”

Lopusta käy ilmi, että seksuaalinen kanssakäyminen lapsen kanssa edusti hänelle menneitä hyviä asioita, kuten ex-puolison kanssa yhdessäoloa nuorena. **Haastateltava 3** jatkaa:

”tuli semmonen hetkellinen hyvinolontunne. Semmonen turvallinen tunne itelle ja ei se toinen osapuolikaan sitä pahalla kokenu. Se oli yllättävää niinku molemmille tavaltaan se. Mut toki jo sitten seuraavana päivänä mä kärsin jo siitä asiasta. Mä kävin ihan jo lukemassa noita artikkeleita et mitä tämmösen kaa voi tehdä, koska mut vangiin ja muuta vastaavaa, että mikä tää nyt oli että tämmösen teki ja... sitten siitä ...tuli sellainen oravanpyörä et kävin siel maissa ja sit alko taas... ja erilaiset tunnetilat ja toisen puolen tunnetilat, et se tilanne oli semmosta lohduttamista puolin ja toisin.”

Haastateltava 3 kuvaa muuttuneensa eri ihmiseksi hyväksikäyttäessään. *”Se tulee et mä en niinku pysty hallitteen tunteitani. Ja sen tunnehallinnan vuoksi mä koitan kovasti tehdä töitä täällä. Mä oon tosi tunteellinen ihminen muuten tota, mä oon aina ollu semmonen et menee tippa linssiin koko ajan ja nytkin oon siinä rajoilla.”*

Tekijä kuvaa uhrin aktiiviseksi seksuaalirikoksessa. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa, jossa lapsi nukkui samassa vuoteessa, yöllä herättyään ...” *kun mä kylkee käänsin niin se oli iteki hereillä siinä, niin se otti vaan mun kädestä kiinni ja ohjas mun käden sinne pöksyihin*”. Tekijä sanoo, ottaneensa käden pois, mutta että uhri olisi ohjannut käden takaisin sinne. Tekijä kuvaa toisenkin vastaavanlaisen tilanteen, joka tapahtui saunassa. Tekoa kuvatessaan lapsi näyttäytyy subjektina, joka hallitsee tilannetta aloitteellisuudellaan. Tekijä kuvaa itseään lähinnä ambivalenttina, lähes passiivisena kohteena, joka tulee uhrin valloittamaksi. Samankaltainen neutralisointi, jossa uhri on ollut aktiivinen ja halunnut ja ollut aloitteellinen, toistuu muissakin haastattelussa.

8.3.4 Väkivaltaiset seksuaalirikoksen tekijät

Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa fyysisen väkivallan käyttö on harvinaista, eikä aikuisiinkaan kohdistuvissa seksuaalirikoksissa kokonaisuudessaan fyysisen väkivallan käyttö ole tyypillistä. Haastatteluaineistoon valikoitui kuitenkin kaksi väkivaltaiseen seksuaalirikokseen syyllistynyttä miestä. Molemmilla miehillä seksuaalirikos on osa pidempää rikoshistoriaa. Molemmilla psykososiaaliset ongelmat ilmenivät varhain kouluikässä ja pahenivat peruskoulun jälkeen.

Toinen miehistä, **haastateltava 4**, kertoi väkivaltaisten fantasioiden olleen osa hänen persoonaansa jo lapsesta lähtien. Kertomansa mukaan väkivaltaiset fantasiat valtasiivat hänen mielensä päivittäin. Väkivaltaiset elokuvat ja tietokonepelit vahvistivat fantasioita. Hän kertoi tavallisesti väkivaltaisen elokuvan jälkeen kuvitelleensa itsensä tekemässä elokuvassa nähtyä väkivaltaa. Koulussa oli huomattu myös hänen kuvaamataidon työnsä olevan varsin väkivaltaisia. Väkivaltafantasiointiin liittyen tai ei, ulospäin näkyvän käyttäytymisen perusteella hän oli saanut lapsena ADHD-diagnoosin, mutta sanoi sen olleen väärä diagnoosi.

”No ei, se kuulu mun sen aikaiseen diagnoosiin. Mikä oli sitten diagnosoitu väärin mutta...mulla oli diagnosoitu ADHD-piirteitä, ettei niinku pysy paikallaan ja tekee hetken mielijohteesta asioita.”

Väkivallan ihannointi sinänsä ei välttämättä ole harvinaista kouluikäisillä pojilla, mutta haastateltavan uppoutuminen väkivaltaisiin fantasioihin sai uuden merkityksen myöhemmässä elämänvaiheessa, jolloin hän teki väkivaltaisen seksuaalirikoksen. Silloin psykiatrit ja muut asiantuntijat katsoivat väkivaltafantasioita uusin silmin, ja ne liitettiin osaksi hänen rikostarinaansa.

”No ne fantasiat et pääsis puhumaan niistä. Ku huomasin kun olin ex-tyttöystävän kanssa ja minä aattelin että minä voin luottaa siihen ja aloin puhumaan sille näitä niin se oli ihan kauhuissaan.”

Haastattelija: *”Minkälaisia fantasioita kerroit hänelle?”*

”No vaikka, että tekis mieli mennä ampumaan varsijousella joku tai puukottaa jotain tai hakata jotain. Se oli ihan kauhuissaan et miten sä ees ajattelet tollasia asioita.”

Haastateltavaa 4 myös kiusattiin koulussa, ja hän oli tosi ahdistunut. Väkivaltafantasiat eivät hänen mukaansa kuitenkaan johtuneet kiusaamisesta, vaan ne olivat olleet osa hänen persoonaansa niin kauan kuin hän muistaa. Hän ei saanut lapsuudessaan minkäänlaista apua, sitä ei tarjottu, eikä hän sitä olisi halunnutkaan. Hän pelkäsi, että siitä seuraisi ikävyyksiä, jos hän menisi puhumaan huolistaan jollekin. Kerran kun häntä pahiten ahdisti, hän kertoi siitä äidilleen, joka ei kuitenkaan ottanut asiaa todesta.

”No siis päivittäisiä, mä olin hirveen ahdistunut ja masentunut, ja minä yritin äidillekin kertoa, että ahdistaa ja masentaa, niin se sano ”eeei sua mikään masenna”. Kun minä huomasin, ettei sitä apua tuu vaikka sitä kuinka pyytää niin turha sitä on pyytää enää jos sitä ei tuu”

Yhtenä koulupäivänä hän joutui menemään mielenterveyshoitajan puheille, jonne hänet lähetettiin hänen tökättyään luokkakaveriaan harpilla. Mielenterveyshoitajan tapaamisesta hänellä ei ollut mitään sanottavaa, siitä ei ollut jäänyt oikein mitään mieleen. Lisäksi kerran kotitaloustunnilla hän yritti lyödä luokkatoveriaan saksilla, mutta opettaja ehti tilanteeseen. Sen verran hänen asioihinsa yläasteella kuitenkin puututtiin, että opettajat olivat sanoneet hänen olevan ikäistään nuoremman oloinen, millä he tarkoittivat sitä, ettei hän ollut niin kehittynyt kuin hänen iässään olisi pitänyt olla.

”...etten minä ole 16-vuotiaan tasolla henkisesti, että olin niinku 13-vuotias poika, et niin paljon ajatukset pyöri tuolla, sun käytös on niin nuorekasta. Ne katto vähän huonolla sitä, ei pysty tää jätkä yhtään.”

Haastateltava 4 kertoi ammattikouluun siirtymisen myötä päässeensä uuteen sosiaaliseen ympäristöön, jossa häntä ei kiusattu. Kääntöpuolena uudessa sosiaalisessa ympäristössä oli rikollisuus. Ollakseen hyväksytty ja vahvistaakseen omaa paikkaansa ryhmässä hän osallistui rikoksiin. Omien sanojensa mukaan *”mitä enemmän hölmöilin, sitä vahvemmin kuuluin porukkaan”*. Hän huomasi myös pystyvänsä manipuloidaan ystäviään niissä tilanteissa ja kokoonpanoissa, joissa hän itse pystyi olemaan

auktoriteettiasemassa. Hän kertoi saaneensa ideoita, kuten ”haetaanpas tuosta Si-vasta juoksukaljat” ja saamaan kaverit idean taakse. Ja sitten kun kaveri haki ”juoksukaljat”, hän vain piti kaverille kioskin ovea auki. Jos porukassa kuitenkin oli joku vahvemman auktoriteetin omaava, hän alistui ja seurasi tätä ”kuin ankanpoika”. Esimerkiksi hänellä oli kaveri, joka oli harrastanut paljon jenkkifutista, ja jos se sitten sanoi, että käydään ”kääntämässä” kesämökki, hän lähti kiltisti mukaan.

Noihin aikoihin hän oli sanojensa mukaan myös ”seuranhakuksella tuulella”. Hän koki seuranhakuksuudessaan olevan myös sitä, että hänellä oli huono itsetunto. Häntä oli kiusattu koko peruskoulun ajan, eikä hän ollut sanojensa mukaan saanut ikinä hellyyttä osakseen. Hän oli 17-vuotias, kun alkoi seurustella 13-vuotiaan tytön kanssa. Hän koki, ettei saanut vastakaikua omanikäisiltään naisilta, mutta nuoremmat tytöt osoittivat kiinnostusta. Tyttö, jonka kanssa hän alkoi seurustella, oli osa hänen uutta kaveripiiriään, johon kuului 13–18-vuotiaita poikia ja tyttöjä. Porukan poikia luonnehti hänen mukaansa halu jäädä elämään tiettyä nuoruuden vaihetta muita pidempään, mikä näkyi esimerkiksi työhön joutumisen välttelynä. Porukassa ei koettu heidän seurusteluaan mitenkään epätavallisena. Seurustelu päättyi, kun hän joutui vankilaan.

”Se oli helpompaa (olla itseä nuoremman kanssa). Minulla on vähän taipumus olla niinku itseäni nuorempi. 3–4 vuotta nuorempi. Silloin on helpompi asettua 16–17-vuotiaan tasolle. Ehkä minä en halunnut siihen aikaan aikuistua vielä. Niin en halunnu tehdä töitä tai tän tyyppistä, ei vain kiinnostanut. Halus vaan olla nuori, se oli helpoin olla nuori silloin. Ei tarvinnu tehdä mitään.”

Haastateltava 4 oli ryypännyt yksin kotonaan. Hän lähti ”kylille” etsimään” seuraa. Matkalla hän tapasi uhrin, joka oli matkalla kotiin kaverinsa luota. Uhri lähti tekijän mukaan tämän kotiin. Yritys harrastaa seksiä ei kuitenkaan onnistunut, mikä sai tekijän raivostumaan. Hän kuristi ja hakkasi uhria, kunnes tämä ei enää hengittänyt. Sen jälkeen hän kävi suihkussa ja meni nukkumaan. Aamulla tekijä laittoi ruumiin makuupussiin ja kantoi sen olallaan läheisen rakennustyömaan jätelavalle. Kun uhrin katoaminen huomattiin, pääsi poliisi nopeasti tekijän jäljille, koska moni oli nähnyt yhdessä kävelemisen ja naapurit kiinnittäneet huomiota makuupussin kantamiseen. Aluksi tekijä kiisti teon, mutta myönsi sen pian. Mielentilatutkimuksessa hän sai psykopaattidiagnoosin.

”Se on ihan (...) tutkittu (diagnoosi). Se on sellainen DNA-muutos, joka aiheuttaa impulssikontrollin menetystä ja sit tota psykopatitaa. Et se oli yks niinku, se ei ole niinku syy siihen tekoon vaan ennemminkin niinku riskitekijä. Se olis pitäny ottaa huomioon mulla se, että pitää varoa alkoholin käyttöä. En juo sitä enää ikinä.”

Psykopaateille ominaisia piirteitä elämäntavassa ovat vastuuttomuus, impulsiivisuus, sääntöjen ja normien rikkominen sekä taipumus rikkoa sosiaalisia tapoja (Neumann,

ym., 2007). Haastatellun tarinasta saa vaikutelman, että haastateltava käyttää psykopatiadiagnoosia selitystapana rikokselleen ja osin koko menneisyydelleen. Syyksi henkirikokseen hän sanoi, että koki miehuutensa kyseenalaistumisen. Hänen kokemuksessaan tämä liittyi suoraan koulukiusaamiseen.

Toisella väkivaltaisen seksuaalirikoksen tehneellä miehellä, **haastateltavalla 5**, oli jo hyvin nuorena alkanut vakava väkivaltatausta. Ongelmat alkoivat teini-iässä päihteiden käytöllä, masennuksella ja muilla mielialaongelmilla. *”En mä ikinä oo ollu pakko-hoidossa, en mä ikinä oo ollu psykoottinen, mulla on ollu vaan pakko-oireita, ahdistuneisuushäiriö”.*

Hän näkee ongelmiansa liittyvän kaltoinkohteluun koulussa:

”Kyl ne oli niinku kytköksissä siihen koulukiusaamiseen ja päihteet vaan pahensi sitä oloa. Kiusaamista oli ala-asteella ja yläasteellakin vähän, ja oli tuntenu ittensä sillai ulkopuoliseksi. Kännissä oli sit itsevarma ja iloinen. Oon mä niinku pilveeki polteltu ja jotain muutakin sillei, mutta enimmäkseen oon juonu, se oli se mun lempiaine. Sitä tuli käytettyä päivittäin. Ja sitten kun pääsi eka kertaa vankilasta niin se lisääntyi ja lisääntyi. Mutta kyllä mä sitä ennenkin join paljon, perättäisinä päivinä ja ihan liikaa humalahakuisesti.”

Olleessaan 17-vuotias hän löi kaveriaan vasaralla päähän ja sai tuomion taposta. Vankilasta vapauduttuaan päihteiden käyttö ja rikosten teko jatkui ja hän joutui uudelleen vankilaan vakavasta rikoksesta, joskaan ei henkirikoksesta. Jälleen vankilasta vapauduttuaan päihteiden käyttö jatkui, ja hän syyllistyi ensimmäistä kertaa seksuaalirikokseen. Hän tutustui uhuriin baarissa, jossa hänellä oli tapana käydä juomassa. Nainen oli hymyillyt hänelle, mikä oli merkki mennä juttelemaan. Ilta baarissa jatkui yhdessä, minkä jälkeen he lähtivät tekijän asunnolle. Asunto oli kuitenkin niin sotkuinen, ettei uhri halunnut jäädä sinne. Tekijä pyysi uhria jäämään edes katselemaan televisiota, mutta uhri kieltäytyi siitäkin. Tekijä raivostui, otti keittiöveitsen esiin ja pakotti uhrin jäämään. Jossain vaiheessa tapahtumaketjua tapahtui teko, jonka vuoksi hänet myöhemmin tuomittiin raiskauksen yrityksestä vapauden riiston lisäksi. Tapahtumiin liittyi huutoa ja meteliä, minkä vuoksi naapuri soitti poliisin. Kun poliisi saapui paikalle, tekijä avasi rapun oven. Uhri säntäsi ovenraosta ja pyysi poliiseilta apua. Poliisi laittoi tekijän käsirautoihin ja vei mukanaan.

Molemmissa jokin henkilökohtainen loukkaus näyttäisi laukaisseen teon. Loukkauksen ei tarvinnut olla uhrin intentionaalinen teko, vaan tekijän reaktio tilanteeseen. Tekijöiden tarinoissa teoilla oli yhtymäkohta menneisyyteen, toisella pitkään väkivalta- ja omaisuusrikollisuustaan, toisella väkivaltafantasioihin ja molempien mukaan koulukiusaamiseen.

8.3.5 Tilaisuus tekee varkaan

Lapseen kohdistuvaan seksuaalirikokseen voi syyllistyä myös ilman, että taustalla olisi lapsiin kohdistuvaa seksuaalista mieltymystä tai että henkilön ominaisuudet vaikeuttaisivat suhteiden muodostamista ikätasoisiin henkilöihin. Alaikäisiin kohdistuvat seksuaalirikokset voivat olla myös sellaisia, joissa tekijä ei tiedä uhrin olevan alaikäinen, tai uhri paljastuu alaikäiseksi, mutta tekijä ei välitä taikka muusta syystä kuitenkin ryhtyy seksiin alaikäisen kanssa.

Haastateltava 6 oli laittanut ilmoituksen deittipalstalle. Ilmoitukseen vastasi nainen, joka ilmoitti myyvänsä seksiä. Haastateltavan tavattua naisen tämä paljastui alaikäiseksi. Tekijä ei hänet tavattuaan harrastanut tämän kanssa kuitenkaan seksiä. Yhteydenpito kuitenkin jatkui, ja haastateltava meni uudelleen hänen luokseen ja sillä kertaa harrasti seksiä. Hän oli tuonut kertomansa mukaan mukanaan uhrin pyynnöstä alkoholia, jota juotuaan uhri päihtyi nopeasti.

Hän oli kuitenkin liian päihtynyt, mä lopetin sen kesken vaik siinä oli menny jo jonkin verran aikaa, käytin sen puhelinta ja soitin sen kaverille et tulevat hakemaan sen, ne oli sit vissiin vieneet hänet sairaalaan. Hän oli siellä sanonut, että hänet oli raiskattu. Ja mun mielestä tietenkki, jos on päihtynyt, niin ei pysty antamaan suostumusta. Vaik ei olis päihtynyt, ehkä hän koki sen raiskauksena, ja ehkä hän pelkäs liikaa sanoo mulle jotakin niin se on raiskaus, ja kun on alaikäinen niin pystyis sanoon, kunnolla antaa suostumusta niin mä oon ite hyväksynyt sen et hän koki sen raiskauksena vaikka oli siinä ainakin aluksi mukana niin

Haastattelija: ”koitko siinä tilanteessa, et hän oli antanut suostumuksen?”

”No hän koko ajan sano et ”pane mua”

Haastattelija: ”Koitko tekeväsi väärin siinä tilanteessa?”

”Mä tiedän, et mä tein väärin. Mä tein sen päätöksen et mä menin tapaamaan alaikäistä vaik mä tiesin et se on väärin. Mä viel annoin siinä alkoholia, mikä oli vielä pahempi, ei kannata harrastaa seksiä kenenkään kanssa, joka on päihtynyt. Ja hän oli tosi päihtynyt.”

Haastattelija: ”Mtä ajattelit silloin kun kuulit hänen olevan alaikäinen?”

Mä sanoin ettei meidän kannata varmaan jatkaa, mutta hän sano ”oo-joo, jatketaan vaan, mä tosi paljon haluan tätä rahaa ja haluan nähdä sut taas”. Mä en muuten sitä hirveesti ajatellu, et mä oon vähän niinku sulkenu sen pois mielestä.

H: Mistä sä tiesit et se on hänen kaverinsa, kelle sä soitit?

V: *En mä tienny hänen kontaktejaan, ja hän oli sanonu et en soittais hänen äidilleen tai, mut kun siihen oli tullut tekstiviestejä niin mä vaan vastasin siihen et tietsä kuka Minnan paras kaveri on. Ja sitten ne laitto mulle jonku puhelinnumeron ja mä laitoin siihen viestin et "hei tää tyttö on tosi päihtynyt, se tarvii et joku tulee hakemaan sen, mä en tiedä kuka sen paras kaveri on, voitteko tulla noutaan häntä."*

Tämäkin tapaus on versio "uhri oli halukas seksiin" -selitysmallista mutta sillä tavoin poikkeava, että haastateltava otti vastuun teostaan.

8.3.6 Seksuaalirikoksen kiistäjät

Mennään lyhyesti asioiden edelle, seuraavassa kappaleessa käsiteltäviin asiantuntija-haastatteluihin. **Asiantuntijan 1** mukaan seksuaalirikosten tekijöiden yleisin reaktio kiinni jäädessään on asiantuntijan 1 mukaan "kiviseinä-kiistäminen": tekijä sanoo, ettei muista tällaista viestittelyä, ja osoittaa olevansa ihmeissään, että tällaisia juttuja on hänen laitteeltaan löytynyt. Toinen tapa kiistää on, ettei ollut tiennyt uhrin olevan alaikäinen tai ettei ollut tiennyt teon olevan rikos. Viestittelystä saadaan hyvin aukotonta todistusaineistoa, minkä myötä näissä tilanteissa teko myönnetään helpommin, mutta niin sanotuissa "pimeissä teoissa" sekä teoissa, joiden tapahtuminen on riidanalaista, tulee vähemmän myöntöjä.

Haastatelluista seksuaalirikoksen tekijöistä kolme tai neljä kiisti syyllistyneensä seksuaalirikokseen. Kolme ilmoitti, ettei koko seksuaalista kanssakäymistä ollut tapahtunut, yksi sanoi harrastaneensa seksiä uhrin kanssa molemminpuolisessa yhteisymmärryksessä, mutta uhrin sitten suuttuneen muusta asiasta, jolloin tämä oli sanonut tulleen raiskatuksi ja joku muu oli sen vuoksi ilmoittanut siitä poliisille hänen puolestaan. Kiistäjien haastattelut avaavat erityisen kiinnostavia näkökulmia ilmiöön, joita ei ole tämän tutkimuksen raameissa mahdollista käydä läpi. Niiden analyysi ei myöskään erityisesti palvele tämän tutkimuksen tarkoitusta, joten ne raportoidaan tarkemmin toisessa yhteydessä.

Kiistäjistä lyhyesti. Seksuaalirikoksen kiistäjien tarinoissa tuomiota edelsi konflikti läheisen ihmisen – naisystävän, vaimon tai oman lapsen – kanssa. Kaikissa näissä uhrina ja todistajana oli lapsi. Ensimmäisessä tapauksessa (**tapaus 1**) miehellä oli ollut vaikeuksia tyttärensä kanssa jo pitkään. Hän koki, että tytär käyttäytyi itsetuhoisesti ja muutoin itselleen haitallisesti, eikä isällä ollut keinoja muuttaa tyttärensä käyttäytymistä. Isällä oli muitakin vastoinkäymisiä, hänet oli irtisanottu työstään perättömäksi väittämänsä ilmiannon takia. Aurinkoisena kesäpäivänä isä pyysi tyttärtään pihatöihin. Isä ei pitänyt siitä, että tytär oli sisällä aurinkoisena kesäpäivänä. Tytär hangoitteli

vastaan, pukeutui isän mukaan liioitellun hitaasti. Tilanne eskaloitui niin, että isä kaatoi tyttären sängylleen ja piti häntä aloillaan siinä. Tilanteen vähän rauhoituttua isä lähti ulos maalaamaan. Isän lähdettyä tytär soitti poliisiin.

Tapaus 2. Nuori oli tutustunut naiseen netissä ja tullut hänen lastensa isäpuoleksi. Hän kuitenkin välttää kuvailemasta suhdetta parisuhteeksi. Suhde kuitenkin oli riitaisa ja väkivaltainen molemmin puolin. Nainen ja hänen tyttärensä tekivät lopulta ilmoituksen tyttären seksuaalisesta hyväksikäytöstä. **Tapaus 3.** Mies oli tuomittu lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja kiisti teon. Hän kuitenkin kävi terapiassa siltä varalta, jos teko olisi sittenkin tapahtunut, mitä hän ei kuitenkaan uskonut. Ihan pienen mahdollisuuden mies jätti sille, että teko on saattanut tapahtua. Lisäksi hän koki tarvitsevänsä terapiaa siksi, ettei hän kokenut omaavansa luonnollista suhdetta lapsiin, vaan aina kaikki sylissä pitäminen ja hellyyden osoittaminen lapsille oli tuntunut hänestä vieraalta.

8.3.7 Yhteenveto ja johtopäätökset seksuaalirikosten tekijöiden haastatteluista

Sekä ”sortuneella hyväksikäyttäjällä” että ”väkivaltaisilla seksuaalirikosten tekijöillä” korostuivat tarinoissaan traumaattinen lapsuus tai nuoruus sekä kognitiiviset tai psykososiaaliset ongelmat. Koulukiusaamisen muistot olivat vielä kipeänä mielessä, ja elämänhallinnan kanssa oli ollut pitkään ongelmia. Tie vankilaan kuvattiin pitkäksi ongelmien jatkumoksi lapsuudesta seksuaalirikokseen.

Sortuneella hyväksikäyttäjällä sekä väkivaltaisilla hyväksikäyttäjillä oli tarinoissaan selvät käännekohtat, joiden jälkeen he tarinoissaan muuttuivat aktiivisemmiksi subjekteiksi. Sortuneella hyväksikäyttäjällä käännekohta oli sisäoppilaitokseen pääsy, jonka myötä hänestä uudessa sosiaalisessa ympäristössä tuli suosittu. Edellisessä koulussa häntä kiusattiin. Myös toisella väkivaltaisella seksuaalirikoksen tekijöistä käännekohta oli pääsy uuteen sosiaaliseen ympäristöön, jossa häntä ei kiusattu. Molemmilla muutos liittyi kuitenkin antisosiaalisen ja/tai rikollisen käyttäytymisen lisääntymiseen. Toisella väkivaltaisen seksuaalirikoksen tekijöistä (haastateltava 5), jota niin ikään oli kiusattu koulussa, muutos oli alkoholiin käytön aloittaminen. Tarinassa alkoholismi vei hänet kuitenkin esimerkiksi henki-, omaisuus- ja seksuaalirikokseen. Myös seksuaalisesti mieltyneillä, ”CSAM-addiktilla” ja ”kaveeraajalla” oli tällainen käännekohta, ensiksi mainitulla omaan kotiin muuttaminen ja tietokoneen osto, josta alkoi materiaalin lataaminen. ”Kaveeraajalla” se oli muutto isompaan kaupunkiin, olkoonkin, että hän oli tehnyt seksuaalirikoksen jo pikkukaupungissa asuessaankin. Karkeasti abstrahoiden kaikkien tekijöiden pyrkimyksenä oli saada mielihyvää tilanteessa, jossa heidän oli vaikea saada sitä konventionaalisia kanavia pitkin tai sitten siksi, että heidän omat halunsa eivät olleet konventionaaliset.

Haastatteluissa korostuu uhrin aktiivisuuden korostaminen. Haastateltava 1, ”CSAM-addikti”, kertoi vehdanneensa tapaamansa nuoren kanssa, mutta hänen mukaansa, ”koska toinen osapuoli oli niin innokas, hän suostui”. ”Kaveeraajan” haastattelu ei tuonut esiin mitään tiettyä esimerkkitapausta, mutta hänen kuvaamat alaikäiset poikays-tävät, ”kaverit”, olivat hänen nähdäkseen omasta halustaan mukana. Hän myös kertoi, että hänen ”pitää saada” vastakaikua ennen kuin hän alkaa mitään. Sortuneen hyväksikäyttäjän tapauksessa jopa uhrina ollut pieni lapsi kuvattiin tapahtumakulussa aktiiviseksi.

Yhdeksästä haastattelusta ei voi tehdä määrällisiä yleistyksiä, mutta haastattelut edustivat niin hyvin tutkimuskirjallisuudessa kuvattuja seksuaalirikosten tekijöiden taustoja, että jos haastatteluista olisi tehnyt yleistyksiä vastoin tutkimuksen periaatteita, ne olisivat menneet varsin oikein. Asiantuntijahaastattelut eivät tuota metodologisessa mielessä yleistettävää tietoa, mutta asiantuntijatieto on kuitenkin vakavasti otettavaa tietoa, joka tässä tapauksessa perustuu pitkään kokemukseen seksuaalirikosten tekijöiden kanssa työskentelystä. Lähestymistapa tulee lähelle faktanäkökulmaa, koska ollaan kiinnostuneita niistä tiedoista, joita käytettävät lähteet välittävät kertomastaan asiasta (ks. Alasuutari, 2019).

9 Asiantuntijoiden näkemykset seksuaalirikosten tekijöistä ja tekotilanteista

Asiantuntijoiden selitykset ja seksuaalirikosten tekijöiden tarinoissaan teoilleen antamat selitykset olivat samankaltaisia. Silti puheen tyyppinä (joku voisi sanoa diskursseina) asiantuntijoiden puheet erosivat tekijöiden puheesta. Kummatkin tyypit sisälsivät tekoihin liittyviä selitysmalleja, joita voi analysoida kulttuurisina malleina (Linde, 1997), kuten tässä tehtiin. Tekijöiden puhe rajautui omaan tilanteeseen ja tekojen kuvaukseen. Oikeuttaminen ja neutralisointi ei ollut harvinaista. Tekijän puhe oli myös fragmentaarista, mikä on luonteenomaista yksilöhaastatteluissa. Tekijöiden puheet sisälsivät aiheeseen liittyviä kansanmalleja, joissa niin sanottu arkipäätely ja arkitiedon ulottuvuus olivat vahvoja.

Asiantuntijahaastatteluihin valittiin seksuaalirikosten tekijöiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Asiantuntijat valikoituivat haastatteluihin sillä perusteella, että he työskentelivät juuri tutkimuksessa haastateltujen seksuaalirikosten tekijöiden kanssa. Näitä haastatteluja täydennettiin myös sellaisten asiantuntijoiden haastatteluilla, jotka eivät työskennelleet haastateltujen seksuaalirikosten tekijöiden kanssa. Asiantuntijoiden haastattelut sisälsivät yleistettävään tietoon perustuvia asiantuntijamalleja. Ne juontuivat tutkimukseen, mutta usein eksplikoimattomalla tavalla. Erityisiä terapiamalleja käsiteltäessä terapiasuuntausten teoria- ja tutkimustraditiot tunnettiin. Eksplikoidun tutkimustieto limittyi kuitenkin ennen muuta asiantuntijan kliiniseen tietoon ja omaan ammatilliseen kokemukseen. Asiantuntijamallit elävät tuollaisen ammatillisen kokemuksen mukaan.

Kaikki haastatellut asiantuntijat eivät esittäneet samalla tavalla kokonaisvaltaisesti ja kiteytyneesti seksuaalirikollisuuden problematiikkaa. Ilmiötä lähestyttiin eri puolilta. Yksi saattoi keskittyä tekijöiden taustoihin ja lapsuuteen, toinen terapiaprosessiin ja ohjelman kulkuun, kolmas tekijöiden elämäntilanteisiin. Yksi pitkän ammatillisen kokemuksen asiantuntija esitti myös seksuaalirikosten tekijöiden kokemukseensa perustuvan tekijöiden tyypittelyn. Yleiskatsauksellisuudessaan tyypittelyn voidaan katsoa tulkinneen asiantuntijoiden työn kohdetta eräänlaisesta seksuaalirikosten erityisasiantuntijan asemasta käsin. Kyseessä oli ammatillinen tulkki, joka tulkitse yleistettävästi kentän toimijoiden ammatillista kokemusta.

9.1 Teemahaastattelun menetelmästä

Seksuaalirikosten tekijöiden kanssa työskentelevien asiantuntijoiden haastatteluja analysoitiin tyyppittelyksi kutsutun menetelmän avulla. Tyyppittelyssä analysoidaan aineiston erilaisia ilmiöitä ja luokitellaan niitä tiettyjen yhteisten piirteiden tai ominaisuuksien perusteella informatiivisiksi tyypeiksi. Tyypit ovat tutkijoiden itsensä muodostamia, mutta niiden tulisi kuitenkin antaa ”nousta” aineistosta ilman pakottamista. (Alasuutari, 1999; Eskola ym., 2008) Tyyppittelyn lisäksi aineistosta luodaan malleja. Malleja koskeva teoreettismetodologinen traditio liittyy tässä yhteydessä kognitiivisen antropologian kulttuuristen mallien (ml. selitysmallit) tutkimusperinteeseen (D’Andrade, 2012).

9.2 Asiantuntijahaastattelujen analyysin tulokset

Asiantuntijat fokusoituivat haastatteluissa eniten lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. Asiantuntijahaastattelujen mukaan tärkeä tekijä lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa on tekijän emotionaalinen samaistuminen lapseen. Emotionaalinen samaistuminen lapsiin määritellään liioitelluksi emotionaaliseksi ja kognitiiviseksi yhteenkuuluvuudeksi lasten kanssa (Fernandez ym., 2014). Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan seksuaalirikoksen tekijä ei useinkaan tunnista tätä piirrettä itsessään. Asiantuntijat kuvailivat emotionaalisen samaistumisen lapseen olevan sitä, että tekijä kokee lapsen tasavertaiseksi itsensä kanssa, kokee olevansa ”samalla aaltopituudella” lapsen kanssa. *”Esimerkiksi 49-vuotias mies saattaa kokea 14-vuotiaan tytön olevan sellainen henkilö, jonka kanssa hän kokee löytävänsä syvän yhteyden. Kokemus syvästä ymmärryksestä voi olla molemminpuolista. He voivat kokea suhteensa tasavertaisena, ja kun heidän välillään on seksiä, he eivät koe siinä olevan väärää, koska se olisi sama, jos seksiä harrastaisi kaksi 49-vuotiasta keskenään.”* (A2). Tämänkaltaiset tilanteet esiintyvät tilanteissa, joissa uhri on tyypillisesti 12–16-vuotias (A3).

Asiantuntijahaastattelujen mukaan joillain lapsiin emotionaalisesti samaistuvilla miehillä on fantasia siitä, että he itsekin voisivat elää huoletonta ja vastuutonta elämää ilman arkisia huolia, ikään kuin ei tarvitsisi olla aikuinen. Nuorelta he *”voivat saada hyväksyntää itselleen sellaisena kuin he ovat, mikä tuottaa pönkitystä itsetunnolle”*(A2). *”Nuorelta he saavat hyväksyntää, jota he eivät saa ikätasoisessa seurassa”* (A3). *”Kypsymättömän persoonallisuuden tematiikka tulee lähelle tämänkaltaista lapsen samaistumista”* (A2). Lapsiin ja nuoriin emotionaalisesti samaistumisen teema on tunnistettavissa myös osasta tekijöiden haastatteluja (tyypit 1, 3 ja 4). Aihe siis rimmaa tekijäpuheen ja asiantuntijapuheen välillä.

Asiantuntijahaastattelujen mukaan lapsen kohdistuvaan emotionaaliseen samaistumiseen ei välttämättä liity lapsikohteista seksuaalista mieltymystä (A3). Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan on ylipäättään niin, että alaikäisistä nuorista seuraa hakevat henkilöt tavoittelevat hyväksyntää itselleen (A4). Heidän uhrinsa ovat tavallisesti teini-ikäisiä tyttöjä, ja ”*vastaavasti tilastot ovat osoittaneet lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten uhrien olevan suurimmaksi osaksi heitä*” (A2). Joillain seksuaalirikosten tekijöistä hyväksynnän hakemisessa voi olla kyse teon neutralisointipyrkimyksiä, mutta asiantuntijat olivat yhtä mieltä siitä, että emotionaalinen samaistuminen lapseen on pääasiassa aitoa.

Esitämme seuraavaksi asiantuntijahaastatteluista rakennetun tulkintamallin. Nimesimme sen elämänkriisin laukaisemaksi vyyhtimalliksi. Se konstruointiin viiden eri asiantuntijahaastattelun aineksista. Yhteensä asiantuntijahaastatteluja aineistokoosteessa on yhdeksän kappaletta. Malli on abstraktio ja tapa esittää yhteenveto aineistosta. Seuraavaksi esitettävä malli tiivistettiin myös kahdeksi kuvioksi.

9.2.1 Elämänkriisin laukaisema vyyhtimalli

”*Mikään yksittäinen asia ei selitä seksuaalirikosta, vaan taustalla on aina monia tekijöitä*” (A2). Esimerkiksi kaikki lapsiin seksuaalista mielihalua tuntevat eivät tee seksuaalirikosta, vaan rikoksen tapahtuminen edellyttää myös muita ominaisuuksia tai olosuhteita. Vastaavasti paneelaineiston analyysissä huomasimme, että varhaiset riskitekijät voivat lisätä sosiaalisen huono-osaisuuden riskiä nuoruudessa ja aikuisuudessa, mutta sosiaalinen huono-osaisuus, kuten työttömyys ja talousvaikeudet voivat itsessään lisätä seksuaalirikoksen riskiä. Asiantuntijahaastatteluissa korostettiin sekä varhaisia riskitekijöitä että elämäntilanteessa esiintyviä sosiaaliseen huono-osaisuuteen kytkeytyviä painetekijöitä:

”*Se ei ole mikään yksittäinen tapahtuma, vaan se voi olla vaikka parin kolmen vuoden aikana tapahtunut kriisiytyminen, jossa voi tulla vaikka isompia velkoja ja stressi alkaa kasvaa ja vaikka yritys menee nurin ja jää sitten vaille työtä ja parisuhde alkaa rakoilla, tuntuu, ettei saa yhteyttä siihen kumppaniin ja siihen saattaa liittyä jonkin näköistä päihteiden käyttöä, mielialan laskua, et se voi olla tosi iso vyyhti.*” (A2)

Elämäntilanteen stressi- tai painetekijät toimivat laukaisimena. Taustalla on pitkä kriisinomainen prosessi. Tekijän kuvattiin toimivan paineessa, myös yksinäisyys mainittiin asiantuntijakuvauksissa usein. Esiin nousivat myös varhaisiin riskitekijöihin läheisesti liittyvät piirteet. Asiantuntijat puhuivat kognitiivisista taidoista ja tekijöiden tunteiden sääntelytaidoista, jotka ovat puutteelliset. Tunteet vievät. Syntyy vyyhti, jossa tekijä ikään kuin ajautuu hakemaan imaginaarista ratkaisua ahdinkoonsa seksin sävyttämistä suhteista.

”Yleensä ihmiset kokee suurta yksinäisyyttä näissä tilanteissa ja tulee sellainen kurja elämäntilanne, niin vaikka sitten semmonen 14–15-vuotias tyttö tulee siihen niinku sellaiseen elämäntilanteeseen yksittäiseen tilanteeseen, jossa on sitten tapahtunut tällainen lähentyminen, niin se helposti sitten alkaa saamaan seksuaalisia sävyjä näillä meidän miehillä. Niin sitä haetaan ehkä semmosta mielihyvää, mielihyvä on voinu olla kauan kateissa. Ei ole mitään sellaista, mikä tuottaisi mielihyvää niin tällaisessa tilanteessa sitä lähdetään hakeen sen seksin avulla. Tullaan taas tähän et joku hyväksyy, kun kaikki muu menee perseelleen.” (A3)

Tulkinta näyttäisi muodostavan eräänlaista teoriaa lohdusta, hyväksynnän saamisesta ja mielihyvästä. Tekijä hakee yhteyttä, hyväksyntää, lohtua ja mielihyvää uudesta suhteesta. Tuoreimmissa seksuaalirikosten tekijöiden hoidollisissa lähestymistavoissa korostetaan sitä, ettei seksuaalirikosten tekijöiden toiminnan perimmäisissä tavoitteissa, kuten läheisyyden saamisessa, ole väärää, mutta keinot sen saavuttamiseksi ovat vääränlaiset. Tätä käsittelemme lähemmin luvussa 10.1.5.

Tekijä voi myös vedota nuoreen, jos nuori on siihen otollisessa tilanteessa. Nuori voi kokea olevansa tekijälle tärkeä, ja nuoren ja tekijän välille voi muodostua suhde.

”Ja nuorillakin elämä aika turbulenttia, niin saa kokee, että on jollain lailla niinku tärkeä, että on se joka voi auttaa ja se kuuntelee mua ja sit se yhteys niinku löytyy siinä.” (A2)

Haastattelija: *Romanttinen suhde?*

”No siis tavallaan joo. Väkivaltaa näissä ei käytetä.” (A2)

Haastattelija tekee tarkentavan kysymyksen suhteen laadusta. Haastateltavan (A2) vastaus on hieman epämääräinen. Mutta mikä olennaista, haastateltavan mukaan noissa suhteissa ja tilanteissa ei käytetä väkivaltaa. Manipulaatiota sen sijaan on.

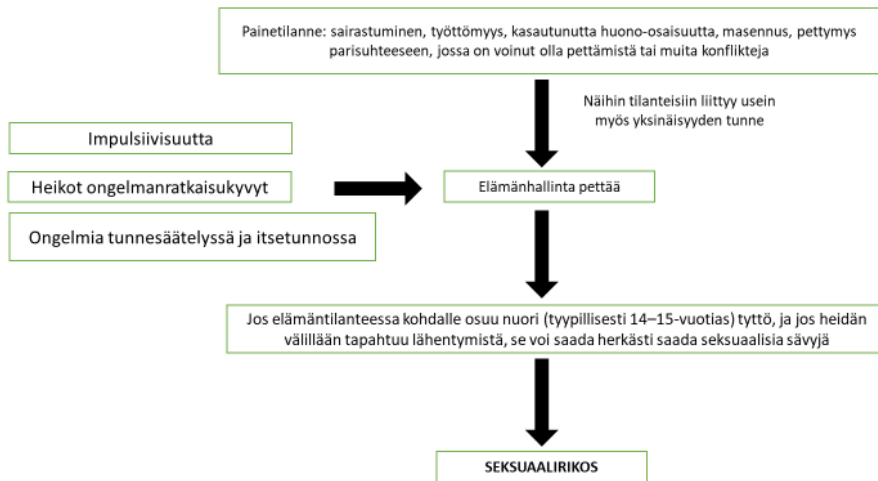
”Sitä (manipulaatiota) on itsekin vaikea tunnistaa, kun se etenee pieninä askeleina, jossa niinku tehdään aluksi jotain sellaista, joka on ihan ok. Ja sitten seuraavassa hetkessä voidaan tehdä jotain sellaista, mikä ei ole ihan ok, mutta ei se laitontakaan ole, ja jos se toinen ikään ku näyttää vihreätä valoa, niin tulee se kokemus, että tää onkin ihan ok. Se ei-hyväksytyn raja siirtyy pykälää kauemmas. Seuraavassa hetkessä voidaan kokeilla jo vähän sitä harmaata aluetta, ja jos vieläkin vihreätä valoa niin taas se raja siirtyy. Hirmu harvoin siinä on niinku pakottamista tai väkivaltaa.” (A2)

Haastateltava **asiantuntija 2** jatkoi ja tarkensi väkivallan teemaa. Hän toisti, ettei ole kyse suoranaisestä pakottamisesta tai väkivallasta. Sen sijaan haastateltava viittasi

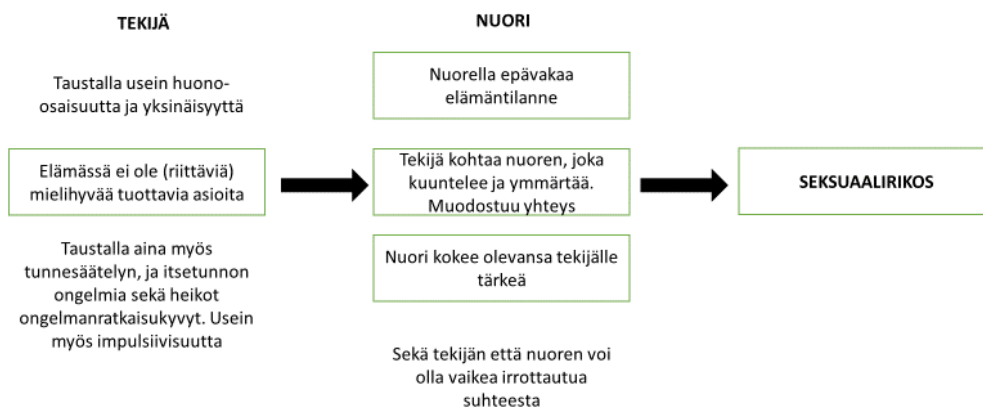
manipulointiin. Mutta sekin oli haastateltavan kuvauksessa jotenkin ehdollisena ja relativoituna teon tyyppinä. Haastateltavan mukaan tekijä ei tunnista omaa manipulatiivisuuttaan. Haastateltava hahmotti manipulaatioketjua ja sen vaiheita harmaine ja vihreine valoineen. Tämä oli huomiota herättävä. Kuvaus poikkesi käsittääksemme tavallisen keittiöpsykologian esittämistä manipulaatiotekniikoita koskevista kuvauksista. Usein manipulointi käsitetään tekniikkana, jossa tekijä toimii tietoisesti ja käyttää hyväkseen kohteen toimintaa ja reaktiota. Tekijällä on tavoite, johon hän pyrkii, mutta tavoite pidetään piilossa (Edmüller & Wilhelm, 2004, 13).

Tärkeää olisi ennaltaehkäisyn kannalta nähdä manipuloinnin kaikki aspektit ja tavat ja tekniikat. Kysehän on henkisestä väkivallasta ja vallankäytöstä, joka tapahtuu epätasapainoisissa vuorovaikutussuhteissa. Edellisessä jaksossa esitetty tekijöiden typologian toinen tyyppi ("kaveeraaja") sisältää kuvauksen tekijän manipulatiivisesta toiminnasta nettikeskustelussa ja virtuaalisen tapaamisten muuttumisesta IRL-tapailuksi.

Lopuksi tiivistimme haastateltavan 2 formuloiman, mutta muiden asiantuntijoiden näkemysten tukeman mallin tyyppillisestä lapseen kohdistuvaan seksuaalirikokseen päätyvästä prosessista. Ne ovat esitettyinä kuvioissa 5 ja 6. Tyyppillisessä tilanteessa tekijällä on taustassaan impulsiivisuutta, heikot ongelmanratkaisukyvyt ja ongelmia tunteesäätelyssä ja itsetunnossa. Tekijä on elämäntilanteessa, jossa on stressiä, painetta tai huono-osaisuutta ja subjektiivista onnettomuutta. Tekijällä on vaikeuksia elämäntilanteen kanssa. Jos tekijä tässä tilanteessa kohtaa uhriksi sopivan henkilön ja jos heidän välillään tapahtuu lähentymistä, se voi saada seksuaalisia muotoja. Myös uhri voi olla haavoittuvassa tilanteessa ja kokea olevansa tekijälle tärkeä. Heidän välilleen voi muodostua suhde. (Kuvion nuolet eivät kuvaa faktisia kausaalisuhteita.)

Kuvio 5. Tyypillisen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen etenemisen prosessikuvaus.

Kuvio 6. Tyypillisen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen etenemisen prosessikuvaus. Seksuaalirikoksen etenemisen prosessikuvaus. Tekijän ja uhrin lähentyminen.

9.2.2 Suostumus ja sosiaalisten tilanteiden tulkintataidot

Asiantuntijatiedon mukaan tekijän ja uhrin vuorovaikutustilanteissa ilmenee kommunikatiivisia häiriöitä, jotka liittyvät tekijöiden kyvyttömyyteen tulkita uhrin selkeitä viestejä. Suostumus on monelle tekijälle täysin vieras asia, suostumus kaikenlaisen vuorovaikutuksen perustana. Asian keskeisyyden vuoksi seuraavassa esitetään kymmenen näytettä eri asiantuntijahaastatteluilta. Ne kertovat siitä, miten suostumuksen teema kehystetään. Näytteissä myös elää kuvaus tekijöiden huonoista emotionaalis-kognitiivisista taidoista, mikä selittää sitä, että suostumus eettisenä periaatteena ja kohdetta kunnioittavana tasavertaisena käytäntönä ei kuulu tekijöiden vuorovaikutusta ohjaavaan käsikirjoitukseen. Suostumuksella ei lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa ole juridista merkitystä, mutta itse rikostilanteessa se on merkityksellinen asia.

”Toki on myös sellaisia tapauksia, että on tuomio raiskauksesta, mutta tekijä ei itse yhtään tiedä, mistä tämä tuomio on tullut. Että hän on ne punaisetkin uhrin kieltäytymisetkin ymmärtänyt väärin, ja painanut päälle vaikka toinen on sanonutkin, että tämä ei ole ok”. (A3)

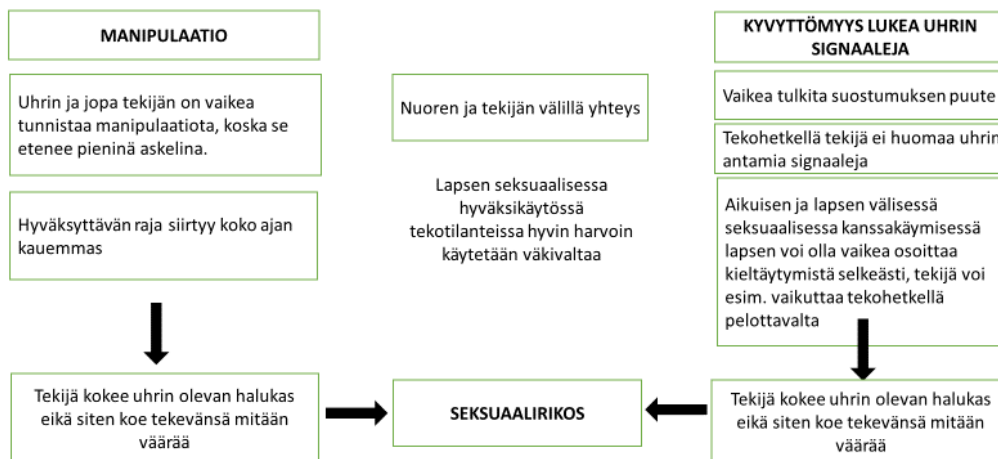
- (1) *”Suostumus on sellainen, mikä on monilla tekijöillä hirveen vaikeaa tavoittaa, hirveen vaikeaa ymmärtää mitä suostumus tarkoittaa ja miten sitä ilmaistaan. (A2)*
- (2) *Moni kokee siltä, että ei ole tehnyt mitään väärää ja että olisivat lopettaneet, jos se toinen olisi sanonut ei tai lopeta. Mutta siinä kohtaa usein tapahtuu sellainen niinku sosiaalisen kognition romahdus, siinä voimakkaassa tunnetilassa, et he eivät pysty lukemaan kovin hyvin sitä viestiä, mitä se toinen sanoo siinä tai viestii elekielellä, että jos se toinen ei pysty kaikin voimin pysäyttämään niin se merkitsee että tää on nyt hyväksyttävää. Jos ajatellaan raavasta 40-vuotiaasta miestä ja 13-vuotiaasta tyttöä, niin sen 13-vuotiaan on hirveen vaikeaa sanoa voimallisesti, että lopeta. Ja se 40-vuotias ei tavoita siinä sitä, että me ei olla tässä nyt tasavertaisessa suhteessa tässä, ja hänelle se hiljaisuus on merkki myöntymisestä. (A1)*
- (3) *Moni seksuaalirikoksen tekijä kokee, ettei ole tehnyt mitään väärää, ja ovat sitä mieltä, että olisivat keskeyttäneet teon jos uhri olisi pyytänyt. Tilanteessa voi kuitenkin tapahtua ns. ”kognitiivinen romahdus”. (A2)*

- (4) *Uhrilla se pelko voi lamauttaa, mitä taas se tekijä ei siinä kohtaa huomaa. Ja saattaa tulla tällaisia fysiologisia asioita, jotka eivät liity siihen, että toinen oikeasti haluaisi tai olisi seksuaalisesti kiihottunut, mutta siinä tilanteessa niitä ei pystytä huomioimaan. (A3)*
- (5) *Aika monilla meidän miehistä on aika huonot sellaiset metakognitiiviset taidot ja itsereflekiotaidot, että he eivät kauhean hyvin tunnista sitä, että miltä he näyttävät tai millainen vaikutus heidän käyttäytymisellään voi olla toisiin. Ja taas jos ajatellaan se raavas mies ja nuori tyttö, niin heidän on hirveen vaikea mieltää, et miltä he ite näyttääkin kiihottuneena taikka vihaisena. Ja sit se on heille mysteri, että miten tää näin meni, eihän se ollut peloissaan. Tai että olisin uhkaillut sitä. (A1)*
- (6) *Jos ajatellaan näitä hauraita uhreja, vaikka hatkassa olevia, niin meidän tekijöiden on myös vaikea havainnoida, kuinka vaikuttaa valta, että miten se näyttäytyy näille nuorille, että suhteessa heihin. Kun he ottavat luokseen ja antavat turvaa, niin ne eivät huomaa, miten se valta näyttäytyy siinä.*
- He voivat hyvin ymmärtää valtakäsitteen, mutta siinä tilanteessa se hämärtyy sitten.. (A3)*
- (7) *Itse asiassa heillä usein on aika ikäviä kokemuksia erilaisista valta-asetelmista ja he saattavat olla hyvin herkkiä sille, mikä voi olla yksi syy sille miksi on ollut niin vaikea solmia ihmissuhteita aikuisten kanssa, koska niihin liittyy niin paljon sellaisia uhkakuvia, pelottavia valta-asetelmia.*
- (8) *No niitä [tekijän orientaatioerot lapsi- ja aikuisuhrien tapauksissa] lähestytään samalla tavalla, mutta sieltä puuttuu se emotionaalinen samaistuminen lapseen ja lapsikohteinen seksuaalinen mieltymys. Tai ei tule esille, mutta on kyllä itse asiassa miehiä, joille on tullut tuomio molemmista...mutta siellä on valtava määrä sitä itsesäätelyn puutosta. Vaikeita löytää sellaisia ongelmialueita elämässä ja ratkaisukeinot ovat hyvin impulsiivisia, välttelyä ja elämä on muutenkin aika usein antisosiaalisempaa kuin näillä, jotka ovat kohdistaneet rikoksensa lapseen.*
- (9) *Niillä jotka kohdistaa rikoksensa toiseen aikuiseen on kyllä aika paljon, jos mä puhun kiintymyssuhteesta. Molemmilla ryhmillä on kiintymyssuhdevauriota siellä, se on vaan vähän erilaista se kiintymyssuhde siellä. Niillä, jotka kohdistavat rikoksensa lapsiin, niin niillä se on enemmän sellaista takertuvaa, ja niillä, jotka kohdistavat rikoksensa aikuisiin, niin niillä se on enemmän välttelevää, ja heitä leimaa enemmän huoli siitä, et ne päästää toisen liian lähelle,*

tunnetasolla liian lähelle niin toinen tekee jotain ikävää, pettää tai satuttaa tai muuta vastaavaa.

Tiivistimme nämä kymmenen haastattelunäytettä seuraavasti: 1) täydellinen ignoranssi, 2) ymmärtämättömyys, 3) tilannekuvaus: sosiaalinen kognitio romahtaa voimakkaassa tunnetilassa, jyrääminen, 4) kyvyttömyys lukea uhrin viestejä & virhetulkinnan aiheuttama kognitiivinen romahdus, 5) uhrin lukkiutuminen, tilanteen virheellinen tulkitseminen, 6) huonot metakognitiiviset kyvyt ja oman toiminnan reflektiotaidot – tekijä ei osaa katsoa omaa toimintaansa uhrin näkökulmasta, 7) sokeus omassa toiminnassa ilmenevään vallankäyttöön, 8) omassa elämässä koetut kielteiset valtakokemukset, 9) itsesäätytöiden puutteet, välttelevä käytös ja antisosiaalisuus ja 10) tekijöiden kiintymyssuhdevauriot. Näytteet piirtävät kuvan tekijöiden puutteellisista sosiaalisten tilanteiden lukutaidosta, kommunikaatiokyvystä ja vaikeuksista tasavertaisten suhteiden luomisessa. Tekijöillä ei ole antenneja nähdä vuorovaikutuksessa ilmenevää arkista valtaa, jolloin keskeisperiaate toisen kunnioittamiseen perustuvasta suostumuksen käytännöstä on täysin pimennossa oleva asia tekijöille. Olennaista on, että psykologisesta lähestymisestä tulee helposti (ja ehkä vaiheittain) fyysisistä ja mahdollisesti seksuaalista. Prosesseja on kuvattu formaalisti **kuviossa 7**.

Tämä on tulos, joka implikoi suositusta, joka tähdentää suostumuksen juurruttamista kaikkien seksuaalikkulttuurien (diskursiiviseksi) käytännöksi.

Kuvio 7. Tyypillisen lapsen kohdistuvan seksuaalirikoksen etenemisen prosessikuvaus. Tilanteen eteneminen seksuaalirikostilanteessa.

9.2.3 Asiantuntijan tekemä seksuaalirikosten tekijöiden tyypittely

Kuten sanottu, yksi hankkeeseen haastatelluista asiantuntijoista hahmotteli haastattelussa kokemukseensa perustuvan seksuaalirikosten tekijöiden tyypittelyn. Esittelemme sen seuraavaksi. Vaikka tulkinta ja tyypittely on yksittäisen ekspertin luoma, siinä on sellaista yleiskatsauksellisuutta, jonka voidaan katsoa kommunikoivan kyseessä olevan ammatillisen erityiskentän toimijoiden työn kontekstia ja kohdetta (tekijöitä). Nostamme tyypittelyn esiin, emme problematiikan tyhjentävänä esityksenä vaan aineistona, jaotteluna, jota voidaan käyttää dialogisesti keskustelun virittämiseen ja seksuaalirikosten ongelmakentän käsittelyyn. Tyypittelyn voi asettaa myös dialogiseen suhteeseen omaan jaotteluamme, joka on esitelty tässä luvussa.

Tämä asiantuntijatypologia – kutsukaamme sitä myös eksperttitypologiaksi ja sen rakentajaa ekspertiksi – sisältää kaksi kategoriaa: saalistajat ja luottamussuhteisiin lasten ja nuorten kanssa pyrkivät miehet. Kumpaankin kategoriaan kuuluu alaryhmiä tai alatyyppejä. Saalistajat eriytyvät aikuisia etsiviksi saalistajiksi, lapsia etsiviksi saalistajiksi, institutionaaliseen luottamusasemaan pyrkiviksi saalistajiksi, kadulla nuoria lähestyviksi saalistajiksi ja kuvaexhibitionisteiksi. Toisen kategorian, siis ja luottamussuhteisiin lasten ja nuorten kanssa pyrkivät miehet, alakategoriat koostuvat luottamussuhteisiin hivuttautujista (nimitys tutkijoiden), seksuaalivähemmistöjä väijyviksi, tilaisuus tekee varkaan -tyypiksi ja omasta ikätasoisuudestaan poikkeaviksi nuoriksi aikuisiksi (nimitys tutkijoiden).

Saalistajat etsivät ekspertin mukaan haavoittuvia uhreja, joko aikuisia tai lapsia. Aikuisia etsivät saalistajat etsivät uhreja tyypillisesti öisin ravintoloiden läheisyydessä. Humalaisen naisen poistuessa ravintolasta saalistaja menee juttelemaan hänelle aikomuksenaan lähentyä ja saada häneltä seksiä uhrin humalatilaa hyväksi käyttäen. Tällä tavoin toimivien seksuaalirikosten tekijöiden kategoriassa ulkomaalaistaustaiset miehet ovat usein näkyvässä osassa. Joskus tekijät pyörivät ravintoloiden läheisyydessä, ja järjestyksenvalvojilta tulee ilmoituksia heistä. Autolla liikkuvia tekijöitä on vaikea erottaa pimeistä takseista. Joissain tapauksissa nämä kaksi rikosmuotoa myös yhdistyvät.

Ekspertin mukaan lapsia etsivät saalistajat muodostavat oman kategoriansa. He etsivät alaikäisiä uhreja aktiivisesti internetissä tai fyysisissä ympäristöissä taikka molemmissa. Jotkut tekijät saattavat hakeutua harrastustoimintaan, jossa pääsee kontaktiin lasten ja nuorten kanssa luottamusasemaa hyväksi käyttäen. Kutsumme tätä tekijätyyppiä institutionaaliseen luottamusasemaan pyrkiväksi saalistajaksi. Tekijä saattaa tällaisessa tapauksessa olla lapsen tai nuoren tukihenkilö tai ohjaaja. Ei kuitenkaan

ole olemassa tutkimustietoa tämäntyyppisen seksuaalirikollisuuden yleisyydestä erikseen, eikä siitä, kuinka usein näillä tekijöillä on ollut seksuaalinen motivaatio hakeutua tällaiseen luottamustehtävään, vai syntyykö motivaatio seksuaalirikokseen vasta tehtävässä ollessa.

Ekspertin mukaan kadulla nuoria lähestyvillä saalistajilla ei useinkaan ole mitään havaittavaa strategiaa lähestyessään nuoria. He yksinkertaisesti menevät juttelemaan nuorelle tai nuorille, ja jossain vaiheessa vaihtavat nuoren kanssa puhelinnumeroita tai jatkavat yhdessä jonnekin, missä tekijä voi toteuttaa seksuaalirikoksen. Joskus tai jotkut kadulla nuoria lähestyvät saalistajat tarjoavat nuorelle alkoholia, nuuskaa ja joskus kannabista. Sitä on heillä kotonaan, mutta houkuttimena voi olla myös pussikaljat puistossa. Näissä tapauksissa ei useimmiten ole kyse suoranaisesta kaupankäynnistä, jossa päihteitä vaihdettaisiin seksiin, vaan lahja on tekijälle keino muodostaa seksuaaliseen kanssakäymiseen riittävä kontakti nuoreen. Joskus nuorelle riittävä syy lähteä tekijän mukaan on majapaikka ja ruoka.

Tämäntyyppisestä tekijästä voi olla nuorille hyötyä sikäli, että hän on se, jolle voi antaa rahaa ja hän hakee sillä kaupasta alkoholia ja tupakkaa. Hänen luonaan on myös bileitä, joissa hän tarjoaa alkoholia. Hän ei käytä väkivaltaa eikä uhkaile, mutta onnistuu toisinaan saamaan seksiä joltain nuorista. Myös poliisi on tietoinen hänestä ja hänen toimintavoistaan, mutta rikoksista on vaikea saada näyttöä. Ekspertin mukaan nuoret saattavat kokea olevansa hänen kanssaan tilanteen herra. Joissain tapauksissa nuoret ovat kertoneet henkilöstä, joka ”on niin daiju, että antaa viisikymppiä siitä, että vähän vilauttaa”.

Ekspertin tiedon mukaan noin 80 prosenttia suomalaisten internetissä tekemistä seksuaalirikoksista tulee poliisin tietoon internetin palveluntarjoajien aloitteesta, loput muun tutkinnan yhteydessä, tyyppisesti tilanteissa, joissa lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosepäilyjen yhteydessä tutkitaan epäillyn tietotekniset laitteet. Esimerkiksi Facebookilla, Googlella ja Instagramilla on käytössään algoritmeja, jotka pyrkivät paljastamaan tällaista toimintaa. Palveluntarjoajat ilmoittavat havainnoistaan kansainvälisesti kansalaisjärjestöille, jotka puolestaan ilmoittavat niistä Europolille ja sitä kautta Suomen poliisille.

Ekspertti kertoo digitaalisilla alustoilla lähestymisen olevan usein suoraviivaista: ”*siinä saatetaan muutama repliikki heittää ennen kuin se peniskuva tulee tai jotain muuta*”. Tämäntyyppisiä seksuaalirikosten tekijöitä voidaan kutsua nimellä kuvaexhibitionisti. Yhdessä tapauksessa tekijä poimi postimyynti-ilmoituksista ja harrastuspalstoilta lasten puhelinnumeroita ja lähetti heille satoja tekstiviestejä. Asiantuntijan 1 mukaan tällaisissa tapauksissa motiivina on tekijän tietoisuus siitä, että jossain joku lapsi saa sen viestin ja kauhistuu. Tämäntyyppiset tekijät eivät tunnu miettivän kiinnijäämisen riskiä tekoa tehdessään. Toiminta on pakonomaista.

Toisen kategorian muodostavat miehet, jotka nauttivat siitä, että he pikkuhiljaa saavuttavat lapsen tai nuoren luottamuksen eivätkä pyrikään heti tapaamaan uhriaan. Aina tekijä ei pyri lainkaan pääsemään fyysiseen kontaktiin lapsen tai nuoren kanssa, vaan hänen tavoitteenaan voi olla luottamuksen luominen ja siihen liittyvä valta-asema suhteessa uhriin. Toisin sanoen se, että tekijä saavuttaa lapsen tai nuoren kokemusmaailmassa aseman, jossa seksuaalinen hyväksikäyttö olisi mahdollista, voi itsessään olla tekijän tavoite.

Asiantuntijan mukaan se, että tekijät voivat sitoutua suhteen luomisen prosessiin, joka voi kestää yli vuodenkin, osoittaa, että prosessi itsessään on tekijälle palkitsevaa. Tämänkaltaiset tapaukset eivät tule helposti ilmi, koska tekijän ja uhrin välille on muodostunut luottamussuhde, yhteinen salaisuus, josta ei kerrota muille. Rikoksen tunnusmerkit kuitenkin täyttyvät jo muutamasta viestistä. Nimesimme tämän alatyypin nimellä luottamussuhteisiin hivuttautujat.

Toisentyypistä seksuaalista vuorovaikutusta ja seksuaaliseen hyväksikäyttöön tähtäävää toimintaa esiintyy seksuaalivähemmistöille suunnatuilla foorumeilla. Ekspertin mukaan homoseksuaaleille tarkoitettua Gruiser-sovellusta käyttää paljon alaikäisiä poikia. Olkoon tämä alakategoria seksuaalivähemmistöjä väijyvät (nimitys tutkijoiden). Nämä pojat ovat hänen mukaansa hyvin haavoittuvassa asemassa. He ovat vasta oivaltaneet oman seksuaalisen suuntautumisensa ja hakevat vertaistukea sekä kenties seksiseuraa foorumilta. He eivät tiedä, ovatko he "vääränlaisia vai oikeanlaisia". Aikuiset miehet, joita he foorumilla kohtaavat, haluavat seksiä. Näihin tilanteisiin liittyy asiantuntijan 1 mukaan hyvin törkeitäkin tapauksia. Näiden poikien vanhemmat eivät tiedä heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan, ja pojat kokevat syyllisyyttä siitä, että ovat hakeutuneet foorumille. Jos he joutuvat seksuaalirikoksen uhriksi, heidän on hyvin vaikea kertoa siitä kenellekään.

Tilaisuuden tarjoavat joskus myös nuoret omalla toiminnallaan esiintymällä ikäistään vanhempina. Tällöin he altistuvat ennen muuta seksuaalisille saalistajille, mutta myös miehille, jotka eivät etsi nimenomaan alaikäistä seuraa. Asiantuntija 1 kertoo, että *"aika paljon kohdataan nuoria, jotka erilaisilla palstoilla esiintyy ikäistään vanhempina, ja se tekijä ei ole hakemassa nuorta. Esiinnytään tyypillisesti vaikka täysikäisenä."*

Sekä asiantuntijahaastattelut että seksuaalirikosten tekijöiden haastattelut viittaavat siihen, että myös lasten seksuaalisessa hyväksikäytössä tekijälle avautuva tilaisuus ilman määrätietoista uhrin etsimistä on keskeinen prosessi. Ekspertti mainitsee "tilaisuus tekee varkaan -tyypin" lasten hyväksikäytöissä. Tällaisissa tilanteissa tekijällä ei ole erityistä motiivia valita uhrikseen lasta tai nuorta, mutta kun tilaisuus aukeaa, hän

ei pidättäydy hyödyntämästä tilaisuutta. Ekspertin mukaan joskus tilanteet syntyvät siten, ettei tekijälle ja uhrille kummallekaan tule suojaikäraja mieleen. Tekijät ovat tyypillisesti nuoria, kaksikymppisiä tai vähän päälle.

Ekspertti kertoo saaneensa ammatissaan sellaisen käsityksen, että näissäkin tilanteissa seksuaalirikoksen tekijöiden keskuudessa on myös paljon sellaisia miehiä, joilla on sen verran heikot sosiaaliset taidot, että heidän on vaikea menestyä ikätasoisessa ryhmässä, ja *"tavallaan niin kuin haetaan pönkitystä sille itsetunnolle, että hakeudutaan vähän nuorempien tai paljonkin nuorempien seuraan ja ollaan ikään kuin kulmakunnan kingejä"*. Sellainen on ekspertin mukaan yleinen asetelma, että *"nuori mies, joka on hieman rikollisella tiellä ja jolla kuitenkin on asema paikallisen nuorison keskuudessa, saa ihailua itseään nuoremmilta tytöiltä"*, ja päätyy siten seksiin suojaian alittavien tyttöjen kanssa. Myös uhreissa on todennäköisesti valikoituneisuutta:

Toisena tyyppinä on tilanteet, joissa ikään kuin päädytään samaan seurueeseen, jolloin *"tekijällä ei ole niin paljon merkitystä siinä onko siinä 25-vuotias vai 15-vuotias, et hänellä on tarve johonkin seksuaaliseen ja sit se kohde valikoituu sillä, että se uhri on siinä saatavilla. Näissäkin ehkä korostuu nää hatkalaiset-tytöt. Ja pojat, etenkin tytöt. Mutta poikia unohtamatta, jotka aika usein hakeutuvat itseään vanhempaan seuraan tai päätyvät sellaiseen."*

Tämä viimeinen alakategoria on nimettävissä omasta ikätasaisuudestaan poikkeavaksi nuoreksi aikuiseksi (nimitys tutkijoiden).

9.3 Johtopäätökset asiantuntijahaastatteluista

Haastatellut asiantuntijat fokusoituivat enemmän lapsiin kohdistuvien kuin toisiin aikuisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelemiseen. Asiantuntijoiden mukaan mikään yksittäinen tekijä ei ole seksuaalirikosten taustalla, vaan rikos on aina monien asioiden summa. Yleensä tekijän taustalla ovat heikot ongelmanratkaisutaidot, impulsiivisuutta, ongelmia tunnesäätelyssä ja matala itsetunto. Tämänkaltaiset taustatekijät yhdessä elämäntilanteeseen liittyvien painetekijöiden, kuten sosiaalisen huono-osaisuuden, päihteiden käytön, ihmissuhdeongelmien tai muiden vastoinkäymisten kanssa voivat johtaa siihen, että elämänhallinta on heikkoa. Epätydyttävä elämäntilanne on voinut kestää kauan. Jos tässä elämäntilanteessa kohdalle osuu sopiva uhri ja jos heidän välillään tapahtuu lähentymistä, se voi saada seksuaalisia piirteitä.

Seksuaalirikosten ennaltaehkäisyn kannalta manipuloinnin tapojen ja tekniikoiden tunnistaminen on tärkeää. Manipulaatiota tapahtuu niin reaali maailmassa kuin internetissä. Lähentyminen alkaa psykologisesta läheisyydestä, joka eksperttitypologiassa annetun internetissä tapahtuvan toiminnan kuvauksen mukaan voi kestää hyvinkin kauan ja olla toisinaan myös toiminnan päätavoite. Psykologisen lähentymisen jälkeen seuraa fyysinen lähentyminen, sitten seksuaalinen. Internetissä tapahtuvasta vuorovaikutuksesta voidaan siirtyä fyysiseen tapaamiseen. Vuorovaikutus lähenee kohti seksuaalista kanssakäymistä pikkuhiljaa. Itse rikostilanteessa tekijä ei tunnista mahdollista suostumuksen puutetta tai jättää sen huomiotta.

Edellä esittelemämme eksperttitypologia resonoi kiinnostavasti tekijöiden haastatteluista rakentamamme tekijätypologian ja siis tekijöiden mallitarinoiden kanssa. Erityisesti kaksi tyyppiä nousee esiin. Typologiamme *kaveeraaja* puhuttelee ja keskustelee eksperttitypologian saalistajan kanssa. Toiseksi typologiamme numero kuusi, tilaisuus tekee varkaan, lankeaa suorahkosti yhteen samannimisen eksperttikategorian kanssa. On mahdollista, ettei teon rikosluonne suojaikärajan rikkomisena piirry tekijän mieleen vasta täysi-ikäistyneen tekijän mielessä, jonka omakin elämäntilanne voi muistuttaa teini-ikästä aikuisuuteen siirtymistä. Ja kuten edellä arvioimme, riskiä voi lisätä se, että samassa porukassa viettää aikaa täysi-ikäisiä ja alaikäisiä. Tästä ei kuitenkaan ole olemassa tutkimustietoa.

Ekspertin antamasta seksuaalirikosten tekijöiden tyypittelystä tulee myös esiin samankaltaiset seksuaalirikostilanteet kuin ”CSAM-addiktiin” ja ”kaveeraajan” kertomuksissa, nimittäin seksuaalivähemmistöihin kuuluville aikuisille suunnatut nettifoorumit, jonne hakeutuu myös alaikäisiä poikia. Ekspertin mukaan näiden poikien tilanne on vaikea myös siksi, ettei heidän ole helppo kertoa ainakaan aikuisille, jos he joutuvat seksuaalirikoksen uhriksi. Sekä tekijöiden että asiantuntijoiden antamien haastattelujen heikoista signaaleista välittyy käsitys, ettei kyse olisi harvinaisesta kuviosta. Mutta tähänkin on todettava, että tästä vaikeasti tutkittavasta aiheesta puuttuu tutkimustietoa. Pääasia kuitenkin, että asia on viranomaisten tiedossa.

Haastatteluaineistot virittelivät myös kiinnostavia jatkotutkimuksen näköaloja, koska tässä on kyse laadullisen analyysin tarjoamista ei-yleistettävistä signaaleista. Haluamme myös nostaa manipuloinnin ja suostumuksen kysymykset yleisinä seksuaalikkulttuurin teemoina. Asiantuntijahaastatteluiden joukossa oli lisänä myös yksi tasa-arvokysymyksiin pitkään erikoistunut toimittaja. Hän nosti haastattelussaan systemaattisesti esiin seksuaalisen häirinnän yleisyyttä eikä halunnut redusoida seksuaalista häirintää, seksuaalista väkivaltaa eikä seksuaalirikoksia sosiokulttuurisessa katsannossa vain tuomion saaneiden henkilöiden tilanteisiin. Hänen retorinen kysymyksensä oli, miksi niin iso osa seksuaalirikollisuudesta ja erityisesti raiskauksista jää pimentoon ja ilmoittamatta.

10 Ennaltaehkäisyn mahdollisuudet

Käsitlemme seuraavaksi seksuaalirikosten ennaltaehkäisemisen mahdollisuuksia arvioimalla keskeisimpiä olemassa olevia seksuaalirikosten tekijöihin ja tekoilanteisiin liittyviä toimenpiteitä seksuaalirikosten ennaltaehkäisemiseksi. Jaamme seksuaalirikoksia ehkäisevät toimenpiteet primaaritason, sekundaaritason ja tertiaaritason toimenpiteisiin. Määrittelemme nämä tasot primaari- ja sekundaaritason osalta hieman eri tavoin kuin esimerkiksi asiantuntijat *Nita Taivaloja* ja *Nina Nurminen* (2020a) määrittelevät ne lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten kontekstissa³. Määrittelemme primaaritason toimenpiteet sellaisiksi toimenpiteiksi, jotka kohdistuvat henkilöihin, jotka eivät ole hakeutumassa tai joita ei olla ohjaamassa hoitoon. Määritelmämme mukaan ne ovat siis lähtökohtaisesti koko väestöön kohdistettavia toimenpiteitä seksuaalirikosten ennaltaehkäisemiseksi, vaikka myös niitä voidaan kohdentaa, ja yleensä kohdennetaan, kulloinkin johonkin tiettyyn populaatioon, kuten opiskelijoihin. Sekundaaritason toimenpiteillä tarkoitamme sellaisia, yleensä tukea ja hoitoa käsittäviä toimenpiteitä, jotka on suunnattu sellaisille henkilöille, joilla on kohonnut riski syyllistyä seksuaalirikokseen, mutta jotka eivät välttämättä vielä ole rikosseuraamusten kohteena. Tertiaaritason toimenpiteillä tarkoitamme niitä hoidollisia toimenpiteitä, jotka on suunnattu seksuaalirikoksesta tuomituille henkilöille rikoksen uusimisen ehkäisemiseksi.

10.1 Seksuaalirikosten uusimisen ehkäisy

Vakiintuneen aseman seksuaalirikoksen tekijöiden uusintarikollisuuden vähentämisessä ovat saavuttaneet kognitiivis-behavioraalinen käyttäytymisterapia ja lääkehoito. Seksuaalirikosten tekijöiden hoito painottuu selkeästi ensin mainittuun, joskin lääkeshoidon tehosta käyttäytymisterapian ohella on saatu hyviäkin kokemuksia. Seksuaalirikosten terapeuttiseen hoitoon liittyviä keskeisiä kirjainyhdistelmiä ovat **RNR**, **CBT**, **RP**, **SRM** ja **GLM**.

10.1.1 RNR-periaate

Nykyisissä seksuaalirikosten tekijöiden uusimisriskin vähentämiseen tähtäävissä hoidoissa noudatetaan lähtökohtaisesti niin sanottua RNR-periaatetta (*risk, need & res-*

³ Taivaloja ja Nurminen tarkoittavat primaarisella ehkäisyllä intervention tekemistä vaiheessa, jossa henkilön ensisijainen seksuaalinen kiinnostus kohdistuu lapsiin, mutta hän ei ole tehnyt lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta. Sekundaarisella ehkäisyllä he viittaavat intervention tekemiseen vaiheessa, jossa henkilö on joutunut rajapintatilanteisiin ja riski syyllistyä rikokseen on kohonnut suojaavien tekijöiden heikentymisen ja riskitekijöiden vahvistumisen vuoksi.

ponsivity) tai lähestymistapaa (Andrews & Bonta, 2010). Lähestymistapa on alun perin liittynyt kriminaalihuoltoon yleisesti, mutta siitä on tullut pikemminkin rikoksenteekijöiden hoitoa ohjaava lähestymistapa (Yates, 2013). Kirjainyhdistelmällä RNA (*risk & need assessment*) puolestaan tarkoitetaan riskin ja tarpeen arviointia (Taxman & Smith, 2021).

Riskiperiaatteen mukaan hoidon intensiteetti tulisi sovittaa rikoksenteekijän riskitasoon, eli hoidon tulisi olla sitä pidempikestoisempaa ja intensiivisempää, mitä korkeampi uusimisriski hoidettavalla on (Andrews & Bonta, 2010; Bourgon & Armstrong, 2005; Hanson & Yates, 2013). Riskin tarpeen arviointi perustuu hoidettavan staattisiin ja dynaamisiin riskitekijöihin (Taxman & Smith, 2021). Staattisia riskitekijöitä ovat esimerkiksi ikä, aiempien seksuaalirikosten ja muiden rikosten määrä, parafiliat, tekijän ja uhrin suhde (uhri tuttu/tuntematon/sukulainen/ei-sukulainen). Dynaamisia, eli sellaisia riskitekijöitä, joihin voidaan hoidolla vaikuttaa, ovat esimerkiksi parafiliat, antisosiaalisuus, seksuaalirikosmyönteiset arvot ja asenteet, ongelmanratkaisun impulsiivisuus, vaikeudet muodostaa intiimejä ihmissuhteita, tunneperäinen yksinäisyys, tunneperäinen ongelmanratkaisu ja kognitiivisen ongelmanratkaisun puutteet. (Taivaloja & Nurminen, 2020a.)

Rajallisten resurssien puitteissa matalimman uusimisriskin omaavat henkilöt eivät periaatteen mukaan tarvitse hoitoa lainkaan (Andrews & Bonta, 2010; Hanson & Yates, 2013). Suurempi seksuaalirikoksia vähentävä kokonaisvaikutus arvioidaan saavutettavan siten, että rajalliset resurssit kohdennetaan niihin hoidettaviin, joiden uusimisriski on korkeampi (Yates, 2013). Matalariskisille suunnattuun hoitoon liittyy kokonaisvaikutuksen näkökulmasta ”hukkavaikutusta”, eli hoidettavat eivät todennäköisesti olisi uusineet rikosta ilman hoitoakaan.

Kuitenkin myös itse hoidon tehon arvioidaan eri riskitasoilla olevan parempi, kun hoito sovitetaan riskitasoon (Andrews & Bonta, 2010; Gendreau & Goggin, 1996). Korkeariskisten hoidettavien riskiä voidaan pienentää, kunhan hoidon intensiteetti on riittävä, mutta tutkimuksessa on havaittu, että matalariskisten hoidettavien riski uusien seksuaalirikosten voi itse asiassa nousta liian intensiivisen hoidon myötä (Andrews & Bonta, 2010; Lowenkamp & Latessa, 2002).

On helppo ymmärtää, että hoidon on oltava riittävän intensiivistä tavoitteiden saavuttamiseksi ja että korkeamman riskin omaavilla hoidon tulee olla intensiivisempää. Andrews ja Bontan (1994) tutkimuksessa merkille pantavaa oli kuitenkin se, että liian intensiivinen hoito matalan riskin seksuaalirikosten tekijöillä saattoi lisätä heidän uusimisriskiään. Mekanismit, joiden kautta liian intensiivisestä hoidosta matalariskisille rikoksenteekijöille olisi haittaa, näyttävät liittyvän nimenomaan ryhmäterapiaan. Christopher Lowenkampin ja Edward Latessan (2004) mukaan liian intensiivinen hoito ma-

talariskisille rikoksentekeijöille voi lisätä rikoksen uusimisen riskiä siten, että intensiivisessä hoidossa matalariskinen henkilö tapaa (enemmän) korkeamman riskin omaavia rikoksentekeijöitä, mikä voi motivoida heitä rikoksiin. Joissain tapauksissa intensiivisellä hoidolla heikennetään niitä tekijöitä, jotka tekevät hoidettavasta matalariskisen. Terapiaryhmiin valikoiminen ei myöskään usein huomioi hoidettavien älykkyyttä ja muuta kognitiivista kapasiteettia, jolloin osa matalariskisistä rikoksentekeijöistä voi tulla manipuloiduksi sofistikoituneempaan ja saalistavampaan rikollisuuteen. (mt.)

Kohtalaisen uusimisriskin omaaville hoidettaville on suositeltu kahdestakymmenestä (McGrath ym., 2010) sataankahteenkymmeneen (Marshall ym., 2006) hoitotuntia, ja joidenkin suositus taas on 160–195 hoitotuntia, ja korkean riskin hoidettaville 300 hoitotuntia. Karl Hanson ja Pamela Yates (2013) eivät suosittele lainkaan hoitoa matalariskisimmille hoidettaville (matalin 10–20 % riskijakaumasta). Keskimääräisen riskin omaaville hoidettaville heidän suosituksensa on 100–200 hoitotuntia ja korkean riskitason hoidettaville (korkein 10–20 % riskijakaumasta), joilla on myös useita kriminogeenisia tarpeita, vähintään 200 tuntia. Guy Bourgonin ja Barbara Amstrongin (2005) mukaan 100 tuntia riitti vähentämään uusimisen riskiä niillä hoidettavilla, joiden uusimisriski arvioitiin kohtalaiseksi ja joilla oli vain vähän kriminogeenisia tarpeita. Hoidettaville, joiden uusimisriski arvioitiin suureksi tai joilla oli paljon kriminogeenisia tarpeita, katsottiin riittävän 200 hoitotuntia. Niiden hoidettavien, joilla on suuri rikoksen uusimisriski ja paljon kriminogeenisia tarpeita, arvioitiin tarvitsevan vähintään 300 hoitotuntia.

Tarveperiaatteen mukaan tehokkaan hoidon tulisi keskittyä eksplisiittisesti hoidettavan kriminogeenisiin tarpeisiin, eli niihin dynaamisiin riskitekijöihin, joiden on tutkimuksella osoitettu olevan yhteydessä rikoksen uusimisen riskiin ja joihin voidaan hoidolla vaikuttaa. Tarveperiaatteen mukaan hoidon sen sijaan ei tulisi fokuoittaa yleisiin tarpeisiin, joiden ei ole kyetty osoittamaan olevan yhteydessä uusintarikollisuuteen (Andrews & Bonta, 2010). Tällaisiksi yleisiksi tarpeiksi on tunnistettu esimerkiksi matala itsetunto, ahdistuneisuus, uhriempatian puute ja teon kiistäminen (Hanson & Bussièrè, 1998; Hanson & Morton-Bourgon, 2005) Näkemyksen mukaan yleinen mielenterveydellinen hoito kuuluu muulle taholle, ja seksuaalirikoksen tekijöille suunnatun hoidon tulee pyrkiä nimenomaan ehkäisemään rikoksen uusimista (Hanson & Yates, 2013).

Vastaanottavuuden periaatteen (*Responsivity Principle*) mukaan hoitoa tulisi antaa siten, että se mukautuu hoidettavan ominaispiirteisiin, kuten hänen älykkyyteensä ja muihin kognitiivisiin kykyihin, ahdistustasoon, oppimistyyliin sekä erilaisiin kulttuurisiin piirteisiin. Tämä katsotaan tärkeäksi erityisesti siksi, että sen arvioidaan edesauttavan hoidettavan sitoutumista hoitoon. (Andrews & Bonta, 2010)

RNR-mallin noudattamisen hyödyistä sekä seksuaalirikosten tekijöiden että muiden rikosten tekijöiden hoidossa on kertynyt tutkimusnäyttöä. Hansonin ja tutkimusryhmän

(2009) logistisella regressiolla toteutetun analyysin mukaan RNR-lähestymistavan noudattamisesta seksuaalirikoksen tekijöiden uusintarikollisuuden ehkäisemisessä oli hyötyä, jos hoito noudatti sen kaikkia kolmea periaatetta (odds ratio, kaikkia periaatteita = OR 1,17, kahta periaatetta: OR = ,64, yhtä periaatetta: OR = ,63 ja ei yhtään periaatteista: OR = ,21). Efekti on pieni, mutta kuitenkin tulkinnallisesti selkeä.

10.1.2 Kognitiivis-behavioraalinen terapia CBT

CBT (*cognitive behavioral therapy*) on terapiasuuntaus, jossa käsitellään sitä, miten asiakas osallistuu ulkoisiin tapahtumiin ja mielen sisäisiin ilmiöihin, tulkitsee ja ymmärtää niitä. Se kehitettiin 1950-luvulla egoanalyttisesta psykoterapiasta ja päätyi osaksi akateemista psykologiaa. Sitä alettiin tutkia tieteellisin menetelmin 1970-luvulla. (Padesky, 2004.) Kognitiivisen käyttäytymisterapian on osoitettu toimivan tuloksellisesti hyvinkin erilaisten häiriöiden hoidossa (Beck, 2005), erityisesti yksisuuntaisen masennuksen, yleistyneiden ahdistushäiriöiden, paniikkihäiriöiden, sosiaalisten tilanteiden pelon, traumaperäisen stressihäiriön sekä lapsuuden depression ja ahdistuneisuuden hoidossa (Kähkönen 2001 ym., 2006). Kognitiivista terapiaa on kuitenkin kritisoitu siitä, että se edellyttää potilaalta riittävää kognitiivista kapasiteettia ja motivaatiota asioiden työstöön (Holmberg & Kähkönen, 2006).

RP-mallia (*relapse prevention*) on toisinaan pidetty kognitiivisen käyttäytymisterapian synonyymina (Yates, 2013). RP:ssä tarkoitus on auttaa hoidettavaa tunnistamaan, ennakoidaan ja välttämään riskialttiita tilanteita, jotka voivat johtaa hairahtumiseen (*relapse*) (Marlatt, 1982). Hoidettava yritetään saada tunnistamaan erilaisia ennakkomerkkejä (ajatuksia, tunnetiloja), jotka ovat yhteydessä tekoon. Kun tämänkaltaiset varoitusmerkit on opittu, terapian tarkoituksena on hyödyntää niitä itsehallintaa kehittäessä (Beech & Fisher, 2000; Pithers ym.1983). RP:tä on käytetty paljon alkoholismien jälkihoidossa henkilöillä, jotka ovat onnistuneet lopettamaan juomisen, mutta joilla on vaikeuksia pysyä raittiina (Marlatt, 1985). Hoitotapaa on sittemmin sovellettu myös seksuaalirikoksen tekijöiden hoitoon (Marques ym., 1992), vaikka sen vaikuttavuudesta seksuaalirikosten tekijöiden hoidossa ei ole tutkimusnäyttöä (Laws, 2003; Laws & Ward, 2006).

SRM-malli (*The self-regulation model*) puolestaan on kehitetty nimenomaan seksuaalirikosten tekijöiden hoitoon (Baumeister & Heatherton, 1996; Karoly, 1993), ja sen avulla on pyritty täydentämään RP-mallin mukaisen hoidon puutteita. Vaikka seksuaalirikosten tekijät ovat heterogeeninen ryhmä, RP-mallissa oletettiin heidän kaikkien yrittävän pidättäytyä hairahtumasta (*relapse*) seksuaalirikokseen ja korostettiin kielteisten tunnetilojen merkitystä hairahduksissa (Ward ym.,1998). On kuitenkin havaittu, että seksuaalirikoksen tekijät usein pikemminkin pyrkivät päämääräsuuntautuneesti

seksuaalirikokseen (Ford ym., 2008). SRM-mallissa katsotaan, että seksuaalirikokseen on monta ”reittiä”, jotka määrittävät tekijän itsesäätelyn ja tavoitteiden mukaan (Ward & Hudson, 2000).

GLM-malli (*good lives model*) on uudempi lähestymistapa seksuaalirikosten tekijöiden hoidossa. Se puolestaan pyrkii paikkaamaan RNR-lähestymistapaan liittyviä puutteita. (Ward & Brown, 2004; Ward & Gannon, 2006). RNR-lähestymistapaa kriminogeenisiin tarpeisiin on kritisoitu riittämättömäksi hoitotehon näkökulmasta, koska se keskittyy liikaa riskien hallintaan ja päämäärien välttämiseen. Sen ei ole katsottu motivoivan hoidettavaa muuttumaan (Mann ym., 2007; Ward & Gannon, 2006). Seksuaalirikoksen tekijät eivät ole erityisen motivoituneita hoitoon (Thornton, 1997), minkä vuoksi ilmeni tarve hoidettavaa motivoivalle lähestymistavalle (Prescott, 2009). GLM-lähestymistavassa seksuaalirikosten tekijöitä kohdellaan ihmisinä, jotka yleisemmällä tasolla tarkasteltuna tavoittelevat elämässä samankaltaisia hyviä asioita kuin muutkin ihmiset (Ward & Gannon, 2006). Tällaisia asioita ovat esimerkiksi ihmissuhteet, seksuaalinen mielihyvä, mielen tasapaino ja onnellisuus. GLM-näkökulmasta seksuaalirikos johtuu huonoista strategioista pyrkimyksissä saavuttaa näitä asioita. Seksuaalirikoksen tekijä voi esimerkiksi kaivata läheisyyttä, mutta eri syistä, kuten johtuen esimerkiksi emotionaalisesta samaistumisesta lapseen, lähestyy lapsia täyttääkseen tämän tarpeen. GLM-lähestymistavassa ongelmana eivät siis ole tavoitteet vaan huonot keinot pyrkiä tavoitteisiin. (Yates, 2013)

10.1.3 Seksuaalirikosten uusimisen ehkäisy Suomessa

Suomessa toimivat tällä hetkellä seksuaalirikosten uusimista ehkäisemään pyrkivät STEP- ja Uusi Suunta-ohjelmat. STEP-ohjelma on suunnattu niille seksuaalirikoksesta tuomituille henkilöille, joiden uusimisriski on korkeampi, Uusi Suunta niille, joiden uusimisriski on matalampi. Jälkimmäistä toteutetaan myös vankilan ulkopuolella. STEP-ohjelmaa edeltänyt ohjelma perustui Englannista lähtöisin olevaan SOTP (*Sex Offender Treatment Program*) -malliin. Suomen vankiloihin SOTP tuli vuonna 1998. Kirjainten paikkoja vaihdettiin, ja ohjelma tunnettiin Suomessa nimellä STOP. Ohjelma oli Suomessa käytössä vuosina 1999–2018, ja sitä ohjattiin viimeisimmäksi Riihimäen vankilan STOP-osastolla. (Ks. Laaksonen & Tyni, 2015; Oikeusministeriö, 2012.)

STOP-ohjelma suunnattiin raiskausrikoksista ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomituille, joiden arvioitu rikoksen uusimisriski oli suuri tai keskisuuri (Laaksonen & Tyni, 2015). Ohjelmaan osallistuakseen rangaistusaikaa tuli olla riittävän paljon jäljellä, jotta sen ehtisi käymään läpi vankeusrangaistuksen aikana (Knuuti, 2014). Ohjelma koostui kahdeksan kuukauden ajanjaksolla toteutetuista 170 ryhmämuotoisesta istunnosta. STOP-ohjelmassa työskenneltiin seksuaalirikoksiin liittyvien uskomusten ja ajatusten kanssa, opeteltiin uhrin kokemuksen tiedostamista ja harjoiteltiin

rikoksettomaan elämään tarvittavia taitoja. Ohjelman päätavoitteena oli rikoksiin johtaneiden ajattelutapojen tietoinen kontrolli, muutokseen motivointi ja taito elää muita vangingoittamatta. (Oikeusministeriö, 2009.) Ohjelmaa toteutettiin ainoastaan Riihimäen vankilassa, mutta vangeilla oli mahdollista hakea ohjelmaan kaikista Suomen vankiloista, mikäli Static-99-muuttujien perusteella heidän riskitasonsa arvioitiin riittävän korkeaksi. Osallistuminen oli kuitenkin kaikille vangeille vapaaehtoista (Laaksonen & Tyni, 2015).

Englannissa vuonna 2018 tehdyssä SOTP-mallin vaikuttavuuden analyysissä kaltaistettiin 13 219 seksuaalirikoksesta tuomittua vankia yhteensä 87 indikaattorin avulla, mikä on todella suuri indikaattorimäärä. Ohjelman vaikuttavuutta mitattiin rikoksen uusimisella keskimäärin 8 vuoden kuluttua ohjelmaan osallistumisesta. Tutkimuksessa havaittiin, että koko tutkimuspopulaatiossa rikokseen syyllistyi 38,3 prosenttia ja seksuaalirikokseen 7,5 prosenttia. Kuitenkin seksuaalirikoksen uusi useammin ohjelmaan osallistuneet seksuaalirikoksen tekijät (10 %) verrattuna vertailuryhmän tekijöihin (8 %). Niin ikään lasta esittävän seksuaalisen materiaalin hallussapitoon syyllistyi useampi ohjelmaan osallistunut (4,4 %) kuin vertailuryhmän jäsen (2,9 %). (Craig ym., 2018.) Tutkimustuloksista uutisoitiin maailmanlaajuisesti, Suomessa Iltalehti uutisoi tuloksesta 01.06.2018 näin: ”*Seksuaalirikollisten hoito-ohjelma lakkautetaan Suomessa – Karkea riski paljastui: raiskaajat ja lasten hyväksikäyttäjät voineet vaihtaa vinkkejä keskenään*”.

Suomalaisessa STOP-ohjelman vaikuttavuuden arviossa puolestaan havaittiin positiivinen efekti. Vaikuttavuustutkimuksessa (Laaksonen & Tyni, 2015) ohjelmaan osallistuneille vangeille muodostettiin tapausverrokkiasetelmalla kontrolliryhmä laajemmasta seksuaalirikosvankien otoksesta. Ohjelman vaikuttavuutta mitattiin vapautumisen jälkeen tehdyillä seksuaalirikoksilla, jotka olivat johtaneet seuranta-ajan kuluessa vankeus- tai yhdyskuntaseuraamukseen. Tulosten mukaan Stop-ohjelmaan osallistuneiden seksuaalirikoksen uusimisen havaittiin vähenneen noin puoleen suhteessa verrokkiryhmään. Ryhmien välinen ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevää, mikä tutkijoiden mukaan saattaa johtua seksuaalirikollisten pienestä määrästä sekä lähtökohtaisesti matalasta uusimistasosta eikä ohjelman tehottomuudesta sinänsä.

Syyskuussa 2018 Rikosseuraamuslaitos osti ja akkreditoi STOP-ohjelman tilalle STEP-ohjelman (*Strength-Based Sex Offender Treatment Program*). Ohjelman ovat kehittäneet kanadalaiset William ja Lian Marshall (*Rockwood Psychological Services*). Ohjelman nimi STEP viittaa siihen, että ohjelma pyrkii korostamaan vahvuuksia ja uuteen suuntautumista, uusien askelten ottamista tulevaisuuteen. Ohjelman ohjaavina periaatteina ovat RNR- ja GLM-periaatteet. Uutta ohjelmaa käytetään ryhmämuotoisena edelleen ainoastaan Riihimäen vankilan seksuaalirikosten tekijöiden kuntoutukseen erikoistuneella osastolla. STEP-ohjelma on tarkoitettu erilaisiin seksuaalirikoksiin syyllistyneille henkilöille. Ohjelmaan hakevilla vangeilla tulee olla riittävän pitkä jäljellä

oleva rangaistusaika ohjelman läpikäymiseen. STEP-ohjelmaan hakeudutaan itse, ja siihen valitaan ne vangit, joiden uusimisriski on keskip korkea tai korkea. Ohjelmassa painotetaan yksilön vahvuuksia ja uudenlaisten rikoksettomien keinojen löytämistä. Ohjelmassa pyritään luomaan osallistujalle uudenlaisten tulevaisuuden tavoitteiden varaan rakentuvaa identiteettiä ja elämänsuunnitelmaa. Ryhmätyöskentelyn aikana ryhmässä voi olla 6–8 osallistujaa ja ryhmää ohjaa kaksi STEP-ohjaajaa. Riihimäen vankilassa toteutettavaan STEP-ohjelmaan voi hakea kaikista Suomen vankiloista milloin tahansa. Suomessa seksuaalirikoksesta tuomitun osallistuminen kuntouttavaan ohjelmaan on vapaaehtoista. (Rise.)

Uusi Suunta -ohjelma on ollut käytössä Rikosseuraamuslaitoksessa vuodesta 2012, ja ohjelma on akkreditoitu 2014. Ohjelman oli suorittanut 302 henkilöä (1.1.2020 mennessä). (Taivaloja & Nurminen 2020.) Ohjelmasta on tekeillä vaikuttavuustutkimus. Seksuaalirikosten uusiminen on lähtökohtaisesti vähäistä. Vaikuttavuustutkimuksen näkökulmasta Uusi Suunta -ohjelmaan osallistuneiden määrän ja ohjelman jälkeisen seuranta-ajan tuleekin olla riittävä, jotta ohjelman vaikuttavuutta seksuaalirikosten uusimiseen voidaan luotettavasti tutkia. (Nurminen 2019.)

10.2 Seksuaalirikosten ehkäisy sekundaaritasolla

Seksuaalirikosten sekundaaritason ennaltaehkäisy tarkoittaa käytännössä hoitoa ja tukea henkilöille, joilla on kohonnut riski syyllistyä seksuaalirikokseen, mutta jotka eivät kuitenkaan (vielä) ole rikosseuraamusten kohteena. Sekundaaritason toimenpiteet ovat olennaisesti sellaisia, joihin asiakkaat itse hakeutuvat, vaikka asiakaskunnassa saattaa olla myös vankeusrangaistuksensa kärsineitä seksuaalirikoksesta tuomittuja. Sekundaaritason ennaltaehkäisylle on kysyntää, ja alustavat tulokset osoittavat, että hoitoon hakeutuu henkilöitä, joilla on kohonnut riski syyllistyä seksuaalirikokseen ilman oikeusjärjestelmän painostusta (Knack ym., 2019).

Kansainvälisesti tunnettuja sekundaaritason ohjelmia seksuaalirikosten ehkäisemiseksi ovat esimerkiksi saksalainen *Prevention Project Dunkelfeld*, joka tarjoaa anonyymia hoitoa ja tukea miehille, jotka ovat tunnistaneet itsessään riskin syyllistyä seksuaalirikokseen tai joilla on lapsikohteista seksuaalista mieltymystä. Tunnettuja ovat myös Yhdysvalloissa *Help Wanted*, joka tarjoaa internetpohjaista apua nuorille, joilla on lapsikohteista seksuaalista mieltymystä, ja *Stop-it-now!-Helpline*, joka tarjoaa luotamuksellista ennalta ehkäisevää apua Isossa-Britanniassa ja Hollannissa. (Kieran ym., 2017.)

Project Dunkelfeldin arvioidaan olevan menestynyt avun tarjoamisessa omasta seksuaalisuudestaan huolestuneille miehille erityisesti toiminnan luottamuksellisuuden takia, Saksassa ei vaadita ammattilaisia raportoimaan seksuaalirikosten tekijöistä viranomaisille (Beier, 2018). Toiminnan vaikuttavuutta Berliinissä koskevan arvion mukaan sillä on ollut myönteistä vaikutusta joihinkin seksuaalirikosten riskitekijöihin, kuten yksinäisyyteen, vihamielisyyteen naisia kohtaan, seksuaalirikosta perusteleviin uskomuksiin ja itsesäätelyn puutteisiin (Beier ym., 2015). Hannoverista ja Regensburgista saatiin samankaltaisia tuloksia. Ennen hoitojen aloittamista ja niiden jälkeen tehdyissä mittauksissa havaittiin useiden riskitekijöiden pienenemistä (Engel ym., 2018). Mokros ja Banse (2019) tekivät kuitenkin Baierin ja kumppaneiden (2015) analyysistä laajemmän kaltaistuksen, jonka tuloksena he saivat korkeintaan heikon efektin useiden eri riskitekijöiden oalta. Heidän analyysiinsä mahtui kuitenkin varsin vähän tutkimushenkilöitä, ja analyysin heikon tilastollisen voiman vuoksi he tulivat siihen johtopäätökseen, ettei ohjelman vaikuttavuudesta voida antaa lopullista arviota.

Yleisesti ottaen vapaaehtoiset terveystyöskäytymiseen kohdentuvat palvelut jäävät alikäytetyiksi (Gulliver ym., 2012). Henkilöiden, joilla on potentiaalisesti vahingollisia seksuaalisia tendenssejä, on perusteltua arvioida hakeutuvan vielä epätodennäköisemmin avun piiriin (Piché ym., 2016). Parafiilisiin mieltymyksiin, erityisesti pedofiiliaan, liittyy voimakas stigma (Imhoff, 2015; Jahnke & Hoyer, 2013; Jahnke ym., 2015), joka voi estää avun hakemisen (Taivaloja & Nurminen, 2020a). Sekundaaritason toimenpiteet kohdentuvatkin suurimmaksi osaksi lapsiin seksuaalista mieltymystä tunteeviin, luultavaksi siksi, että se on sekä asiakkaan itsensä että asiantuntijan identifioitavissa ja diagnosoitavissa.

10.2.1 Seksuaalirikosten sekundaaritason ehkäisy Suomessa

Suomessa Sexpo-säätiön ja Kriminaalihuollon tukisäätiön yhteisessä SeriE-hankkeessa tarjotaan pääkaupunkiseudulla maksutonta, matalan kynnyksen tukea henkilöille, joilla on kohonnut riski syyllistyä lapsiin kohdistuviin seksuaalirikoksiin. Hankkeessa on sen julkaisemien tietojen mukaan tavoitettu vuosien 2018–2020 aikana yli 100 kohderyhmään kuuluvaa henkilöä. Syksyyn 2020 mennessä hankkeen tukipalvelussa on ollut yhteensä 70 asiakkuutta ja tapaamisia yhteensä 470 kpl. Osa asiakasprosesseista on ollut lyhyitä (alle viisi tapaamista), osa pitkiä (yli viisi tapaamista). (Taivaloja & Nurminen, 2020a). Lisäksi sekundaaritason hoitoa ja tukea tarjoavat SERITA- ja Välitä-hankkeet. Taivaloja ja Nurminen (2020b) korostavat sitä, että Suomesta puuttuu hoitopolku lapsikohteista seksuaalista mieltymystä omaaville henkilöille rikosseuraamusten ulkopuolella. Palvelut ovat kolmannen sektorin harteilla, eivätkä ne ole valtakunnallisesti kattavia. (Mt.) Tämänkaltaisen sekundaaritason hoidon ja

tuen vaikuttavuudesta ei toistaiseksi ole tutkimusnäyttöä, mutta sekä SeriE- että Uusi Suunta -hankkeista ovat vaikuttavuuden arviot tekeillä.

Edellä kuvatuista tiedoista käy ilmi, että lapseen seksuaalista mieltymystä tuntevien kohderyhmää tavoitetaan. Sekundaaritason hoidosta ei voitane poiskäännyttää avun hakijoita (vrt. RNR-periaate), eikä niin varmasti pidä tehdä. Tämän tyyppistä palvelua tuskin haetaan turhaan, mutta tietoa avun hakijoiden keskimääräisistä riskitasoista ei ainakaan toistaiseksi ole. Avun piiriin itse hakeutuvilla voidaan olettaa olevan korkeampi motivaatio hoitoon, mikä voi lisätä hoitoon sitoutumista ja olla yhteydessä rikoksettomuuteen. Hoidon vaikuttavuutta on kuitenkin vaikea arvioida ilman pätevää vertailuasetelmaa, jota on hankala muodostaa. Toisin sanoen ei voida arvioida sitä, kuinka suurelta osin mahdollinen rikoksettomuus hoidon jälkeen on hoidon ansiota. Mitä matalariskisimpiä hoitoon tulevat ovat, sitä todennäköisemmin he eivät olisi tehneet rikosta ilman hoitoakaan.

Edellä SRM-mallin käsittelyn yhteydessä todettiin, että seksuaalirikokseen on monia reittejä, osa ikään kuin pyrkii poispäin seksuaalirikoksesta, jolloin hoidossa on kyse hairahdusten estämisestä. Toisessa polkumallissa seksuaalirikoksen tekijät päämääräsuuntautuneesti pyrkivät tekemään seksuaalirikoksen. Sekundaaritason hoitojen vaikuttavuuden parantamisen osalta haasteena voi olla tavoittaa ja motivoida hoidon ja tuen piiriin seksuaalirikokseen motivoituneita henkilöitä ennen kuin he tekevät seksuaalirikoksen. Ensin mainittujen, seksuaalirikoksesta poispäin pyrkivien, voitaneen arvioida olevan sekundaaritason hoidon ja tuen keskeisin asiakasryhmä.

Korkea motivaatio voi toki myös liittyä suureen avun tarpeeseen: henkilö voi esimerkiksi kokea olevansa lähellä seksuaalirikoksen toteuttamista ja tarvitsee siksi apua. Hoitoon hakeutuminen voi myös kertoa piirteistä, jotka liittyvät matalaan riskitasoon. Joka tapauksessa, mitä korkeamman riskin omaavia asiakkaita hoitoon päätyy, sitä suurempi intervention seksuaalirikoksia vähentävä potentiaalinen kokonaisvaikutus todennäköisesti on. Mahdollisesti sekundaaritason hoitoon ohjaamisella (mitä tapahtuneelle jollain tasolla tälläkin hetkellä) – vaikka hoitomuoto onkin vapaaehtoinen – voitaisiin todennäköisesti lisätä sen kokonaisvaikuttavuutta, koska silloin hoidon piiriin voisi päätyä myös (enemmän) henkilöitä, jotka eivät tulisi omasta aloitteestaan. Lisäksi alustavat tulokset Saksasta viittaavat siihen, että sekundaaritason hoidolla pystyttäisiin vaikuttamaan seksuaalirikosten riskitekijöihin lähinnä niillä hoidettavilla, jotka ovat jo tehneet seksuaalirikoksen (Ks. Beier ym. 2015), mutta eivät välttämättä ole jääneet teostaan kiinni.

Stigman hoitoon hakeutumista ehkäisevää vaikutusta vähentäne se, että asiakas voi asioida näissä palveluissa myös puhelimitse. Myös tarjotuissa omahoito-ohjelmissa stigman ehkäisevä vaikutus voi olla pienempi. Stigman vaikutus avun hakemista ehkäisevänä tuskin kuitenkaan on merkityksellinen, kun tiedetään, millainen jälki netissä

liikkumisesta voi tallentua. Mielenterveystalon Seksuaalinen kiinnostus lapsiin -omahoito-ohjelma on tarkoitettu henkilöille, jotka ovat huolissaan seksuaalisen kiinnostuksensa kohdistumisesta lapsiin ja kokevat tarvitsevansa tukea siinä, ettei lapsikohtainen seksuaalinen kiinnostus etene toiminnan tasolle. Ohjelma sisältää tietoa ja erilaisia tehtäviä aiheeseen liittyen. Ohjelmaan pääsee myös täysin anonymisti Tor-verkon kautta. Vuonna 2019 sivustolla vierailtiin 215 470 kertaa. Aikaa sivustolla käytettiin keskimäärin 23 sekuntia per kerta. Välitön poistuminen sivustolta oli alle kahdeksan prosenttia. Kahdentoista kuukauden aikana sivustolla oli ollut 89 193 käyttäjää. (Taivaloja & Nurminen, 2020a.)

Myös Suojellaan lapsia ry, Poliisiammattikorkeakoulu, HUS ja RISE ovat käynnistäneet #ReDirection -hankkeen, joka pyrkii estämään lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvaavan materiaalin käyttöä pimeässä verkossa sen käyttäjille suunnatun omahoito-ohjelman avulla. Suojellaan lapsia ry ja RISE kehittävät yhdessä tutkimukseen perustuvan, kognitiivis-behavioraalisen omahoito-ohjelman henkilöille, jotka etsivät, käyttävät tai levittävät lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvaavaa aineistoa. Ohjelma perustuu Uusi Suunta -yksilökuntoutusohjelmaan ja sitä pyritään muokkaamaan lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa kuvaavan aineiston käyttäjille sopivaksi. Kehittämisessä on tiedusteltu myös em. materiaalia verkossa kuluttavien näkemyksiä. (Huikuri, 2021.)

10.3 Seksuaalirikosten primaaritason ennaltaehkäisy

Määrittellemme primaaritason toimenpiteiksi sellaiset interventiot, jotka suuntautuvat universaalisti kaikkiin niihin henkilöihin, joiden riskistä tehdä seksuaalirikos (tai joutua sen uhriksi) ei voida todeta mitään. Tämänkaltaiset toimenpiteet usein kuitenkin toteutetaan kouluympäristössä, myös osana muuta seksuaalikasvatusta. Kaikissa tapauksissa pääfokuksena ei ole vaikutus potentiaalsiin tekijöihin tai uhreihin, vaan tavoitteena voi olla sivullisten seksuaaliväkivaltaan puuttumisen kynnyksen madaltaminen. Samalla sekundaaritason hoidon ja tuen saatavuudesta tiedottaminen voidaan ymmärtää primaaritason toimenpiteeksi. Myös lainsäädännölliset muutokset voidaan laskea tällaisiksi toimenpiteiksi.

Primaaritason interventio voi olla pyrkimys vaikuttaa kansalaisten tietoihin ja asenteisiin seksuaalikasvatuksen määrää lisäämällä ja sisältöjen kehittämisellä. Esimerkiksi kotimaisessa tutkimuksessa (Liinamo ym. 2000, Liinamo, 2004) havaittiin seksuaalikasvatuksen lisäämisen ja kehittämisen (Väestöliiton ”*Varmasti rakkaudella*” -kampanja, Stakesin organisoimat ”Hedelmällisyysfestarit” ja STM:n tiedotekampanja) parantaneen koululaisten seksuaalisuutta ja seksiä koskevia tietoja. Pojilla positiivinen

yhteys tietoihin havaittiin myös silloin, kun seksuaalinen kokemus ja koulumenestys olivat vakioitu.

Osmo Kontulan (2007) arviossa seksuaalivalistuksen vaikuttavuudesta havaittiin, että miesten antama opetus tuotti keskimäärin parempia oppimistuloksia kuin naisten antama opetus. Havaintoa näytti selittävän se, että miehet olivat opettaneet monipuolisempia opetussisältöjä ja myös hieman useampia oppitunteja. Myös Yhdysvalloissa on todettu, että miesopettajat olivat käsitelleet seksuaaliopetuksessa monipuolisempia opetussisältöjä (Yarber ym., 1997). Lisäksi miehet olivat huomioineet opetuksessa paremmin poikien erityiset tiedontarpeet (Kontula ym., 2007).

Kansainvälisesti seksuaalikasvatus ja -valistus ovat paljon käytettyjä keinoja myös seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisemisessä, niin uhrin, sivustakatsojien kuin enenevissä määrin myös tekijöidenkin positioon vaikuttaen. Usein primaaritason ennaltaehkäisyssä on lähinnä esitelty erilaista seksuaalirikoksia koskevaa tilastotietoa ja lainsäädäntöä, mutta tämänkaltaisen valistuksen vaikuttavuudesta seksuaaliseen väkivaltaan ei ole näyttöä, kuten ei siitäkään, onko tiedon puutteella roolia seksuaalirikoksiin tekijänäkökulmasta. Sen sijaan kognitiivisten tekijöiden, kuten vihamielisyyden naisia kohtaan, epätasa-arvoisten sukupuoliroolien noudattamisen ja hypermaskuliinisuuden on osoitettu olevan jatkuvasti yhteydessä seksuaaliväkivaltaan. Ne eivät silti ole yhtä yleinen osa ennaltaehkäisyä. (Tharp ym., 2011; DeGue ym., 2014). Lisäksi on arvioitu, että kohdeyleisön sisäisellä dynamiikalla voi olla vaikutusta valistuksen vaikuttavuuteen. On esimerkiksi arvioitu, ettei molemmille sukupuolille samanaikaisesti annettava valistus ei ole yhtä tehokasta kuin sukupuolille erikseen annettava, koska miehet saattavat tulla defensiivisemmiksi naisten läsnäollessa (Berkowitz 2002; Rozee & Koss 2001).

Kasvatuksen ja valistuksen vaikuttavuudesta seksuaalirikosten ennalta ehkäisyssä on vähän tietoa (Heppner ym.1999). Meta-analyyysien avulla voidaan kuitenkin systemaattisia kirjallisuus katsauksia pidemmälle menevää vaikuttavuustietoa arvioimalla eri tutkimuksista saatuja efektikokoja (Lipsey & Wilson, 2001).

Kansainvälisesti kasvatuksen ja valistuksen vaikuttavuutta seksuaalirikosten ennaltaehkäisyssä on arvioitu ainakin kolmessa meta-analyyysissa (Anderson & Whiston, 2005; Brecklin & Forde, 2001; Flores & Hartlaub, 1998). Kaikkien kolmen meta-analyyysin tuloksina saatiin pieni tai korkeintaan kohtalainen positiivinen vaikutus (0,06–0,35) asenteiden, kuten raiskausmyytin hyväksymisen osalta. Vaikutus oli sitä pienempi, mitä pidemmällä seuranta-ajalla sitä havainnoitiin. Linda Andersonin ja Susan Whilstonin (2005) meta-analyyysissa arvioitiin asenteiden lisäksi myös käyttäytymisvaikutuksia. Tutkimuksessa havaittiin kohtalainen vaikutus tiedon lisääntymiseen (0,57), mutta käyttäytymistä kuvaavilla mittareilla saatiin pienempi vaikutus (0,12–0,14) ja

pienin seksuaaliväkivaltaan liittyviin asenteisiin (0,10), kuten vihamielisyyteen naisia kohtaan. (Ks. DeGue ym. 2014)

Tiedon lisäämisen lisäksi meta-analyysien tulokset viittaavat siihen, että seksuaaliväkivaltaa ennalta ehkäisevän valistuksen vaikutukset näkyvät lähinnä asenteissa (ks. DeGue ym., 2014). Vaikka asenteet ja käyttäytyminen liittyvät toisiinsa, asenteet selittävät vain osan käyttäytymisen vaihtelusta (esim. Glasman & Albarracín, 2006; Kraus, 1995), minkä vuoksi muutoksista asenteissa ei voida päätellä muutosta aktuaalisessa seksuaaliväkivaltaan syyllistymisen riskissä.

Sarah DeGue ja tutkimusryhmä (2014) löysivät suuren joukon tutkimuksia läpi käyttäen kolme primaaritason seksuaalirikoksia ennalta ehkäisevää toimenpidettä, joilla on havaittu olevan ennalta ehkäisevää vaikutusta: yhdysvaltalaiset *Safe Dates* ja *Shifting Boundaries* ohjelmat sekä Yhdysvaltain vuoden 1994 lain naiseen kohdistuvasta väkivallasta täytäntöönpano. Mitään näistä toimenpiteistä ei kuitenkaan ole toistettu, joten ei ole tietoa niiden vaikuttavuuden yleistettävyydestä muihin populaatioihin, ikäryhmiin tai muihin seksuaalisen väkivallan muotoihin. Lisäksi minkään näistä interventioista ei arvella olevan niin tehokas, että se vähentäisi seksuaaliväkivaltaa väestötasolla. Siksi niitä tulisi tarkastella lähinnä mahdollisina komponentteina näyttöön perustuville primaaritason interventioille.

Safe Dates oli Yhdysvalloissa toteutettu universaali treffeillä tapahtuvaa väkivaltaa ehkäisemään pyrkivä ohjelma ensimmäisen ja toisen asteen opiskelijoille (middle- and high-school students). Ohjelma koostui kymmenestä sessiosta, joissa käsiteltiin asenteita, sosiaalisia normeja ja ihmissuhdetaitoja. Ohjelmaan sisältyi myös väkivaltaan liittyvä 45 minuutin mittainen peli ja julistekilpailu. Satunnaistetulla koeasetelmalla (RCT) toteutetun mittauksen mukaan neljä vuotta ohjelman jälkeen interventioyöryhmän opiskelijoilla oli tilastollisesti merkitsevästi pienempi todennäköisyys joutua seksuaaliväkivallan uhriksi tai tehdä seksuaalista väkivaltaa, kun sitä mitattiin kyselyllä. (Forshee ym., 2004; ref. DeGue ym., 2014.)

Shifting Boundaries oli universaali, niin ikään kouluympäristössä toteutettu väkivallan ehkäisyohjelma, johon kuului kaksi komponenttia: kuusi luokahuoneessa toteutettua sessiota sekä kaikille oppilaitoksessa opiskeleville yhteinen tilaisuus, jossa käsiteltiin poliittisia ja koulujen turvallisuushuolia. Tulosten mukaan koko oppilaitosta yhteisesti koskeva interventio, mutta eivät luokahuoneessa toteutetut sessiot yksinään, vähensi itseilmoitettua seksuaaliväkivallan tekoa sekä uhriksi joutumista (Taylor ym., 2013; ref. DeGue ym., 2014.)

Yhdysvalloissa vuoden 1994 lain naiseen kohdistuvasta väkivallasta (*Violence Against Women Act of 1994*, VAWA) pyrkimyksenä oli lisätä syytteenpanoa ja rangaistuksia naiseen kohdistuvasta väkivallasta, mukaan lukien seksuaaliväkivalta, vainoaminen

(stalking), lähisuhdeväkivalta ja muut vastaavat sekä lisätä rahoitusta tutkimukseen, koulutusohjelmiin, ennalta ehkäiseviin toimenpiteisiin ja uhreille suunnattuihin palveluihin (Boba & Lilley, 2009 ref. DeGue ym., 2014). Kvasikokeellisen tutkimuksen tulosten mukaan VAWA:aan liittyvä rahoitus, jota kanavoitiin Yhdysvaltain oikeusministeriön kautta rikosoikeudelliseen toimintaan, oli yhteydessä 0,066 prosentin vuosittaiseen vähenemiseen poliisille ilmoitetuissa raiskauksissa. (DeGue ym., 2014.)

10.3.1 Sivustakatsojien kouluttaminen

Koulutuksellisista tai valistuksellisista primaaritason toimenpiteistä suurta suosiota on saanut niin kutsuttu sivustakatsojien kouluttaminen. Sivullisten väliintulomallit pohjautuvat useimmiten John Latanen ja Bibb Darleyn (1970) tilannemalliin, jossa hahmotellaan kolme vaihetta sivullisten tilanteisiin väliintulon lisäämiseksi. Ensimmäisessä vaiheessa pyritään parantamaan koulutukseen osallistuvien edellytyksiä tunnistaa ne tilanteet, joissa sivullisten puuttuminen on tarpeen. Sitten pyritään lisäämään motivaatiota puuttua tilanteisiin, ja kolmanneksi pyritään antamaan tilanteeseen puuttumisessa tarvittavaa tietotaitoa. Näiden sisältöjen opettamiseen on kehitetty myös näytelmällinen menetelmä (Banyard ym., 2009; Cares ym., 2014).

Sivustakatsojien koulutuksella on niin ikään saatu asennetason vaikutuksia (Coker ym., 2020). Christoph Ahlersin ja tutkimusryhmän (2011) tutkimuksessa sivustakatsojien koulutus lisäsi osallistuneiden motivaatiota ja kykyä puuttua rikostilanteisiin itsearvioituna. Ernest Jourilesin ja tutkimusryhmän (2017) havaintojen mukaan sivustakatsojien koulutukseen osallistuneet ilmaisivat jälkeempään vähemmän seksuaalirikoksille suotuisia asenteita ja olivat valmiimpia puuttumaan rikostilanteisiin. Koulutuksen vaikutukset vähenivät ajan myötä, mutta erottuivat edelleen kolme kuukautta koulutuksen päättymisen jälkeen. Pidemmällä koulutuksella oli suurempi vaikutus asenteisiin kuin lyhyemmällä.

Jennifer Katzin ja Jessica Mooren (2013) meta-analyysissä havaittiin sivustakatsojien koulutuksen parantavan osallistuneiden kykyä ja motivaatiota puuttua rikostilanteisiin sekä vähentävän seksuaalirikoksille suotuisia asenteita ja taipumuksia. Kuitenkaan vaikutuksesta toimintaan ei saatu näyttöä. Kuitenkin yhdysvaltalaisen *Green dot*-nimisen sivustakatsojien koulutusohjelman vaikuttavuuden arvioissa ohjelman osallistumisella havaittiin tilastollisesti merkitsevä seksuaalista väkivaltaa (sekä muuta väkivaltaa) vähentävä vaikutus (Coker ym. 2017). Myöhemmässä meta-analyysissä (Edwards ym., 2019) sivustakatsojien koulutuksella havaittiin olevan pieni, mutta pitkäkestoinen väkivaltaa vähentävä vaikutus suhteessa kontrolliryhmään.

Sivullisilla voi keskimäärin olla tärkeä rooli seksuaalirikosten ennaltaehkäisemisessä. Tutkimusten mukaan suuressa osassa seksuaalirikoksia rikostilanteessa on jonkinasteisesti läsnä joku ulkopuolinen henkilö (Hart & Miethe, 2008; Planty, 2002). Myös uhrin vastustelu rikostilanteessa johtaa todennäköisemmin teon keskeytymiseen, jos lähistöllä on sivullisia henkilöitä (esim. Amick & Calhoun, 1987; Clay-Warner, 2002; Marchbanks ym., 1990). Niin ikään Alana Cookin ja tutkimusryhmän (2019) mukaan kaksi tärkeintä tekijää seksuaalirikoksen keskeytymisessä ovatkin uhrin vastustelu ja sivullisten tilanteeseen puuttuminen. Ming Chiun ja tutkimusryhmän (2020) seksuaalirikosten tekijöiden haastattelututkimuksessa myös seksuaalirikosten tekijät pitivät uhrin vastustelua tehokkaimpana tapana keskeyttää seksuaalirikos sekä yksityisissä että julkisissa tiloissa, mutta he arvioivat sivullisten puuttumisen olevan tehokkaampaa julkisissa tiloissa kuin yksityisissä.

11 Tutkimuksen yhteenveto ja johtopäätökset

Poliisin tietoon tulleiden raiskausrikosten määrä on lisääntynyt, mutta toisaalta kyselytiedoissa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden aikuisten osuus ei ole kasvanut. Vastavasti poliisin tietoon tuleva lasten seksuaalinen hyväksikäyttö on pitkällä aikavälillä lisääntynyt, mutta kyselytutkimusten mukaan lasten ja nuorten kokemukset aikuisten tekemästä seksuaalisesta hyväksikäytöstä ovat vähentyneet. Vähentymiseen arvelaan vaikuttaneen viranomaiskontrollin lisääntyminen ja asenteiden muutos, jonka myötä nuoret joutuvat harvemmin seksuaalirikoksen uhriksi.

Keväällä 2020 kerätyn nuorisoriikollisuuskyselyn tulosten mukaan nuorista 14 prosenttia on joskus kokenut seksuaalista häirintää toisen nuoren taholta. Aikuisten taholta seksuaalista häirintää oli kokenut elämänsä aikana 7 prosenttia nuorista. Nuorten kokemassa seksuaalisessa häirinnässä tai väkivallassa tekijä on melko harvoin henkilö, jonka uhri on tavannut vain verkossa. Yleensä nuorten kokema seksuaalinen väkivalta tapahtuu nuorten keskuudessa ja toisensa tuntevien henkilöiden välillä.

Nuorisoriikollisuuskyselyn mukaan toisten nuorten teot sisältävät yleensä ahdistelevia viestejä, kuvien ja juorujen levittämistä ja fyysistä väkivaltaa. Tuntemattoman tekijän tekemä seksuaalinen väkivalta on yleisimmin seksuaalissävytteistä kommentointia ja sisältää harvemmin suostuttelua seksuaaliseen tekoon. Tuntemattoman nuoren tekemä seksuaalinen väkivalta taas käsittää useammin ahdistelevien viestien lähettelyä ja harvemmin koskettelua tai fyysistä väkivaltaa. Myös nämä tulokset tukevat sitä, että etenkin kaikkein vakavimman seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn tulisi kiytä puuttumaan läheissuhteissa tapahtuvaan kaltoinkohteluun.

Nuorisoriikollisuuskyselyn tietojen mukaan seksuaalirikoksen tekijä toimii yleensä yksin. Nuorten tekemissä seksuaaliväkivallan teoissa on useammin osallisena useampi tekijä kuin aikuisten teoissa. Nuoriin kohdistuvassa seksuaalisessa väkivallassa havaittavat teonpiirteet ovat varsin samanlaisia olipa tekijä sitten aikuinen tai toinen nuori. Aikuisten tekemissä teoissa seksuaalinen kommentointi ja seksuaaliset teot sekä niihin suostutteleminen tai painostaminen ovat yleisempiä kuin toisten nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa.

Rikosilmoitustietojen mukaan kaikenikäisiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa tekijä on usein uhrille ennestään tuttu. Useimmiten tekijä on uhrille tuttu lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä. Raiskausrikoksissa tuntemattomien tai ei tiedossa olevien tekijöiden osuus on noin puolet. Seksuaalirikokseen osallistuu yhdellä kertaa useampi

kuin yksi tekijä suhteellisen harvoin, mutta törkeiksi määritellyistä teoista joka neljänneen on osallistunut useampi tekijä. Raiskausrikoksissa tekijä on tyypillisesti uhrin ystävä tai tuttava, nykyinen tai entinen puoliso tai seurustelukumppani taikka perheenjäsen. Myös lapsen seksuaalisissa hyväksikäytöissä tekijä on usein perheenjäsen mutta usein myös vanhemman entinen tai nykyinen puoliso.

Rikosilmoitustietojen mukaan noin puoleen raiskauksista liittyy myös muuta väkivaltaa. Seksuaalirikoksissa väkivallan kirjo on laaja, mutta useimmiten väkivalta liittyy uhrin väkisin riisumiseen tai uhrin liikuttamiseen taikka liikkumisen estämiseen ja hiljentämiseen. Tämän lisäksi seksuaalirikoksiin liittyy toisinaan myös eksessiivistä väkivaltaa, kuten lyömistä ja puremista.

Jotkut seksuaalirikosten tekijät pyrkivät myös kontrolloimaan uhrejaan uhkailemalla ja painostamalla. Uhkailu saattaa joissain tilanteissa kohdistua myös uhrin läheisiin. Painostustilanteissa uhria voidaan myös uhata arkaluontoisten tietojen levittämällä, jos tämä ei suostu tekoon tai kertoo siitä muille. Seksuaalirikosten yhteydessä esiintyy myös jonkin verran taloudellista painostusta. Painostamisen lisäksi joissain tapauksissa esiintyy lahjomista päihteillä tai rahalla taikka muilla lahjoilla. Painostaminen ja lahjominen kohdistuvat enemmän uhreihin, jotka ovat tekijään nähden heikommassa asemassa ja lahjottavissa tai painostettavissa päihteiden avulla.

Rikosilmoitustietojen mukaan seksuaalirikokset tapahtuvat valtaosin yksityisasunnoissa tai muissa yksityisissä tiloissa. Seuraavaksi yleisimpiä tapahtumapaikkoja olivat muut yksityiset paikat (15 %; esim. hotellihuone tai mökki) tai muut julkiset tilat kuin ravintolat tai yleiset tilaisuudet (11 %; esim. puistot tai metsät ja lenkkipolut).

Rikosilmoitustietojen mukaan etenkin lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä hyödynnetään internetiä ja sosiaalista mediaa. Tyypillisimmin tekijä käyttää jotakin sosiaalisen median sovellusta pitääkseen yhteyttä uhriin. Lähes yhtä yleistä on, että tekijä kiristää uhria hallussaan olevalla arkaluontoisella materiaalilla. Uhri on usein ensin jakanut sisältöä vapaaehtoisesti, mutta joutuu sitten tekijän kiristämäksi.

Rikosilmoitustietojen mukaan seksuaalirikosten tekijät valitsevat usein uhreikseen päihtyneitä henkilöitä. Etenkin raiskauksissa valitaan usein uhreja, jotka eivät ole täysin tai lainkaan toimintakykyisiä. Alkoholi ei kuitenkaan ole ainoa syy alentuneelle toimintakykyisyydelle. Joissain tapauksissa uhri on tarkoituksellisesti huumattu ja joissain tapauksissa itse tapahtuman aiheuttama järkytys estää toiminnan. Seksuaalirikos voikin kokemuksena olla itsessään lamaannuttava ja estää uhria puolustautumasta tai ilmaisemasta tahtoaan.

Painostaminen ja lahjominen kohdistuvat enemmän uhreihin, jotka ovat tekijään nähden heikommassa asemassa ja lahjottavissa päihteiden avulla. Asiantuntijahaastattelujen mukaan kadulla alaikäisiä uhreja etsivät tekijät lähestyvät erityisesti karkumatkalla olevia tai muutoin haavoittuvassa asemassa olevia nuoria. Lähestyminen on yleensä aika yksinkertaista: tekijä menee juttelemaan uhrille ja jossain vaiheessa pyytää hänet mukaansa. Suostuttelussa voidaan luvata päihteitä, mutta joissain tapauksissa riittää pelkkä yösiija tai ruoka. Matka voi tekijän kodin ohella jatkua yhdessä myös esimerkiksi puistoon tai muuhun paikkaan.

Toisentyypisissä tapauksissa tekijä saattaa, asiantuntijahaastattelujen mukaan, lyötettyä nuorisoporukan yhteyteen, hakee heille pyydettyä kaupasta alkoholia ja tupakkaa ja kutsuu heitä kotiinsa bilettämään. Tällöin tekijä pyrkii löytämään porukasta jonkun, jonka saisi suostuteltua seksiin. Tällaisesta tekijästä on usein hyötyä nuorille, vaikka he tietävätkin hänen tarkoituksensa. Hänen avullaan saa alkoholia ja tupakkaa.

Väestörekisteritietojen mukaan seksuaalirikoksen tekijä on todennäköisimmin nuori, alle 30-vuotias. Lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön syyllistyneet ovat keskimäärin nuorempia kuin raiskaukseen syyllistyneet. Aikuiseen kohdistuvista raiskauksista tuomittujen mediaani-ikä on noin 31 vuotta. (Vain) lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittujen mediaani-ikä on 26 vuotta, ja lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja raiskauksesta (lapsen raiskauksesta) tuomittujen mediaani-ikä 24 vuotta. Sen sijaan pelkästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän materiaalin hallussapidosta ja/tai levittämisestä tuomittujen mediaani-ikä on selvästi korkeampi, noin 35 vuotta, mikä voi viitata (muita) seksuaalirikoksia pienempään kiinnijäämisriskiin, mikä puolestaan saattaa liittyä siihen, ettei uhri tavallisesti kohtaa materiaalin käyttäjiä tai levittäjiä.

Väestörekisteritietojen mukaan seksuaalirikosentekijä voi kuulua mille tahansa tasolle sosiaalisessa kerrostuneisuudessa, osa seksuaalirikosten tekijöistä on korkeakoulutettuja. Kuitenkin matala sosiaalinen asema ja sosiaalinen huono-osaisuus on leimallista seksuaalirikosten tekijöille. Erityisen vahvasti sosiaalisen huono-osaisuuden mittareista seksuaalirikoksiin ovat yhteydessä toimeentulotuen saanti ja ulosottovelat. Myös varhaisten riskitekijöiden mittarit, joita tässä tutkimuksessa olivat koulunkäyntihaasteet ja heikko peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo, ovat yhteydessä seksuaalirikoksiin. Varhaiset riskitekijät selittävät sekä nuoruudessa tai aikuisuudessa koettua huono-osaisuutta sekä seksuaalirikollisuutta. Tästä huolimatta varhaiset riskitekijät (pois lukien päättötodistuksen keskiarvo) ja nuoruudessa tai aikuisuudessa koettu huono-osaisuus ovat myös toisistaan riippumatta yhteydessä seksuaalirikoksiin. Toisin sanoen molemmilla, sekä lapsuudessa havaituilla kognitiivisilla haasteilla että myöhemmin koetulla sosiaalisella huono-osaisuudella on merkitystä.

Asiantuntijahaastatteluissa varhaisten riskitekijöiden sekä nuoruudessa ja aikuisuudessa koetun sosiaalisen huono-osaisuuden välinen yhteys kuvattiin vivahteikkaasti. Asiantuntijat nostivat varhaisten riskitekijöiden ja elämäntilanteen huono-osaisuuden välisen dynamiikan tyypilliseksi tapaukseksi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Asiantuntijanäkökulmasta lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten taustalla on (lähes) aina vaikeuksia tunteiden säätelyssä ja impulssikontrollissa. Usein seksuaalirikos tapahtuu elämäntilanteessa, jossa on (pitkään jatkunutta) painetta, kuten avioero tai parisuhderiitoja, pettämistä, työttömyyttä, köyhyyttä ja niin edelleen. Elämässä ei ole paljoakaan mielihyvää tuottavia asioita. Tällaisissa elämäntilanteissa, jos kohdalle sattuu sopiva uhri ja jos heidän välillään tapahtuu lähentymistä, se voi helposti saada seksuaalisia sävyjä. Lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä tekijän ja uhrin välille muodostuu asiantuntijoiden mukaan useinkin jonkinlainen suhde.

Asiantuntijahaastattelujen mukaan ylipäätään lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa prosessi etenee useimmiten psykologisesta läheisyydestä fyysiseen läheisyyteen ja siitä seksuaaliseen. Prosessiin liittyy manipulaatiota, jota tekijä itsekään ei välttämättä ymmärrä tai huomaa. Hyväksytyt raja siirtyy koko ajan. Itse seksuaalirikoksen tekitilanteessa tekijä voi kuvitella kaiken tapahtuvan yhteisymmärryksessä (vaikka sillä ei alaikäisen kohdalla ole juridisesti merkitystä), eikä kykene lukemaan tai halua lukea uhrin vastakkaisia signaaleja. Tekijä voi myös vaikuttaa tilanteessa pelottavalta, mikä voi estää kieltäytymisen selkeän osoittamisen.

Väestörekisteritietojen mukaan ensimmäisen polven maahanmuuttajat ovat yliedustettuja seksuaalirikoksissa, erityisesti aikuisiin kohdistuvissa raiskauksissa. Suomessa ajanjaksolla 2011–2020 yhteensä 27 prosenttia raiskauksista epäillyistä oli ulkomailla syntyneitä, mutta osuus on kasvanut viime vuosina. Vuonna 2020 ulkomaalaiset muodostivat 38 prosenttia raiskauksista epäillyistä. Sosioekonomiset tekijät ja sosiaalinen huono-osaisuus eivät juurikaan näytä selittävän ulkomailla syntyneiden korkeampaa seksuaalirikollisuuden riskiä. Toisen polven maahanmuuttajia on alle prosentti seksuaalirikoksista epäillyistä. Osin tätä selittää toisen polven maahanmuuttajaväestön pienempi koko sekä nuori ikärakenne (suurin osa lapsia).

12 Toimenpidesuosituksset

Seksuaalista väkivaltaa ehkäisevillä primaaritason interventioilla, seksuaalikasvatuksella ja -valistuksella voidaan vaikuttaa tietoon ja asenteisiin (esim. Brecklin & Forde, 2001; Flores & Hartlaub, 1998), ja todennäköisesti myös käyttäytymiseen (Coker ym. 2017; Edwards ym., 2019). Seksuaalikasvatuksen tulisi olla riittävän pitkäkestoista (esim. Jouriles ym., 2017) ja monipuolista (ks. esim. Kontula ym., 2007; Yarber ym., 1997), koska siinä tapauksessa sillä on havaittu olevan suurempi vaikutus ainakin tietoon ja asenteisiin. Näissä interventioissa olisi tarkoituksenmukaista huomioida sekä potentiaaliset tekijät, uhrit että sivulliset. Valistuksen sisältöjen tietopohjan tulisi rakentua kohdeyleisölle pedagogisoituun tutkittuun tietoon, joka oikaisee harhaanjohtavia käsityksiä seksuaaliväkivallasta, sen tekijöistä ja tekoilanteista. Tiedon tarjoaminen tulisi ulottaa myös vanhempiin, koska ainakin ulkomaisen tutkimustiedon mukaan huomattava osa vanhemmista valistaa lapsiaan seksuaalisen hyväksikäytön varalta perustuen harhaanjohtavaan tietoon (esim. Babatsikos, 2010).

Seksuaalivalistuksen vaikutukset asenteisiin kuitenkin vähenevät ajan myötä (Anderson & Whiston, 2005; Brecklin & Forde, 2001; Flores & Hartlaub, 1998). Seksuaalista väkivaltaa koskeviin asenteisiin vaikuttaminen on ennen muuta koulun seksuaaliopeutuksen asioita, mutta ei riitä, että asennevaikuttaminen jää koulun kontekstiin. Ei voida ajatella koulun pedagogiikan hoitavan asian, jos netissä, harrastuksissa ja vaikka baarissa voidaan toimia toisin. Teema on kaikkien nuorisopedagogiikkojen alaa sekä tehtäväkenttää, kaikissa nuorten instituutioissa. Tavanomaisesti kyse on kuntien harteilla olevasta toiminnasta.

Seksuaalisen väkivallan kirjo on laaja. Onkin tärkeää, että potentiaaliset tekijät ja uhrit mutta myös sivustakatsojat tunnistavat jatkossa yhä paremmin seksuaalisen väkivallan eri tilanteissa. Seksuaalista väkivaltaa ilmenee tyypillisesti toisensa tuntevien ihmisten kesken tutuissa ympäristöissä. Seksuaaliseksi väkivallaksi on yhä tärkeämpää tunnistaa myös asiaton ja ahdisteleva viestintä. Merkittävä osa nuorten itsensä pahimmaksi kokemista seksuaalisen väkivallan uhrikokemuksista sisälsi asiattomille viesteille altistumista. Tämä korostui toisten nuorten tekemässä seksuaalisessa väkivallassa. Nuorten mutta myös varttuneiden tulisi yhä paremmin tunnistaa asiattoman viestinnän rajat ja suostumuksen merkitys. Suostumusperusteisuus seksuaalirikoksia koskevassa lainsäädännössä (ks. esim. Eduskunta, 2021) tekisi syyttämiseen ja rangaistuksiin perustuvien mahdollisten vaikutusten ohella todennäköisesti suostumuksesta vaikeasti ohitettavan normin kaikessa seksuaalisessa vuorovaikutuksessa.

Mutta miten lapset ja nuoret tunnistavat groomingiin liittyvän manipulaation, jota seksuaalirikosten tekijöiden ja asiantuntijoiden haastatteluissa kuvattiin? Osaavatko he sanoittaa prosessit seksuaaliseksi häirinnäksi tai seksuaaliseksi väkivallaksi? Tietä-

vätkö he esimerkiksi poliisin Nettivinkistä tai Pelastakaa lapset -järjestön Nettivihje-liittymästä. Osaavatko huoltajat tai vanhemmat sanoittaa nämä prosessit? Tietävätkö vanhemmat, että on tilanteita, joissa nimenomaan on heidän tehtävänsä tehdä rikosilmoitus.

Tämän tutkimusten tulosten mukaan internet ja sosiaalinen media eivät ole keskeisin seksuaalisen väkivallan konteksti ainakaan kaikkein vakavimpien seksuaalirikosten kohdalla. Internet ja some liittyvät silti olennaisesti varsinkin nuorten kokemaan seksuaaliseen väkivaltaan. Tekijät käyttivät sosiaalista mediaa pitääkseen yhteyttä uhreihinsa. Toisaalta sosiaalista mediaa käytettiin kiristämiseen ja painostamiseen, jossa uhreista hankittiin ensin arkaluontoista materiaalia ja sitä käytettiin sitten painostuskeinona seksuaalisiin tekoihin. Näissä tapauksissa kiristyksestä uhkaa muodostua uhrin kannalta ahdistava kehä, josta voi tuntua vaikealta löytää ulospääsyä. Varsinkin nuorimpia sosiaalisen median käyttäjiä tulisi kasvattaa tunnistamaan yhä paremmin esimerkiksi grooming-ilmio ja turvallisen ja turvattoman kommunikaation rajat (esim. Kaakinen, Koivula ym., 2021).

Riskit liittyvät esimerkiksi henkilökohtaisten tietojen jakamiseen ja vuorovaikutukseen tuntemattomien kanssa. Olisi myös tärkeää, että ahdistavistakin kokemuksista voitaisiin aina kertoa jollekin ja aikuiset ja ammattilaiset nuorten ympärillä osaisivat kohdata tällaisia tilanteita. Nuorten kanssa töitä tekevien ammattilaisten ja vanhempien koulutus ja digi- ja someosaamisen kehittäminen ovatkin tärkeitä seksuaalirikosten ennaltaehkäisyn ja uhrien tukemisen kannalta (Sisäministeriö, 2019). On myös tärkeää, että viranomaisilla on riittävät valtuudet ja resurssit seksuaalirikoksiin puuttumiseksi myös sosiaalisessa mediassa. Tehokkaampi seksuaalirikosten estäminen, paljastaminen ja tutkiminen saattavat edellyttää myös lainsäädännönmuutoksia (Sisäministeriö, 2019).

Yleiset yhteiskunnalliset (ml. kriminaalipolitiikka) toimenpiteet ja yhteiskunnalliset kehityskulut säätelevät rikollisuutta, niin myös seksuaalirikoksia. Tämän ajattelutavan mukaisesti sosiaalisen huono-osaisuuden ja syrjäytymisen estäminen sekä ehkäisy ja erityisesti mielenterveyspalveluiden (saatavuden) parantaminen ovat avain myös seksuaalirikosten ehkäisyyn. Asia on laajasti hyväksytty, mutta geneerisyydessään jollain tavoin pulmallinen.

Tutkimustulostemme mukaan sosiaalinen huono-osaisuus, jota mittasivat työn ja koulutuksen ulkopuolella olo ja toimeentulotuen saanti, olivat yhteydessä seksuaalirikollisuuteen. Myös varhaiset riskitekijät, joita mitattiin koulunkäyntihaasteilla ja peruskoulun päättötodistuksen keskiarvoilla, olivat yhteydessä seksuaalirikoksiin. Vaikka niin varhaisia riskitekijöitä kuin sosiaalista huono-osaisuuttakin kokevilla seksuaalirikollisuus on harvinaista, toimenpiteiden kohdistuessa enemmän näihin ryhmiin niiden marginaalinen hyöty voisi olla suurempi. Tämänkaltaiseen riskitekijäperustaiseen toi-

menpiteiden suuntaamiseen, jossa riskitekijän omaavistakin vain pienen osan kohdalla riski on todellinen, liittyy kuitenkin leimaamisen vaara sekä ”väärin positiivisten ongelma” (Tham & von Hofer, 2009), minkä takia niitä olisi harkittava tarkkaan. Primaaritason vaikuttamista voisi olla suositeltavaa harkita esimerkiksi syrjäytymistä ehkäisevien toimenpiteiden, päihdekuntoutuksen, sosiaalitoimen jne. piirissä.

Seksuaaliseen väkivaltaan syyllistyvillä nuorilla ja nuorilla aikuisilla esiintyy tutkimustulostemme ja aiemman kirjallisuuden perusteella usein myös muuntyyppistä antisosiaalista käyttäytymistä ja rikoksia. Antisosiaalinen käyttäytyminen ja rikosaktiivisuus ovat merkittäviä seksuaalirikoksia ennustavia tekijöitä. Nuorten rikostorjuntainterventioilla, kuten Ankkuritoiminnalla voi olla myös seksuaalirikoksia ennalta ehkäisevää vaikutusta, kun nuoren mahdollinen rikoskierre saadaan katkaistua.

Poliisin, lastensuojelun ja muiden tahojen muodostaman moniammatillisen rikostorjuntatyön lisäksi muilla syrjäytymistä ehkäisevillä toimenpiteillä, kuten universaalilla ja erityisesti kohdennetulla nuorisotyöllä, työvoimapalveluilla sekä niiden välimuodoilla, kuten Ohjaamoilla voi muun rikollisuuden ohella olla seksuaalirikoksia ennalta ehkäisevää vaikutusta. Sekä koulutukseen ohjautumisella, työllistymisellä (esim. Aaltonen, 2010) että aktiivitoimenpiteisiin (työkokeilut, kuntouttava työtoiminta jne.) osallistumisella (Andersen, 2012; Fallesen ym., 2011; Aaltonen ym., 2013) on arvioitu olevan rikollisuutta yleisesti vähentävää vaikutusta.

Kaiken kaikkiaan eriasteisista mielenterveyden häiriöistä on arvioitu kärsivän noin 20–25 prosenttia nuorista (esim. Marttunen & Karlsson, 2013). Nuoret eivät useimmiten kuitenkaan hae apua mielenterveyden ongelmiinsa tai hakevat sitä viiveellä (Gulliver ym., 2010; Reavley ym., 2011; Rowe ym., 2014). Erityisesti nuoret miehet ja vähemmistöryhmiin kuuluvat nuoret ovat muita useammin haluttomia hakemaan apua (Rickwood, 2007). Matalan kynnyksen mielenterveyspalveluiden saatavuudella voi olla merkitystä seksuaalirikosten ehkäisyssä. Senkin vuoksi on tärkeää, että mielenterveydellistä apua tarvitsevat tunnistetaan kouluissa, nuorisotyössä ja muissa palveluissa ja instituutioissa ja tuetaan pääsemään (tai saatetaan) mielenterveydellisen avun piiriin. Samalla tulisi huomioida, että myös erilaisilla psykososiaalisen tuen muodoilla on mielenterveydellistä hyvinvointia tukevaa vaikutusta (ks. Vauhkonen & Hoikkala, 2020a; Vauhkonen & Hoikkala, 2020b).

Oma erityinen tehtäväkenttänsä liittyy joidenkin maahanmuuttajaryhmien seksuaalikkulttuuriin kompetensseihin. Tutkimusten mukaan ulkomailta syntyneillä on Suomessa syntyneitä suurempi riski syyllistyä seksuaalirikokseen, eikä yhteys selity ulkomaalaistaustaisten sosiaalisella huono-osaisuudella. Tarvittaneen siis sopimusperustaisen seksuaalikkulttuurin valtavirtaistamista (mainstreaming) niin, että se on myös kaikkien kontrollikkulttuurin toimijoiden asia ja normatiivinen maisema. Seksuaalioi-

keuksien, itsemääräämisoikeuden, tahdonvastaisen koskemattomuuden ja suostumuksen kunnioittaminen, ylipäättään toisen kunnioittava kohtaaminen kuuluvat suostumusperustaisen seksuaalikulttuurin periaatteisiin ja käytäntöihin. Tätä samaa teemaa on otettu mukaan myös kotouttamistyöhön esimerkiksi Turvallinen Oulu -hankkeessa.

Monipuoliseen seksuaalikasvatukseen tulisi sisältyä myös vaikeammat aiheet mukaan lukien seksuaaliset suuntautuneisuudet ja parafiliat, mukaan lukien lapsikohteinen seksuaalinen mieltymys. Olisi tarkoituksenmukaista tiedottaa hyvin mahdollisuuksista keskusteluapuun ja pidemmälle menevään tukeen myös seksuaalikysymyksissä. Tutkimushaastatteluihin tuli esiin esimerkiksi alaikäisten poikien hakeutuminen aikuisille seksuaalivähemmistöille suunnatuille sivustoille, joiden kautta heillä on riski joutua seksuaalirikoksen uhreiksi. Tästä tulisi myös suoraan varoittaa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia tulisi kouluttaa kohtaamaan lapsiin kohdistuvaa seksuaalista mieltymystä kokevia potilaita, ja heille tulisi laatia hoitopolku ja valtakunnallinen palveluverkosto (ks. Taivaloja & Nurminen, 2020a). Riittävä tiedottaminen sekundaaritason palvelujen, mukaan lukien itsehoitomahdollisuuksien saatavuudesta on tärkeää, jotta kohderyhmään kuuluvat löytävät avun piiriin. Järkevältä tuntuu nykyisten seksuaalirikoksia ennalta ehkäisevien hankkeiden – joissa työskennellään potentiaalisten seksuaalirikosten tekijöiden ja tuomion jo saaneiden kanssa ja tuotetaan uusia keinoja, verkostoidutaan ja tehdään yhteistyötä kohti yhteistä tavoitetta – toiminnan resurssien turvaaminen. Hoidon saatavuus vankiloissa on kattavaa, mutta seksuaalirikoksesta sakkorangaistuksella selviävät saattavat usein jäädä kokonaan vaille apua ja tukea. Olisi hyvä löytää lisää keinoja heidän ohjaamiseksi sekundaaritason palvelujen piiriin.

Tärkeää on kuitenkin eri toimenpiteiden luotettava vaikuttavuuden arviointi ja sen mahdollistamisen huomioon ottaminen jo toimenpiteitä suunniteltaessa. Vaikuttavuuden arvioinnissa tulisi pyrkiä kokeelliseen asetelmaan (RCT) tai kokeellista asetelmaa jäljitteleviin tutkimusasetelmiin, joten tutkimusaineistojen tulisi olla sellaisia, että ne mahdollistavat edistyneiden vaikuttavuuden arvioinnin menetelmien käyttämisen.

Liite

Taulukko 9. Raiskauksista ja lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt (ratkaistuissa rikoksissa) sukupuolen mukaan 2010–2020.

	Raiskaus			Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö		
	Miehet	Naiset	Yhteensä	Miehet	Naiset	Yhteensä
2010	572	2	574	758	31	789
2011	641	3	644	1042	40	1082
2012	752	19	771	1389	34	1423
2013	796	4	800	1035	39	1074
2014	713	4	717	1118	42	1160
2015	809	2	811	1003	28	1031
2016	819	7	826	854	40	894
2017	930	8	938	734	18	752
2018	787	3	790	706	19	725
2019	1044	12	1056	1035	103	1138
2020	1232	9	1241	958	37	995

Taulukko 10. Seksuaalirikosten tekijöiden ikä seksuaalirikoksen tyyppin mukaan.

Vuosi	Seksuaalirikos	KA	Min.	Max.	Med	N
2014	Raiskaus	31,82	17	58	30,5	134
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	28,53	15	59	26	252
	Raiskaus + lapsen	26,02	17	49	24	50
	Pelkkä materiaalin	34,12	17	45	34	25
	Materiaali ja fyysinen	32,67	24	47	30	18
2015	Raiskaus	30,41	16	52	31	123
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	28,45	17	56	26	239
	Raiskaus + lapsen	27,2	16	45	24	45
	Pelkkä materiaalin	32,23	20	43	34	13
	Materiaali ja fyysinen	32,36	20	49	29	11
2015	Raiskaus	31,39	17	53	30	194
	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	29,39	17	57	27	191
	Raiskaus + lapsen	27,78	16	59	25	51
	Pelkkä materiaalin	35,38	29	31	36	8

Taulukko 11. Raiskauksesta epäillyt raiskauksissa syntyperän mukaan (%).

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Pohjois-Afrikka	28,2	1,1	1,7	1,3	1,7	0,9	1,0	0,6	1,1	2,5	1,4
Saharan eteläpuolinen Afrikka	2,3	6,1	5,7	3,5	4,5	8,6	6,3	5,2	5,4	5,8	3,7
Amerikka	0,3	1,1	3,0	1,0	1,1	1,0	0,7	0,4	1,3	0,2	1,0
Itä-Eurooppa	1,6	2,2	3,0	2,4	1,5	2,0	2,8	3,4	1,3	2,7	1,9
Pohjois-Eurooppa	54,0	71,3	70,8	76,4	72,8	72,7	66,9	66,5	70,0	58,6	58,9
Etelä-Eurooppa	0,2	1,6	1,2	1,1	3,8	0,5	0,8	0,9	0,6	0,5	0,6
Länsi-Eurooppa	2,1	3,6	3,6	3,5	4,7	5,7	2,5	4,1	5,1	8,3	4,8
Itä-Aasia	0,0	0,2	0,1	0,0	0,3	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,2
Länsi-Aasia	5,1	4,3	6,1	4,9	5,6	3,0	6,4	10,6	7,1	13,3	20,3
Kaakkois-Aasia ja Oseania	0,2	2,5	0,1	0,6	0,7	1,1	0,7	0,3	1,4	0,9	0,9
Tuntematon	6,1	6,2	4,7	5,4	3,3	4,6	11,6	7,9	6,7	7,1	6,4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	574	644	771	800	717	811	826	938	790	1056	1241

Taulukko 12. Lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä epäillyt lasten seksuaalisissa hyväksikäytöissä syntyperän mukaan (%).

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Pohjois-Afrikka	0,4	0,0	0,2	0,0	1,1	0,5	0,2	0,7	0,1	1,8	0,7
Saharan eteläpuolinen Afrikka	0,9	1,7	1,5	4,1	2,0	3,5	0,8	2,9	4,3	2,5	1,8
Amerikka	0,4	0,3	0,9	0,9	0,3	0,4	0,6	0,9	0,1	0,1	0,9
Itä-Eurooppa	0,8	0,9	2,3	2,0	0,6	1,1	1,8	0,9	1,5	1,1	1,5
Pohjois-Eurooppa	90,6	92,3	91,3	86,4	85,8	82,5	85,1	82,2	78,6	72,1	80,6
Etelä-Eurooppa	0,6	0,3	0,2	0,5	0,9	0,6	0,0	0,8	0,4	0,2	0,7
Länsi-Eurooppa	2,4	1,1	0,1	2,9	1,8	2,2	1,73	0,8	4,7	3,3	4,0
Itä-Aasia	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1
Länsi-Aasia	1,9	1,4	2,0	2,3	6,0	6,5	1,2	5,1	5,5	13,3	5,6
Kaakkois-Aasia ja Oseania	0,1	0,2	0,6	0,5	0,8	0,7	2,3	0,5	0,8	0,6	1,6
Tuntematon	1,9	1,8	0,6	0,5	0,7	2,0	6,6	5,2	3,9	4,7	2,4
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
N	789	1082	1423	1074	1160	1031	894	752	725	1138	995

Taulukko 13. Logistinen regressioanalyysi lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta sekä toiseen aikuiseen kohdistuneesta raiskauksesta tuomion saaneet taustatekijöiden mukaan tarkasteltuna (elämäntilanne tuomiota edeltävän vuoden lopulla).

		Lapseen kohdistunut seksuaalirikos			Toiseen aikuiseen kohdistunut raiskaus		
		Exp(B)	95% lv		Exp(B)	95% lv	
			Ala	Ylä		Ala	Ylä
Ikä	30–40	1			1		
	20–29	1,35	1,13	2,27	1,5*	1,02	2,21
	15–19	1,81***	1,58	4,42	1,14	0,58	2,22
Siviilisäätö	Avo- tai avioliitossa/eronnut/leski	1			1		
	Naimaton	1,03	0,67	1,51	1,03	0,67	1,59
Syntyperä	Syntynyt Suomessa	1			1		
	Syntynyt ulkomailla	3,28***	1,54	3,46	4,76***	3,17	7,13
NEET-status	Työssä tai koulutuksessa	1			1		
	Ei työssä eikä koulutuksessa	1,54**	1,25	2,4	1,32	0,9	1,92
Toimeentulotuen saanti	Ei toimeentulotuen asiakas	1			1		
	Toimeentulotuen asiakas	2,27***	1,26	2,59	3,35***	2,23	5,01
Velat ulosotossa	Ei velkoja ulosotossa	1			1		
	Velkoja ulosotossa	2,36***	2,02	4,09	1,83	1,21	2,76
Koulutus	Korkeakoulu, opisto tai lukio	1			1		
	Ammatillinen tutkinto	1,39	1,4	4,26	0,89	0,5	1,61
	Perusasteen koulutus	1,54	1,22	3,91	1,57	0,89	2,79
Peruskoulun päästötodistuksen keskiarvo	Kiitettävä	1			1		
	Hyvä tai keskiverto	2,93	0,46	1,41	0,75	0,39	1,42
	Heikko	1,05	0,45	1,46	1,12	0,56	2,24
Koulunkäntihaasteita	Ei koulunkäntihaasteita	1			1		
	Koulunkäntihaasteita	1,74***	1,45	3,16	1,65*	0,99	2,75
Aiempia rikoksia	Ei aiempia rikoksia	1			1		
	Aiempia rikoksia	2,24***	1,58	2,99	2,11	1,46	3,05
	Selitysosuus (Nagelkerke R ²)	7 %			8 %		

*=p<=0,005 **=p<=0,01 ***=p<=0,001

Raiskauksesta: n=143. Lapsen kohdistunneesta seksuaalirikoksesta: n=193

Lähteet

- Aaltonen, M. (2015). Post-release employment of desisting inmates. *British Journal of Criminology* 56(2): 350–69.
- Aaltonen, M., Oksanen, A., & Kivivuori, J. (2016). Debt Problems and Crime. *Criminology*, 54(2), 307–33. DOI: 10.1111/1745-9125.12103. Journal IF 2015 [JCR]: 4.778.
- Aaltonen, M, Kivivuori, J.& Martikainen, P. (2011) Social determinants of crime in a welfare state: Do they still matter? *Acta Sociologica*, 54 (2) 161-181
- Aaltonen, M. (2010) Nuorten aikuisten koulupudokkuus, työttömyys ja väkivaltarikollisuus. Väkivallan tekijät ja uhrin kansallisesti edustavan rekisteriaineiston valossa. *Oikeus* 39:3, 220–247.
- Aaltonen, S. & Berg, P. & Ikäheimo, S. (2016) Relationship between young people and welfare services. *Nordic Centre for Welfare and Social Issues*
- Abel, G.G., Becker, J.V., Cunningham-Rathner, J., Rouleau, J., Kaplan, M., & Reich, J. (1984). *The Treatment of Child Molesters*. Atlanta, GA: Behavioral Medicine Laboratory, Emory University
- Agnew, R. (1992). Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology*, 30, 47-88.
- Ahlers, C. J., Schaefer, G. A., Mundt, I. A., Roll, S., Englert, H., Willich, S. N., Beier, K. M. (2011). How unusual are the contents of paraphilias? Paraphilia-associated sexual arousal patterns in a community-based sample of men. *Journal of Sexual Medicine*, 8, 1362-1370. doi:10.1111/j.1743-6109.2009.01597.
- Alasuutari, P. (2019) *Laadullinen tutkimus 2.0* (5. p.). Tampere: Vastapaino.
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.
- Ames & Houston, (1990) M.A. Ames, D.A. Houston Legal, social and biological definitions of paedophilia *Archives of Sexual Behavior*, 19 (1990), pp. 333-342
- Amick, A. E., Calhoun, K. S. (1987). Resistance to sexual aggression: Personality, attitudinal, and situational factors. *Archives of Sexual Behavior*, 16(2), 153–163.

- Andersen, LH, Tranæs, T (2011) Etniske minoriteters overrepresæntasjon i strafferetlige domme. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5th ed.). Cincinnati, OH: Anderson Publishing.
- Andrews, D. A., & Dowden, C. (2005). Managing correctional treatment for reduced recidivism: A meta-analytic review of programme integrity. *Legal and Criminological Psychology*, 10, 173-187.
- Andrews, D. A., Zinger, I., Hoge, R. D., Bonta, J., Gendreau, P., & Cullen, F. T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369-404.
- Atkinson, R. (2002). The life story interview. In J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of interview research: Context and method* (pp. 121 -140). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Babatsikos, G. (2010). Parents' knowledge, attitudes, and practices about preventing child sexual abuse: A literature review *Child Abuse Review*, 19 (2) (2010), pp. 107-129
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall
- Banyard, V.L., Moynihan, M.M., & Plante, E.G. (2007) Sexual violence prevention through bystander education: An experimental evaluation. *Journal of Community Psychology*, 35(4), 463–481.
- Barbaree, H.E. (1991). Denial and minimization among sex offenders: Assessment and treatment outcome. *Forum on Corrections Research*, 3, 30-33
- Barbaree, H. E., & Marshall, W. L. (1998). Treatment of the sexual offender. In R. M. Wettstein (Ed.), *Treatment of Offenders with Mental Disorders* (pp. 265-328). New York, NY: Guilford.
- Baumeister, R. F., & Heatherton, T. F. (1996). Self-regulation failure: An overview. *Psychological Inquiry*, 7, 1-15

- Bártová, K., Androvičová, R., Krejčová, L., Weiss, P., & Klapilová, K. (2020). The prevalence of paraphilic interests in the Czech population: Preference, arousal, the use of pornography, fantasy, and behavior [online first]. *Journal of Sex Research*, 1–11. <https://doi.org/10.1080/00224499.2019.1707468>
- Beauregard, E., Leclerc, B. (2007). An application of the rational choice approach to the offending process of sex offenders: A closer look at the decision-making. *Sex Abuse*, 19, 115–133.
- Beck, A. T. (1964). Thinking and depression: 2. Theory and therapy. *Archives of General Psychiatry*, 9, 324-333
- Beck, A. T. (1967). *Depression: Causes and treatment*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Beck, A. T. (1976). *Cognitive Therapy and the Emotional Disorders*. New York, NY: International Universities Press
- Beck, A.T., Freeman, A., & Davis, D.D. (2004). *Cognitive Therapy of Personality Disorders*. New York: Guilford
- Beckett, 1987Beckett, R. C. (1987). *The Children and Sex Questionnaire*.
- Beech A, Mann R. Recent developments in the assessment and treatment of sexual offenders. In: McGuire, J. (ed.). *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective Programmes and Policies to Reduce Re-offending*. Chichester: Wiley-Blackwell; 2002. pp. 259-288.
- Beech, A., & Fordham, A. S. (1997). Therapeutic climate of sexual offender treatment programs. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 9, 219-237.
- Beech, A.R., & Fisher, D.D. (2000). Maintaining relapse prevention skills and strategies in treated child abusers. In D.R. Laws, S.M. Hudson & T. Ward (Eds.), *Remaking relapse prevention: A sourcebook*. (pp. 445-465). London: Sage
- Behrendt, N., Buhl, N., Seidl, S. (2002). The lethal paraphiliac syndrome: Accidental autoerotic deaths in four women and a review of the literature. *International Journal of Legal Medicine*, 116, 148-152.
- Beier, K. M. (2018). Preventing child sexual abuse—The prevention Project Dunkelfeld. *The Journal of Sexual Medicine*, 15(8), 1065–1066.

Berkowitz A. (2002). Fostering men's responsibility for preventing sexual assault. Teoksessa Schewe P. A. (Toim.), Preventing intimate partner violence: Developmentally appropriate interventions across the lifespan (pp. 163–196). Washington, DC: American Psychological Association

Bhugra, D., Popelyuk D. & McMullen, I. (2010) Paraphilias Across Cultures: Contexts and Controversies, *The Journal of Sex Research*, 47:2-3, 242-256.

Bickley, J. A., & Beech, R. (2002). An empirical investigation of the Ward & Hudson self-regulation model of the sexual offence process with child abusers. *Journal of Interpersonal Violence*, 17, 371-393.

Bickley, J. A., & Beech, R. (2003). Implications for treatment of sexual offenders of the Ward and Hudson model of relapse. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 15(2), 121-134.

Bouchard, K., Dawson, S & Lalumière, M. (2017) The effects of sex drive and paraphilic interests on paraphilic behaviours in a nonclinical sample of men and women. *The Canadian Journal of Human Sexuality*. 26 (2)

Bradford, J. M., Boulet, J., Pawlak, A. (1992). The paraphilias: A multiplicity of deviant behaviors. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 37, 104-108.

Breslow, N., Evans, L., Langlely, J. (1985). On the prevalence and roles of females in the sadomasochistic subculture: Report of an empirical study. *Archives of Sexual Behavior*, 14, 303-317. doi:10.1007/BF01550846

Brown, A., Jago, N., Kerr, J., McNaughton-Nicholls, C., Paskell, C., Webster, S. (2014) Call to keep children safe from sexual abuse: A study of the use and effects of the Stop it Now! UK and Ireland Helpline London, NatCen Social Research (2014)

Bourgon G, Armstrong B. Transferring the principles of effective treatment into a “real world” prison setting. *Criminal Justice and Behavior*, 32 3-25.

Bradford, J.M.W. (1990). The antiandrogen and hormonal treatment of sex offenders. In W.L. Marshall & H.E. Barbaree (Eds.), *Handbook of Sexual Assault: Issues, Theories, and Treatment of the Offenders* (pp. 297-310). New York: Plenum.

Bremble, A. & Rose, J. (1999, September). Psychological interventions for adults with learning disabilities accused of sexual offending. *Clinical Psychology Forum*, 131, 24–30

Brown, H. and Stein, J. (1997) Sexual abuse perpetrated with men with intellectual disabilities: A comparative study. *Journal of Intellectual Disability Research*, 41: 215–224.

Cantor, C. Kenneth C. (1985) Unemployment and crime rates in the post-World War II United States: A theoretical and empirical analysis. *American Sociological Review* 50: 317– 32.

Caspi, A., Bradley R. E., Wright, T., Moffitt A, Phil A. (1998) Early failure in the labor market: Childhood and adolescent predictors of unemployment in the transition to adulthood. *American Sociological Review* 63: 424– 51

Caspi, T.E Moffitt, P.A. Silva, M., Stouthamer-Loeber, R.F, Kreuger, P.S (1994) Are some people crime prone? Replications of the personality– crime relationship across countries, genders, races, and methods *Criminology*, 32, 163-194

Chiu Y-N, Leclerc B, Reynald DM, Wortley R. (2021) Situational Crime Prevention in Sexual Offenses Against Women: Offenders Tell Us What Works and What Doesn't. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 2021;65(9):1055-1076. doi:[10.1177/0306624X20919712](https://doi.org/10.1177/0306624X20919712)

Clarke, R. (2005) Seven misconceptions of situational crime prevention, teoksessa N. Tilley (toim.) *Handbook of crime prevention and community safety*. Willan Publishing.

Cohen, L., Ndukwe, N., Yaseen, Z., & Galyner, I. (2018). Comparison of self-identified minor-attracted persons who have and have not successfully refrained from sexual activity with children. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 44(3), 217–230.

Cook, A., Reynald, D., Leclerc, B., Wortley, R. (2019). Learning about situational crime prevention from offenders: Using a script framework to compare the commission of completed and disrupted sexual offenses. *Criminal Justice Review*, 44, 431–451. <https://doi.org/10.1177/0734016818812149>

Cook, A., Reynald, D. (2016). Guardianship against sexual offenses: Exploring the role of gender in intervention. *International Criminal Justice Review*, 26(2), 98–114.

Coker, A.L., Bush, H.M., Clear, E.R. *et al.* Bystander Program Effectiveness to Reduce Violence and Violence Acceptance Within Sexual Minority Male and Female High School Students Using a Cluster RCT. *Prev Sci* 21, 434–444 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11121-019-01073-7>

- Coker, A. L, Bush, H.M Cook-Craig, P.G, DeGue, S.A.,Clear,E.R., Brancato, C.A. Fisher, B.S, Recktenwald,E.A. (2017) RCT Testing Bystander Effectiveness to Reduce Violence. *American Journal of Preventive Medicine*, 52 (5),566-578,
- Danielsson, P. (2019). Rikollisuuden rakenne ja kehitys. Teoksessa: Danielsson, P. (toim.) Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 36/2019. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/307111/Katsauksia_36_Rikollisuustilanne_2018_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- Dawson, S. J., Bannerman, B. A., & Lalumière, M. L. (2016). Paraphilic interests: An examination of sex differences in a nonclinical sample. *Sexual Abuse*, 28(1), 20–45. <https://doi.org/10.1177%2F1079063214525645>
- DeGue, S., Valle, L.A, Holt, M., Matjasko, J., Tharp, A (2014) A systematic review of primary prevention strategies for sexual violence perpetration. *Aggress Violent Behav*, 19, 346-362
- Doren, D.M. & Yates, P.M. (2008). Effectiveness of Sex Offender Treatment for Psychopathic Sexual Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 52, 234-245.
- Eduskunta. (1.7.2021). Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/seksuaalirikoksia-koskevan-rikoslain-20-luvun-kokonaisuudistus.aspx (viitattu 2.9.2021).
- Eher, R. (2017). The forensic relevance of paedophilia in the assessment of child molesters. In D. P. Boer, A. R. Beech, T. Ward, L. A. Craig, M. Rettenberger, L. E. Marshall, & W. L. Marshall (Eds.), *The Wiley handbook on the theories, assessment, and treatment of sexual offending* (pp. 863–875). Wiley Blackwell.
- Ellis, L., McDonald, J.N (2001) Crime, delinquency, and social status: A reconsideration journal. *Journal of Offender Rehabilitation*, 32 (3), 23-52
- Elliott, D.S., Ageton, S.S. (1980) Reconciling race and class differences in self-reported and official estimates of delinquency. *American Sociological Review*, 45 (1), 95–110

Erola, J., Kallio, J. & Vauhkonen, T. (2017) Ylisukupolvinen kasautuva huonoosaisuus Turussa ja muissa Suomen suurissa kaupungeissa. Turun kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimuskatsauksia 2/2017. Turun kaupunki.

Eskola J. & Suoranta J. (1996). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. (2014) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu

Farrington, D. P. (1997) 'Human Development and Criminal Careers', in Maguire M. Morgan R. Reiner R., eds, *The Oxford Handbook of Criminology*, 2nd edn, 361–408. Oxford: Oxford University Press

Fazio, R., Lykins, A. & Cantor, J. (2014) Elevated rates of atypical handedness in paedophilia: Theory and implications, *Laterality*, 19:6, 690-704, DOI: 10.1080/1357650X.2014.898648

Fedoroff, J. P. and Moran, B. (1997). Myths and misconceptions about sex offenders. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 6: 263–277.

Fedoroff, P. J., Fishell, A., Fedoroff, B. (1999). A case series of women evaluated for paraphilic sexual disorders. *The Canadian Journal of Human Sexuality*, 8, 127-140.

Felson, M. (2010). *Crime and everyday life*. 4th Edition. Sage.

Felson, M. (1994). A crime prevention extension service. In *Crime prevention studies*, Edited by: Clarke, R.V. Vol. 3, 249–258. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Fernandez, Y. M. (2006). Focusing on the positive and avoiding the negative in sexual offender treatment. In W. L. Marshall, Y. M. Fernandez, L. E. Marshall, & G. A. Serran (Eds.), *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues* (pp. 187-197). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Fernandez, Y.M., Shingler, J., & Marshall, W.L. (2006). Putting “behaviour” back in cognitive-behavioral treatment. In W.L. Marshall, Y. Fernandez, L. Marshall, & G. Serran (Eds.). *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues*. London: Wiley & Sons, Ltd.

- Finkelhor, D. 1984. *Child sexual abuse: New theory and research*, New York: Free Press.
- Firestone, P. , Bradford, J. M. , Greenberg, D. M. , & Serran, G. A. (2000). The relationship of deviant sexual arousal and psychopathy in incest offenders, extrafamilial child molesters, and rapists. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, 28, 303-308.
- Fisher, B., Daigle, L. E., & Cullen, F.T. (2010) *Unsafe in the ivory tower: The sexual victimization of college women*. Sage.
- Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J., & Drasgow, F. (1995). Measuring sexual harassment: Theoretical and psychometric advances. *Basic and Applied Social Psychology*, 17(4), 425–445. https://doi.org/10.1207/s15324834basp1704_2
- Fry, D.P. (2006) *The Human Potential for Peace. An Anthropological Challenge to Assumptions about War and Violence*. Oxford University Press, New York.
- Forsman M., Johansson, A, Santtila (2015) Sexually coercive behavior following childhood maltreatment. *Arch Sex Behav* 44:149 –56.
- Flecha R. (2021) Second-Order Sexual Harassment: Violence Against the Silence Breakers Who Support the Victims. *Violence Against Women*; 27(11):1980-1999. doi:[10.1177/1077801220975495](https://doi.org/10.1177/1077801220975495)
- France & Hudson, KG France, SM Hudson (1993) The conduct disorders and the juvenile sex offender HE Barbaree, WL Marshall, SM Hudson (Eds.), *The Juvenile Sex Offender*, Guilford, New York, pp. 225-234
- Galloway, T.A & Skardhamar, T. (2010) Does parental income matter for onset of offending? *European Journal of Criminology*, 7 (6), 424-441
- Gannon, T.A. (2009). Social cognition in violent and sexual offending: An overview. *Psychology Crime & Law*, 15, 97-118.
- George S. Leibowitz, Tohero Akakpo & David L. Burton (2016) Comparison of non-sexual crimes committed by juvenile sexual offenders and delinquent youth in residential treatment in the USA, *Journal of Sexual Aggression*, 22:1, 66-81, DOI: [10.1080/13552600.2015.1026854](https://doi.org/10.1080/13552600.2015.1026854)

- Gendreau, P., & Goggin, C. (1996). Principles of effective correctional programming. *Forum on Corrections Research*, 8, 38-41.
- Gordon, A., & Nicholaichuk, T. (1996). Applying the risk principle to sex offender treatment. *Forum on Corrections Research*, 8, 36-38.
- Gottfredson, M. R., Hirschi, T. (1990) *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Graves R. B, Openshaw D. K, Ascione FR, Ericksen SL. (1996) Demographic and Parental Characteristics of Youthful Sexual Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. 40(4):300-317.
doi:[10.1177/0306624X96404006](https://doi.org/10.1177/0306624X96404006)
- Grossman, L.S., Martis, B., & Fichtner, C.G. (1999). Are sex offenders treatable? A research review. *Psychiatric Services*, 50, 349-361.
- Grubin, D. (1994). Sexual murder. *British Journal of Psychiatry*, 165, 624-629.
- Hannikainen-Ingman, K., Kuivalainen, S. & Sallila, S. (2013) Toimeentulotuenasiakkaiden elinolot ja hyvinvointi. S. 81–112. Teoksessa Kuivalainen, Susan (toim.): Toimeentulotuki 2010-luvulla. Tutkimus toimeentulotuen asiakkuudesta ja myöntämiskäytännöistä. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinninlaitos
- Hanson, R. K. (1996). Evaluating the contribution of relapse prevention theory to the treatment of sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8, 201-208.
- Hanson, R. K. (1999). Working with sex offenders: A personal view. *Journal of Sexual Aggression*, 4, 81-93.
- Hanson, R. K. (2000). What is so special about relapse prevention? In D.R. Laws (Ed.), *Relapse Prevention with Sex Offenders* (pp. 1-31). New York, NY: Guilford.
- Hanson, R. K., Bourgon, G., Helmus, L., & Hodgson, S. (2009). *A Meta-analysis of the Effectiveness of Treatment for Sexual Offenders: Risk, Need, and Responsivity*. Ottawa, Canada: Public Safety Canada. http://www.publicsafety.gc.ca/res/cor/rep/_fl/2009-01-trtso-eng.pdf

- Hanson, R. K., & Bussière, M. (1998). Predicting relapse: A meta-analysis of sexual offender recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 66, 348-362.
- Hanson, R. K., Gordon, A., Harris, A. J. R., Marques, J. K., Murphy, W., Quinsey, V. L., & Seto, M. C. (2002). First report of the collaborative outcome data project on the effectiveness of psychological treatment for sex offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14, 169-194
- Hanson, R. K., Harris, A. J. R., Scott, T., & Helmus, L. (2007). *Assessing the Risk of Sexual Offenders on Community Supervision: The Dynamic Supervision Project (User Report No. 2007-05)*. Ottawa, Canada: Public Safety Canada.
- Hanson R.K., Lloyd, C.D., Helmus, L., Thornton, D. (2012). Developing non-arbitrary metrics for risk communication: percentile ranks for the Static-99/R and Static-2002/R sexual offender risk scales. *International Journal of Forensic Mental Health*, 11, 9-23.
- Hanson, R. K., & Morton-Bourgon, K. (2004). *Predictors of Sexual Recidivism: An Updated Meta-Analysis*. Ottawa, Canada: Public Safety and Emergency Preparedness Canada.
- Hanson, R. K. & Morton-Bourgon, K. E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: A meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 1154-1163.
- Hanson, R. K., & Yates, P. M. (2004). Sexual violence: Risk factors and treatment. In M. Eliasson (Ed.), *Anthology on Interventions Against Violent Men* (pp. 151-166). Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsalla Women's Studies B: Women in the Humanities: 3. Uppsala, Sweden: Uppsala Universitet.
- Hanson, R. K., & Yates, P. M. (2013). Psychological treatment of sex offenders. *Current Psychiatry Reports*, 15, 1-8
- Harkins, L., Flak, V. E., Beech, A., & Woodhams, J. (2012). Evaluation of a community-based sex offender treatment program using a Good Lives Model approach. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 24, 519-543.
- Harper, C. & Harris, A. (2016) "Applying Moral Foundations Theory to Understanding Public Views of Sexual Offending." *Journal of Sexual Aggression*

- Hart, T. C., Miethe, T. D. (2008). Exploring bystander presence and intervention in nonfatal violent victimization: When does helping really help? *Violence and Victims*, 23(5), 637–651.
- Heikkilä, M. (1990). Köyhyys ja huono-osaisuus hyvinvointivaltiossa. Tutkimus köyhyydestä ja hyvinvoinninpuutteiden kasautumisesta Suomessa. Sosiaalivaltion julkaisu 8. Helsinki: Sosiaalivaltio
- Helminen, V., Nurmio, K., Rehunen, A., Ristimäki, M., Oinonen, K., Tiitu, M., Kotavaara, O., Antikainen, H. & Rusanen, J. (2014). Kaupunki-maaseutu-alueuokitus: Paikkatietoihin perustuvan alueuokituksen muodostamisperiaatteet. Suomen Ympäristökeskuksen raportteja 25 / 2014. Suomen Ympäristökeskus, Helsinki.
- Heppner M. J., Neville H. A., Smith K., Kivlighan D. M., Gershuny B. S. (1999). Examining immediate and long-term efficacy of rape prevention programming with racially diverse college men. *Journal of Counseling Psychology*, 46, 16–26
- Hinkkanen, V. (2009) Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. OPTL:n tutkimustiedonantoja 92. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Hoikkala, T. (1999) Suuret ikäluokat ja työ. Teoksessa Raimo Parikka (toim.) Suomalaisen työn historia. Korvesta konttoriin. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 395 – 440
- Hudson, S. M. and Ward, T. 2000. Interpersonal competency in sex offenders. *Behaviour Modification*, 24: 494–527.
- Huikuri, S. (2021) #ReDirectionHanke Preventing online sexual crimes against children. Esitelmä kriminologian päivillä 24.05.2021
- Hällsten, M, Szulkin, R, Sarnecki, J (2013) Crime as the prize of inequality: The gap in registered crime between childhood immigrants, children of immigrants and children of native Swedes. *British Journal of Criminology* 53: 456–481. Hirschi, T (1969) *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Jokela, M. (2006). Perimä ja ympäristö antisosiaalisuuden kehityksessä. In P. Honkatukia, & J. Kivivuori (Eds.), *Nuorisoriikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli* (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu; No. 221), (Julkaisu / Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura; No. 66), (Julkaisu / Nuorisosiain neuvottelukunta; No. 33). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Vuorovaikutus, toimijuus ja kulttuuri empiirisen tutkimuksen haasteina. Tampere: Vastapaino.

Joyal, C. & Carpentier, J. (2017) The Prevalence of Paraphilic Interests and Behaviors in the General Population: A Provincial Survey, *The Journal of Sex Research*, 54:2, 161-171, DOI: [10.1080/00224499.2016.1139034](https://doi.org/10.1080/00224499.2016.1139034)

Junger-Tas J. Delinquency in thirteen western countries: some preliminary conclusions. Teoksessa: Junger-Tas J, Terlouw GJ, Klein MW, toim. Delinquent behavior among young people in the western world: first results of the international self-report delinquency study. Amsterdam: Kugler Publications 1994, s. 372-81.

Kaakinen, M. & Näsi, M. (2021). Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2020. Kriminologian jaoikeuspolitiikaninstituutti. Katsauksia 47/2021. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/326622/Katsauksia_47_Kaakinen_Näsi_2021.pdf?sequence=2&isAllowed=y (viitattu 2.9.2021).

Kaakinen, M., Koivula, A., Savolainen, I., Sirola, A., Mikkola, M., Zych, I., Paek, H-J. & Oksanen, A. (2021). Online dating applications and risk of youth victimization: A lifestyle exposure perspective. *Aggressive Behavior*, 47(5), 530–543.

Kafka, M.P. (2010) The DSM Diagnostic Criteria for Paraphilia Not Otherwise Specified. *Arch Sex Behav* 39, 373–376

Kafka, M. P., Prentky, R. A. (1988). Attention-deficit/hyperactivity disorder in males with paraphilias and paraphilia-related disorders: A comorbidity study. *Journal of Clinical Psychiatry*, 59, 388-396.

Kafka, M. P., Hennen, J. (2002). A DSM-IV Axis I comorbidity study of males (n= 120) with paraphilias and paraphilia-related disorders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14, 349-366.

Kaltiala-Heino, R., Työläjärvä, M. & Eronen M. (2015) Vahingoittavaan seksuaalikäyttäytymiseen syyllistyvät nuoret. – *Duodecim* 131(7):649–55.

Karoly, P. (1993). Mechanisms of self-regulation: A systems view. *Annual Review of Psychology*, 44, 23-52.

Katz-Schiavone, S., Levenson, J. S., Ackerman, A. R. (2008). Myths and facts about sexual violence: Public perceptions and implications for prevention. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 15(3), 291-311.

Kauppinen, T. M., Angelin, A., Lorentzen, T., Bäckman, O., Salonen, T., Moisio, P., & Dahl, E. (2014). Social background and life-course risks as determinants of social assistance receipt among young adults in Sweden, Norway and Finland. *Journal of European Social Policy*, 24, 273–288.

Kear-Colwell, J., & Pollack, P. (1997). Motivation and confrontation: Which approach to the child sex offender? *Criminal Justice and Behavior*, 24, 20-33.

Khoshnood, A., Ohlsson, H., Sundquist, J. & Sundquist, K. (2021) Swedish rape offenders — a latent class analysis, *Forensic Sciences Research*, 6:2, 124-132, DOI: [10.1080/20961790.2020.1868681](https://doi.org/10.1080/20961790.2020.1868681)

Kiriakos, S., Kimpimäki, M., Korkman, J., Lehtinen, M.; Melander, S.; Paakkanen, K.; Piha, O.; Rask, R., Reenilä, Y.; Tarvainen, L. (2020) Rikoslain seksuaalirikossäännösten kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja 2020, 9.

Kivivuori, J. (2008). *Rikollisuuden syyt*. Nemo. Helsinki.

Killias, M (2011) Immigration and Crime: The European Experience. EU-US immigration Systems No Konrad A, Kuhle LF, Amelung T, Beier KM. Is Emotional Congruence With Children Associated With Sexual Offending in Pedophiles and Hebephiles From the Community? *Sexual Abuse*. 2018;30(1):3-22. doi:[10.1177/1079063215620397](https://doi.org/10.1177/1079063215620397)

Konrad A, Kuhle LF, Amelung T, Beier KM. Is Emotional Congruence With Children Associated With Sexual Offending in Pedophiles and Hebephiles From the Community? *Sexual Abuse*. 2018;30(1):3-22. doi:[10.1177/1079063215620397](https://doi.org/10.1177/1079063215620397)

Kontula, O. (2007) Peruskoulun seksuaalikasvatus 2000-luvun Suomessa – Pojilla edelleen heikot tiedot (Sex education in upper grade of primary school in Finland in the 2000s – Boys still have poor knowledge). *Pari & Perhe* 1 (4) 29-30.

Kraanen, F. L., & Emmelkamp, P. M. G. (2017). Alcohol and drugs in relation to sexual offending. In T. Sanders (Ed.), *The Oxford handbooks in criminology. The Oxford handbook of sex offences and sex offenders* (p. 143 –162). Oxford University Press. *

Kyvsgaard, B. (2003) *The criminal career. The Danish longitudinal study*. Cambridge University Press, Cambridge

Langevin R., Marentette, D. & Rosati, B. (1996) Why Therapy Fails with Some Sex Offenders, *Journal of Offender Rehabilitation*, 23:3-4, 143-155, DOI: [10.1300/J076v23n03_09](https://doi.org/10.1300/J076v23n03_09)

Latané, B., & Darley, J. M. (1976). *Help in a crisis: Bystander response to an emergency*. Morristown, NJ: General Learning Press.

Laws, D. R. (1989). *Relapse Prevention with Sex Offenders*. New York: Guilford.

Laws, D. R. (2003). The rise and fall of relapse prevention. *Australian Psychologist*, 38(1), 22-30.

Laws, D. R., Hudson, S. M., & Ward, T. (2000). The original model of relapse prevention with sex offenders: Promises unfulfilled. In D. R. Laws, S. M. Hudson & T. Ward (Eds.), *Remaking Relapse Prevention with Sex Offenders: A Sourcebook* (pp. 3-24). Newbury Park: CA: Sage.

Laws, D. R., & Ward, T. (2006). When one size doesn't fit all: The reformulation of relapse prevention. In W. L. Marshall, Y. M. Fernandez, L. E. Marshall, & G. A. Serran (Eds.), *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues* (pp. 241-254). Chichester, England: John Wiley & Sons

Lehti, M., Salmi, V., Aaltonen, M., Danielsson, P., Hinkkanen, V., Niemi, H., Sirén, R., & Suonpää, K. (2014). Maahanmuuttajat rikosten uhreina ja tekijöinä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 265. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152441/265_Lehti_ym_2014.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Liinamo, A. (2004) Nuorten seksuaalikasvatusohjelmien vaikuttavuus. Teoksessa E. Kosunen & M. Ritamo (toim.) *Näkökulmia seksuaaliterveyteen*. Stakes. Raportteja 282. Helsinki: Stakes, 125 – 136.

Liinamo A., Rimpelä M., Kosunen E. & Jokela, J. (2000): Vaikuttavatko seksuaaliopeutus ja seksuaalivalistuslehti nuorten seksuaaliterveystietoihin? *Sosiaalilääketieteellinen Aikauslehti* 37:4:293-303.

Lipsey M. W., Wilson D. B. (2001). *Practical meta-analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage

Lowenkamp, C., & Latessa, E. (2002). *Evaluation of Ohio's Community Based Correctional Facilities and Halfway House Programs*. Unpublished manuscript, Division of Criminal Justice, University of Cincinnati, OH.

Lowenkamp, C., & Latessa, E. (2004). Increasing the effectiveness of correctional programming through the risk principle: Identifying offenders for residential placement. *Criminology and Public Policy*, 4, 501-528

Lowenkamp, C. T., Latessa, E., & Holsinger, A. (2006). The risk principle in action: What have we learned from 13,676 offenders and 97 correctional programs? *Crime & Delinquency*, 51, 1-17.

Långström N, Enebrink P, Laurén EM, Lindblom J, Werkö S, Hanson RK. (2013) Preventing sexual abusers of children from reoffending: systematic review of medical and psychological interventions. *BMJ*

Långström N, Seto MC. (2006) Exhibitionistic and voyeuristic behavior in a Swedish national population survey. *Arch Sex Behav* 2006; 35: 427– 35.

Lösel, F., & Schmucker, M. (2005). The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 117-146

Mann, R.E., & Beech, A.R. (2003). Cognitive distortions, schemas, and implicit theories. In T. Ward, D.R. Laws, & S.M. Hudson (Eds.), *Sexual Deviance: Issues and Controversies*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Mann, R.E., & Shingler, J. (2006). Schema-driven cognitions in sexual offenders: Theory, assessment, and treatment. In W.L. Marshall, Y.M. Fernandez, L.E. Marshall, & G.A.Serran (Eds.), *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues* (pp. 173-185). Hoboken, NJ: Wiley

Mann, R. E., Webster, S. D., Schofield, C., & Marshall, W. L. (2004). Approach versus avoidance goals in relapse prevention with sexual offenders. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16, 65-75.

Marchbanks, P. A., Lui, K.-J., Mercy, J. A. (1990). Risk of injury from resisting rape. *American Journal of Epidemiology*, 132(3), 540–549

Marlatt, G. A. (1982). Relapse prevention: A self-control program for the treatment of addictive behaviours. In R. B. Stuart (Ed.), *Adherence, Compliance and Generalization in Behavioral Medicine* (pp. 329-378). New York, NY: Brunner/Mazel.

Martens, P, Holmberg, S (2005) Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet. Rapport 2005:17. Stockholm: Brå.

Marlatt, G. A., & Gordon, J. R. (1985). *Relapse Prevention: Maintenance Strategies in the Treatment of Addictive Behaviors*. New York, NY: Guilford.

Marques, J. K., Day, D. M., & Nelson, C. (1992). *Findings and Recommendations from California's Experimental Treatment Program*. Unpublished manuscript, Sex Offender Treatment and Evaluation Project, Atascadero State Hospital, California.

Marshall, Marshall, W.L (1989) Intimacy, loneliness and sexual offenders. *Behavior Research and Therapy*, 27. 491-504,

Marshall, W. L., Marshall, L. E., Serran, G., & Fernandez, Y. M. (2006). *Treating Sexual Offenders: An Integrated Approach*. New York, NY: Routledge

McGrath, R.J., Cumming, G.F., Burchard, B.L., Zeoli, S., & Ellerby, L. (2010). *Current Practices and Emerging Trends in Sexual Abuser Management: The Safer Society 2009 North American Survey*. Brandon, VT: Safer Society Press.

McKibbin, G., Humphreys, C., Hamilton, B. (2017) "Talking about child sexual abuse would have helped me": Young people who sexually abused reflect on preventing harmful sexual behavior. *Child Abuse & Neglect*, 70, pp. 210-221

Meyer, W.J., Cole, C., & Emory, E. (1992). Depo provera treatment for sex offending behavior: An evaluation of outcome. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and Law*, 20), 249-259.

Munroe RL, Gauvain M. Why the Paraphilias? (2001). *Domesticating Strange Sex. Cross-Cultural Research*. 35(1):44-64. doi:[10.1177/106939710103500103](https://doi.org/10.1177/106939710103500103)

Molin M, Lifvin S, Irlander-Strid Å. Nationella trygghetsundersökningen 2019: Om utsatthet, otrygghet och förtroende [Swedish Crime Survey 2019: About Vulnerability, Insecurity and Faith]. Stockholm (Sweden): National Council for Crime Prevention; 2019

Niemi, H. & Fagerlund, M (2019). *Seksuaalirikokset*. Teoksessa: Danielsson, P. (toim.) *Rikollisuustilanne 2018. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, Katsauksia 36/2019*. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/307111/Katsauksia_36_Rikollisuustilanne_2018_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Nieminen, K. M. (2019). Mitä raiskauksen määritelmä kertoo oikeuskulttuuritamme? In D. Frände, D. Helenius, H. Korkka, R. Lahti, T. Lappi-Seppälä, & S. Melander (Eds.), *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 - 18/4 - 2019* (pp. 394-411). [19] (Forum iuris). Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Nye, F. I. (1958) *Family Relationships and Delinquent Behavior*. New York: Wiley

Ojala, T. (2014). *Seksuaalirikokset*. Helsinki: Edita.

Oksanen, A., Aaltonen, M., & Rantala, K. (2015a). Social Determinants of Debt Problems in a Nordic Welfare State: a Finnish Register-Based Study. *Journal of Consumer Policy*, 38(3), 229–246.

Oksanen, A., Aaltonen, M., & Kivivuori, J. (2015b). Driving under the Influence as a Turning Point? A Register-based Study on Financial and Social Consequences among First-time Male Offenders. *Addiction*, 110(3), 471–478.

Ousey, GC, Kubrin, CE (2009) Exploring the connection between immigration and violent crime rates in U.S. cities, 1980–2000. *Social Problems* 56 (3): 447–473.

Owens, J.N., Eakin, J.D., Hoffer, T., Muirhead, Y., Shelton, J.L.E. (2016). Investigative aspects of crossover offending from a sample of FBI online child sexual exploitation cases. *Aggression and Violent Behavior* 30, 3 -14.

Parpo, A. & Moisio, P. (2006) Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992–2003. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (2), 121–133

Paus T., Keshavan M., Giedd JN (2008) Why do many psychiatric disorders emerge during adolescence? *Nat Rev Neurosci* 9 1(2):947-57.

Pervan, S. & Hunter, M. (2007) Cognitive distortions and social self-esteem in sexual offenders, *Electronical Version. Applied Psychology in Criminal Justice*, 3(1), 75-91. University of Newcastle, New South Wales, Australia.

Prentky, R. A. (1999). Child sexual molestation. In V. Van Hasselt & M. Hersen (Eds.), *Handbook of psychological approaches with violent offenders: Contemporary strategies and issues* (pp. 267-300). New York: Plenum.

Prentky, R. A., & Knight, R. A. (1991). Identifying critical dimensions for discriminating among rapists. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 643-661.

Poehlman, T. A., Uhlmann, E. L., Greenwald, A. G., Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-analysis of predictive validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), 17-41.

McPhail, I. V., Hermann, C. A., & Nunes, K. L. (2013). Emotional congruence with children and sexual offending against children: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 81(4), 737–749.

<https://doi.org/10.1037/a0033248>

Pithers, W. D. (1990). Relapse prevention with sexual aggressors: A method for maintaining therapeutic gain and enhancing external supervision. In W. L. Marshall, D. R. Laws, & H. E. Barbaree (Eds.), *Handbook of Sexual Assault* (pp. 343-361). New York, NY: Plenum.

Pithers, W. D., Kashima, K. M., Cumming, G. F., & Beal, L. S. (1988). Relapse prevention: A method of enhancing maintenance of change in sex offenders. In A. C. Salter (Ed.), *Treating Child Sex Offenders and Victims: A Practical Guide* (pp. 131-170). Newbury Park, CA: Sage.

Pithers, W. D., Marques, J. K., Gibat, C. C., & Marlatt, G. A. (1983). Relapse prevention: A self-control model of treatment and maintenance of change for sexual aggressives. In J. Greer & I. Stuart (Eds.), *The Sexual Aggressor* (pp. 214-239). New York, NY: Van Nostrand Reinhold.

Planty, M. (2002). Third-party involvement in violent crime, 1993-1999.

<https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/tpivc99.pdf>

Prescott, D.S. (2009). Motivational interviewing in the treatment of sexual abusers. In D.S. Prescott (Ed.), *Building Motivation for Change in Sexual Offenders*. Brandon, VT: Safer Society Press

Proulx, J., Perreault, C., & Ouimet, M. (1999). Pathways in the offending process of extra-familial sexual child molesters. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, 117-129.

Rape and sexual offences. Stockholm (Sweden): National Council for Crime Prevention; 2019 [cited 2019 June 3]. Available from: <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/rape-and-sex-offences.html> [Google Scholar]

- Reynald, D.M., Moir, E., Cook, A., Vakhitova, Z. (2018). Changing perspectives on guardianship against crime: an examination of the importance of micro -level factors. *Crime Prevention and Community Safety* 20(4), 268 -283.
- Ring, J. & Svensson, R (2007) Social class and criminality among young people: A study considering the effects of school achievement as a mediating factor on the basis of Swedish register and self-report data. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 8 (2), 210-233
- Rogers, D. L., and Ferguson, C.J (2011). Punishment and rehabilitation attitudes toward sex offenders versus nonsexual offenders. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma* 20: 395–414.
- Rozee P. D., Koss M. P. (2001). Rape: A century of resistance. *Psychology of Women Quarterly*, 25, 295–311
- Saarikkomäki, E. & Tanskanen, M. (2018). Nuorisorikollisuus. Teoksessa H. Niemi (toim.), *Rikollisuustilanne 2017. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa* (s. 199–220) (Katsauksia 29/2018). Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.
- Salmi, V., Kivivuori, J., Aaltonen, M. (2015). Correlates of Immigrant Youth Crime in Finland. *European Journal of Criminology* 12(6): 681–699.
- Santtila, P. Antfolk, J. Råfså, A. Hartwig, M., Sariola, H. Sandnabba, K. & Mokros, A. (2015) Men's Sexual Interest in Children: One-Year Incidence and Correlates in a Population-Based Sample of Finnish Male Twins, *Journal of Child Sexual Abuse*, 24:2, 115-134, DOI: 10.1080/10538712.2015.997410
- Sakki, I., Kassea, R., Vauhkonen, T. & Pirttilä-Backman, A-M (2010) Social representations: the heart of community psychology. *Community psychology new developments*
- Savolainen, J., Paananen R., Merikukka, M., Aaltonen & M., Gissler, M. (2013) Material deprivation or minimal education? Social class and crime in an egalitarian welfare state. *Advances in Life Course Research*, 18, (3), 175-184,
- Schachter, E. P. (2004). Identity configurations: A new perspective on identity formation in contemporary society. *Journal of Personality*, 72(1), 167 -200.

- Shaw, J. A. (1999) Male adolescent sex offenders. Teoksessa Sexual aggression, (toim.) Shaw, J. A. 169–193. Washington, DC: APA Press.
- Shelton, J., Eakin, J., Hoffer, T., Muirhead, Y., Owens, J. (2016). Online child sexual exploitation: An investigative analysis of offender characteristics and offending behavior. *Aggression and Violent Behavior* 30, 15 -23.
- Serran, G, Fernandez, Y, Marshall, W.L., & Mann, R.E. (2003). Process issues in treatment: Application to sexual offender programs. *Professional Psychology: Research and Practice*, 34, 368–374.
- Seto, M., Curry, S. Dawson, S. Bradford J, & Chivers, M. (2021) Concordance of Paraphilic Interests and Behaviors, *The Journal of Sex Research*, 58:4, 424-437, DOI: [10.1080/00224499.2020.1830018](https://doi.org/10.1080/00224499.2020.1830018)
- Seto, M. C.& Lalumiere, L. M. (2010) What is so special about male adolescent sexual offending? A review and test of explanations through meta-analysis *Psychol Bull*, 136, 526-575
- Shingler, J. & Mann, R. E. (2006). Collaboration in clinical work with sexual offenders: Treatment and risk assessment. In W. L. Marshall, Y. M. Fernandez, L. E. Marshall, & G. A. Serran (Eds.), *Sexual Offender Treatment: Controversial Issues* (pp. 173-185). Hoboken, NJ: Wiley
- Simons, D. A., McCullar, B., & Tyler, C. (2008, October). The Utility of the Self-regulation Model to Re-integration Planning. Paper presented at the 27th Annual Association for the Treatment of Sexual Abusers Research and Treatment Conference, Atlanta, GA
- Skarðhamar, T, Thorsen, LR, Henriksen, K (2011) Kriminalitet og straff blant innvandrere og øvrig befolkning. Rapporter 21/2011. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Skarðhamar, Torbjørn & Aaltonen, Mikko & Lehti, Martti (2014). Immigrant crime in Norway and Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 15(2): 107–127
- Simons, D. A., Yates, P. M., Kingston, D. A., & Tyler, C. (2009, October). Self-regulation Model of Sexual Offending: Treatment Compliance, Motivation, and Progress. Presented at the 28th Annual Convention of the Association for the Treatment of Sexual Abusers (ATSA), Dallas, TX.

- Solivetti, LM (2012) Looking for a fair country: Features and determinants of immigrants involvement in crime in Europe. *Howard Journal of Criminal Justice* 51(2): 133–159.
- Stotler-Turner, E., Guyton, M., Gotch, K. & Carter, M. (2008, October). The Self-Regulation Model: Relationship Between the Four Pathways and Static Risk. Poster presented at the Annual Convention of the Association for the Treatment of Sexual Abusers, Atlanta, GA.
- Szekeres, H., Shuman, E., Saguy, T. (2020) Views of sexual assault following #Me-Too: The role of gender and individual differences, *Personality and Individual Differences*, 166
- Swanson, C. K. and Garwick, G. B. 1990. Treatment for low-functioning sex offenders: Group therapy and interagency co-ordination. *Mental Retardation*, 28: 155–161.
- Taivaloja N. & Nurminen N. (2020a). Tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Teoksessa: Laajasalo T. (toim.). 2020. Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – Tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. THL Raportti 2020: 17, osa C, s. 125–151. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-587-2>
- Taivaloja, N. & Nurminen, N. (2020b) Julkisten sosiaali- ja terveystalvelujen tulee kantaa vastuuta pedofiilien ennaltaehkäisevän hoidon järjestämisestä HS 9.12.2020 Mielipidekirjoitus. Viitattu 08.09.2021.
- Taxman, F. Smith, L. (2021) Risk-Need-Responsivity (RNR) classification models: Still evolving, *Aggression and Violent Behavior* (59)
- Taylor, B.G. Stein, N.D. Mumford, E.A. Woods D. (2013) Shifting boundaries: an experimental evaluation of a dating violence prevention program in middle schools. *Prevention Science*, 14 (1) pp. 64-76
- Thakker, J. (2012). Public attitudes toward sex offenders in New Zealand. *Journal of Sexual Aggression*, 18, 149–163.
- Tham H, von Hofer H. (2009) Individual Prediction and Crime Trends. *European Journal of Criminology*. 6(4):313-335. doi:[10.1177/1477370809104686](https://doi.org/10.1177/1477370809104686)

Tharp, A.T, DeGue, S., Lang, K., Valle, L.A, Massetti, G & Holt, M. (2011). Commentary on Foubert, Godin, & Tatum (2010) the evolution of sexual violence prevention and the urgency for effectiveness. *Journal of Interpersonal Violence*, 26 (16), 3383-3392

Thomas, PM (2011) Theoretical articulation on immigration and crime. *Homicide Studies* 15(4): 382–403.

Thompson, R. A. (1994). Emotional regulation: A theme in search of definition. In N. A. Fox (Ed.), *The Development of Emotion Regulation: Biological and Behavioral Considerations* (pp. 25-52). *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(240).

Tingle D, Barnard GW, Robbins L, Newman G, Hutchinson D. (1986). *Int. J. Law Psychiatry* 9(1): 103-116.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. (2020a) Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 153. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Vauhkonen, T. & Hoikkala, T. (2020b) Kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuus. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Kauppinen, T. & Erola, J (2017) Intergenerational accumulation of social disadvantages in young adulthood. *Research in social stratification and mobility* 48, 42–52.

Vauhkonen, T. & Kallio, J. & Erola, J. (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5), 501–512.

Vauhkonen, T. & Salasuo, M. (2021) Helsinkiläisnuorten ylisukupolvinen syrjäytyminen. *Kaupunkilehti Kvartti*. Helsingin kaupungin tietokeskus

Walsh, K., Brandon, L., Chirio, L. (2012) Mother-child communication about sexual abuse prevention *Journal of Child Sexual Abuse*, 21 (4), pp. 399-421

- Ward, T., Bickley, J., Webster, S. D., Fisher, D., Beech, A., & Eldridge, H. (2004). *The Self-regulation Model of the Offence and Relapse Process: A Manual, Volume I: Assessment*. Victoria, Canada: Pacific Psychological Assessment Corporation. Available at <http://www.pacific-psych.com>
- Ward, T. & Brown, M. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, 10, 243-257
- Ward, T., & Gannon, T. (2006). Rehabilitation, etiology, and self-regulation: The Good Lives Model of sexual offender treatment. *Aggression and Violent Behavior*, 11, 77-94.
- Ward, T., & Hudson, S. M. (1998). The construction and development of theory in the sexual offending area: A metatheoretical framework. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 10, 47-63.
- Ward, T., Loudon, K., Hudson, S. M., & Marshall, W. L. (1995). A descriptive model of the offence process. *Journal of Interpersonal Violence*, 10, 453-473
- Ward, T. & Keenan, T. (1999). Child molesters' implicit theories. *Journal of Interpersonal Violence*, 14, 821-838
- Ward, T., Melsner, J., & Yates, P. M. (2007). Reconstructing the risk need responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 208-228
- Ward, T., & Stewart, C. (2003). Criminogenic needs and human needs: A theoretical model. *Psychology, Crime & Law*, 9, 125-143.
- Ward, T., Yates, P. M., & Long, C. A. (2006). *The Self-regulation Model of the Offence and Relapse Process, Volume II: Treatment*. Victoria, Canada: Pacific Psychological Assessment Corporation. <http://www.pacific-psych.com>
- Waterhouse, G. F., Reynolds, A., & Egan, V. (2016). Myths and legends: The reality of rape offences reported to a UK police force. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 8(1), 1-10.
- Webster, S. D. (2005). Pathways to sexual offense recidivism following treatment: An examination of the Ward and Hudson self-regulation model of relapse. *Journal of Interpersonal Violence*, 20, 1175-1196

Willis, G.M., Levenson, J. & Ward, T. (2010) Desistance and attitudes towards sex offenders: Facilitation or hindrance? *Journal of Family Violence* 25: 545– 56.

Wilson, R. J. (1999). Emotional congruence in sexual offenders against children. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, 33-47.
doi:[10.1177/107906329901100104](https://doi.org/10.1177/107906329901100104)

Wilson, G. D., Lang, R. J. (1981). Sex differences in sexual fantasy patterns. *Personality and Individual Differences*, 2, 343-346.

Witte, T., Gu, D., Nicholaichuck, T., & Wong, S. (2001). Working Alliance Inventory (WAI): Prediction in a Forensic Psychiatric Hospital. Poster presented at the 62nd Annual Convention of the Canadian Psychological Association, Saint-Foy, QC.

Wortley, S (2009) Introduction. The immigration–crime connection: Competing theoretical perspectives. *Journal of International Migration and Integration* 10(4): 349–358.

Yarber W.L., Torabi M.R. & Haffner D. (1997): Comprehensive sexuality education in Indiana secondary schools: Instructional topics, importance ratings, and correlates with teacher traits. *American Journal of Health Studies* 13:65-74.

Yates, P.M. (2013). Models of sexual offender treatment. Teoksessa A. Phenix and H. Hoberman (Toim.), *Sexual Offenders: Classification, Assessment, and Management*.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-488-0

ISSN PDF 2342-6799